

Civil engagement, integration and better management of the national intangible heritage to raise awareness of European common values - EU context, perspectives and active citizenship

PRIRUČNIK 0

Nematerijalna baština

Co-funded by
the European Union

Predgovor

Projekt InThrace (2023-1-RO01-KA220-HED-000156121) projekt je partnerstva za suradnju u visokom obrazovanju (Erasmus+ KA220-HED). Šest partnera odgovorni su za sve materijale proizvedene u ovom projektu. *Priručnik o nematerijalnoj baštini* namijenjen je pružanju aktivnog obrazovnog sadržaja koji podupire teorijski okvir utvrđen u Priručniku. Priručnik slijedi tematsku strukturu Priručnika kako bi se teorijski koncepti pretvorili u praktične materijale za učenje.

Financira Europska unija. Međutim, izraženi stavovi i mišljenja isključivo su stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove Europske unije ili ANPCDEFP-a. Ni Europska unija ni ANPCDEFP ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Suradnici

Svi partneri doprinijeli su studijama slučaja i video resursima za ovaj Priručnik. Dodatni slučajevi i videozapisi / intervjui nalaze se na kraju svakog slučaja. Svaki doprinos označen je u naslovu odgovarajuće studije slučaja skraćenim nazivom partnera koji je dao doprinos:

Transilvania University of Braşov, Rumunjska – UniTBv

Sveučilište u Varšavi, Poljska – UW

Sveučilište Zapadne Atike, Grčka – UNIWA

Sveučilište Azori, Portugal – UAc

Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska – UniZg

PAX Rhodopica, Bugarska - PAX

Sadržaj

Uvod.....	9
Poglavlje 1. Pregled i razumijevanje nematerijalne kulturne baštine (ICH)	11
SLUČAJ 1. Szeklerski identitet između međietničkog sukoba i suživota - uloga nematerijalne baštine u očuvanju etničkog identiteta.....	11
1. Sinopsis i ishodi učenja	11
2. Pozadina / kontekst	11
3. Analiza slučaja.....	12
4. Zaključci i budući izgledi	15
5. Pitanja za proučavanje	15
6. Literatura	15
SLUČAJ 2. Mediteranska prehrana – između nematerijalne baštine i strategije održivog razvoja	19
1. Sinopsis i ishodi učenja	19
2. Pozadina / Kontekst.....	19
3. Analiza slučaja.....	20
4. Zaključci i budući izgledi	21
5. Pitanja za proučavanje	22
6. Literatura.....	22
SLUČAJ 3. Parada Junii Braşovului (Mladići iz Braşova) – identitet i nematerijalna kulturna baština.....	25
1. Sinopsis i ishodi učenja	25
2. Pozadina / Kontekst.....	25
3. Analiza slučaja	26
4. Zaključci i budući izgledi	27
5. Pitanja za proučavanje	29
6. Literatura.....	30
Poglavlje 2. Zakonodavstvo i propisi na lokalnoj, nacionalnoj i razini EU	31
SLUČAJ 1. Drveni splav (Austrija, Češka, Njemačka, Latvija, Poljska, Španjolska).....	31
1. Sažetak i ishodi učenja	31
2. Pozadina / Kontekst.....	31
3. Analiza slučaja.....	32

4. Zaključci i budući izgledi	34
5. Pitanja za proučavanje	34
6. Literatura.....	34
Poglavlje 3. Vrste nematerijalne kulturne baštine – kategorizacija nematerijalne baštine	36
SLUČAJ 1. Nepublikirani rezultati istraživačkog projekta o nematerijalnoj kulturnoj baštini na Sveučilištu Transilvania u Braşovu	36
1. Sinopsis i ishodi učenja	36
2. Pozadina / Kontekst.....	36
3. Analiza slučaja.....	37
4. Zaključci i budući izgledi	39
5. Pitanja za proučavanje	39
6. Literatura.....	39
SLUČAJ 2. Uključenost zajednice u događaj promicanja lokalne kulturne baštine u Drăguşu, Rumunjskoj	40
1. Sinopsis i ishodi učenja	40
2. Pozadina / Kontekst.....	40
3. Analiza slučaja.....	40
4. Zaključci i budući izgledi	42
5. Pitanja za proučavanje	42
6. Literatura.....	43
Poglavlje 4. Objašnjavanje vrijednosti turističke baštine i utjecaja na kulturu, gospodarstvo i društvo.....	44
SLUČAJ 1. Vinarije Pico, Portugal – uravnoteženje turizma baštine i lokalnog identiteta	44
1. Sažetak i ishodi učenja	44
2. Pozadina / Kontekst.....	44
3. Analiza slučaja.....	45
4. Zaključci i budući izgledi	49
5. Upitnici za proučavanje.....	49
6. Literatura.....	49
SLUČAJ 2. Batana, Ekološki muzej u Rovinju, Hrvatska.....	50
1. Sinopsis i ishodi učenja	50
2. Pozadina / kontekst	50
3. Analiza slučaja.....	51
4. Zaključci i budući izgledi	51

5. Pitanja za proučavanje	51
6. Literatura.....	52
SLUČAJ 3. Staro selo Kumrovec	53
1. Sinopsis i ishodi učenja	53
2. Pozadina / Kontekst.....	53
3. Analiza slučaja.....	54
4. Zaključci i budući izgledi	54
5. Pitanja za proučavanje	55
6. Literatura.....	55
SLUČAJ 4. Ritual branja ruža i festival ruža	56
1. Sinopsis i ishodi učenja	56
2. Pozadina / kontekst	56
3. Analiza slučaja.....	58
4. Zaključci i budući izgledi	59
5. Pitanja za proučavanje	60
6. Literatura.....	60
Poglavlje 5. Upravljanje očuvanjem i zaštitom nematerijalne kulturne baštine	61
SLUČAJ 1. Bečarac, glazbena baština iz Slavonije, Baranje i Srema .	61
1. Sinopsis i ishodi učenja	61
2. Pozadina / kontekst	61
3. Analiza slučaja.....	63
4. Zaključci i budući izgledi	64
5. Pitanja za učenje	65
6. Literatura.....	65
SLUČAJ 2. Muzej vučedolske kulture.....	67
1. Sinopsis i ishodi učenja	67
2. Pozadina / Kontekst.....	67
3. Analiza slučaja.....	68
4. Zaključci i budući izgledi	68
5. Pitanja za proučavanje	69
6. Literatura.....	69
Poglavlje 6. Održiv turistički pristup u pogledu nematerijalne kulturne baštine i uključivanja zajednice	70
SLUČAJ 1. Središnja Makedonija – Halkidiki.....	70
1. Sažetak i ishodi učenja	70
2. Pozadina / Kontekst.....	70

3. Analiza slučaja	71
4. Zaključci i budući izgledi	73
5. Pitanja za proučavanje	73
6. Literatura.....	73
SLUČAJ 2. Karneval na otoku Terceira – Azori: može li se nematerijalna kulturna baština i sudjelovanje zajednice prenijeti na turistička iskustva?	75
1. Sinopsis i ishodi učenja	75
2. Pozadina / Kontekst.....	75
3. Analiza slučaja.....	76
4. Zaključci i budući izgledi	78
5. Pitanja za proučavanje	78
6. Literatura.....	78
SLUČAJ 3. Fado u Lisabonu, Portugal: mogu li se nematerijalna kulturna baština i sudjelovanje zajednice prenijeti na turistička iskustva?	80
1. Sinopsis i ishodi učenja	80
2. Pozadina / Kontekst.....	80
3. Analiza slučaja.....	81
4. Zaključci i budući izgledi	84
5. Pitanja za proučavanje	84
6. Literatura.....	84
SLUČAJ 4. Surova folk fešta u regiji Pernik	86
1. Sinopsis i ishodi učenja	86
2. Pozadina / Kontekst.....	87
3. Analiza slučaja.....	88
4. Zaključci i budući izgledi	89
5. Pitanja za proučavanje	90
6. Literatura.....	90
Poglavlje 7. Marketing i metode promicanja ICH.....	92
SLUČAJ 1. Periferije Fokide, Viotije	92
1. Sinopsis i ishodi učenja	92
2. Pozadina / Kontekst.....	92
3. Analiza slučaja.....	92
4. Zaključci i budući izgledi	95
5. Pitanja za proučavanje	95
6. Literatura.....	96

SLUČAJ 2. Istočna Makedonija – Trakija	98
1. Sinopsis i ishodi učenja	98
2. Pozadina / kontekst	98
3. Analiza slučaja	99
4. Zaključci i budući izgledi	102
5. Pitanja za učenje	103
6. Literatura	103
SLUČAJ 3. Mândra Chic – kreativno brendiranje i etički marketing nematerijalne kulturne baštine	105
1. Sinopsis i ishodi učenja	105
2. Pozadina / Kontekst	105
3. Analiza slučaja	106
4. Zaključci i budući izgledi	107
5. Pitanja za proučavanje	107
6. Literatura	108
SLUČAJ 4. Tradicija krakovskih betlehemskih jaslca (szopka)	110
1. Sinopsis i ishodi učenja	110
2. Pozadina / Kontekst	110
3. Analiza slučaja	110
4. Zaključci i budući izgledi	111
5. Pitanja za proučavanje	111
Poglavlje 8. Značaj očuvanja, razumijevanja i promicanja nematerijalne kulturne baštine u procesima integracije u EU	112
SLUČAJ 1. otok Andros	112
1. Sažetak i ishodi učenja	112
2. Pozadina / kontekst	112
3. Analiza slučaja	112
4. Zaključci i budući izgledi	115
5. Pitanja za proučavanje	115
6. Literatura	116
Poglavlje 9. Suvremeni izazovi i rješenja za upravljanje živom kulturom	119
SLUČAJ 1. Dvoglasno pjevanje u Nedelinu: kulturna baština istočnih Rhodopskih planina	119
1. Sažetak i ishodi učenja	119
2. Pozadina / kontekst	119
3. Analiza slučaja	120

4. Zaključci i budući izgledi	121
5. Pitanja za proučavanje	121
6. Literatura.....	122
SLUČAJ 2. "Obojene mladenke" sela Ribново	123
1. Sinopsis i ishodi učenja	123
2. Pozadina / kontekst	123
3. Analiza slučaja.....	124
4. Zaključci i budući izgledi	126
5. Pitanja za proučavanje	127
6. Literatura.....	127
SLUČAJ 3. Periferija Ahaije	128
1. Sinopsis i ishodi učenja	128
2. Pozadina / kontekst	128
3. Analiza slučaja.....	128
4. Zaključci i budući izgledi	131
5. Pitanja za proučavanje	131
6. Literatura.....	131
Poglavlje 10: Etička razmatranja u ICH-u	133
SLUČAJ 1. Fábrica De Álcool Da Lagoa (Azori): Etičke dimenzije u obnovi industrijske i nematerijalne baštine	133
1. Sinopsis i ishodi učenja	133
2. Pozadina / Kontekst.....	133
3. Analiza slučaja.....	134
4. Zaključci i budući izgledi	135
5. Pitanja za proučavanje	135
6. Literatura.....	136
SLUČAJ 2. Keramika i vezenje na Azorima: vlasništvo, reprezentacija i etički turizam.....	137
1. Sinopsis i ishodi učenja	137
2. Pozadina / kontekst	137
3. Analiza slučaja.....	139
4. Zaključci i budući izgledi	141
5. Pitanja za proučavanje	141
6. Literatura.....	141
Poglavlje 11: Financiranje i mobilizacija resursa za ICH	142
SLUČAJ 1. Kalofer čipka: bugarski nacionalni stil izrade čipke na razdjelnice	142

1. Sažetak i ishodi učenja	142
2. Pozadina / Kontekst.....	142
3. Analiza slučaja	143
4. Zaključci i budući izgledi	145
5. Pitanja za proučavanje	145
6. Literatura.....	145
SLUČAJ 2. Nacionalni festival bugarske narodne baštine – Koprivštica	
.....	147
1. Sinopsis i ishodi učenja	147
2. Pozadina / Kontekst.....	148
3. Analiza slučaja	148
4. Zaključci i budući izgledi	150
5. Pitanja za proučavanje	151
6. Literatura.....	152
SLUČAJ 3. Kwesta Powązkowska: prikupljanje sredstava za sve svece	
na starom powązkowskom groblju u Varšavi.....	153
1. Sinopsis i ishodi učenja	153
2. Pozadina / kontekst	153
3. Analiza slučaja.....	153
4. Zaključci i budući izgledi	154
5. Pitanja za proučavanje	154
6. Literatura.....	155
Zaključak	156

Uvod

Ovaj priručnik predstavlja sveobuhvatan skup studija slučaja koje ispituju očuvanje, promicanje i upravljanje nematerijalnom kulturnom baštinom (NKB) diljem Europe. Crpeći iz raznolikih geografskih konteksta – od Azorskih otoka do planine Rodope, od poljskih gradova do grčkih sela – ovi primjeri ilustriraju kako zajednice, institucije i donositelji politika snalaze se u složenim izazovima očuvanja živih tradicija u 21. stoljeću.

Studije slučaja obuhvaćaju jedanaest tematskih poglavlja, od kojih se svako bavi ključnom dimenzijom upravljanja nematerijalnom kulturnom baštinom: od temeljnih koncepata identiteta i vrijednosti baštine do suvremenih pitanja financiranja, etike i odgovora na krize. Materijal je presječan i interdisciplinaran.

Studija slučaja/ video/ intervju za svako poglavlje može se također koristiti kao referentni materijal za druga poglavlja s više slučajeva u e-biblioteci i videozapisima na YouTube kanalu Inthrace.

Struktura logično napreduje od teorijskog razumijevanja do praktične primjene. Rani poglavlja istražuju kako nematerijalna baština oblikuje kolektivni identitet (1. poglavlje), djeluje unutar regulatornih okvira (2. poglavlje) i manifestira se kroz različite tipologije (3. poglavlje).

Poglavlja u srednjem dijelu istražuju presjek baštine s turizmom i gospodarskim razvojem (4. – 7. poglavlje), dok se kasniji dijelovi bave operativnim stvarnostima, uključujući strategije očuvanja (5. poglavlje), sudjelovanje zajednice (6. poglavlje) i marketinške pristupe (7. poglavlje).

Završna poglavlja bave se sustavnim pitanjima – procesima integracije u EU (8. poglavlje), suvremenim izazovima poput multikulturalizma i upravljanja krizama (9. poglavlje), etičkim razmatranjima (10. poglavlje) i mobilizacijom resursa (11. poglavlje).

Svaki slučaj prati dosljedan format: sažetak i ishodi učenja, kontekstualna pozadina, detaljna analiza, zaključci i budući izgledi, pitanja za proučavanje i reference. Ovaj zbornik namijenjen je znanstvenicima, stručnjacima za baštinu,

donositeljima politika i vođama zajednica koji traže pristupe utemeljene na dokazima za održavanje bogatog mozaika živih tradicija Europe.

Poglavlje 1. Pregled i razumijevanje nematerijalne kulturne baštine (NKB)

SLUČAJ 1. Szeklerski identitet između međietničkog sukoba i suživota – uloga nematerijalne baštine u očuvanju etničkog identiteta

Sveučilište Transilvanija u Braşovu, Rumunjska

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Ova studija slučaja istražuje kako je nematerijalna baština odigrala značajnu ulogu u očuvanju šeklerskog identiteta u Transilvaniji, unatoč administrativnim promjenama i promjenjivim nacionalnim identitetima.

Iako je etnička skupina Šekelja iz administrativne i statističke perspektive često svrstavana kao podkategorija unutar šire mađarske manjine, njihov je kolektivni identitet održan i izražen kroz tradicije koje se prenose s generacije na generaciju.

Analiza se usredotočuje na ulogu kulturnog nasljeđa, posebice nematerijalne baštine, u oblikovanju i prenošenju tog identiteta, uz obzir na povijesni, vjerski i politički kontekst Transilvanije. Nadalje, studija ističe doprinos regionalnih muzeja u dokumentiranju, očuvanju i prenošenju te baštine unutar lokalnih zajednica.

Ishodi učenja:

- Analiza razlika temeljenih na identitetu između mađarskog stanovništva i šire mađarske zajednice u Transilvaniji.
- Razumijevanje načina na koji nematerijalna kulturna baština podržava koheziju etničke zajednice.
- Identificiranje mehanizama kulturne otpornosti putem institucija kao što su etnografski muzeji.
- Povezivanje povijesnih procesa s trenutnom dinamikom seklerskog identiteta u javnoj sferi.
- Procjena uloge lokalnih kulturnih strategija u promicanju i očuvanju identiteta manjine.

2. Pozadina / kontekst

U Rumunjskoj su Šekleri prepoznati u javnom diskursu, iako se ne pravi formalna razlika između etničkih Mađara i Šeklera. Oni su uključeni u nedavne

službene statistike pod širim pojmom etničkih Mađara. Ipak, pojam "Szekler" često se pojavljuje u zahtjevima vezanim uz autonomiju (Szeklerska zemlja) i prisutan je u nazivima nekoliko naselja u regiji (npr. Odorheiu Secuiesc, Târgu Secuiesc).

Odabir ovog slučaja opravdava kulturna koherentnost regije i složenost odnosa između baštine, identiteta i institucionalne reprezentacije. Kao takav, sekelski identitet pruža relevantan primjer za razumijevanje dinamike kulturne baštine u kontekstima suživota i sukoba temeljenih na identitetu.

3. Analiza slučaja

Šekleri su povijesna zajednica nastanjena u istočnom dijelu Transilvanije, unutar županija Harghita, Covasna i Mureș. Ovaj se teritorij u govornom jeziku naziva Šeklijskom zemljom i proteže se preko tri županije u središnjoj Rumunjskoj. Zajedničko podrijetlo Mađara i Šokaca u Rumunjskoj ostaje kontroverzna tema među povjesničarima, što je tijekom vremena generiralo brojne teorije: neki Šokce povezuju s Hunima, drugi s turkijskim plemenima ili s graničnim naseljenicima srednjovjekovnog Kraljevstva Ugarske.

Počevši od 12. stoljeća, Šekli su se naselili u Istočnoj Transilvaniji, gdje su, zauzvrat za čuvanje granica, dobili značajnu autonomiju i porezne povlastice. Njihova organizacija u "šekelska sjedala" omogućila je razvoj posebne zajedničke kulture koju su karakterizirali samouprava i snažna unutarnja solidarnost. Tijekom feudalnog razdoblja, Széklerci su održavali zaseban identitet od Mađara u nizinskim područjima, a u 19. stoljeću mađarsko nacionalno buđenje nastojalo ih je integrirati i asimilirati u jedinstveni mađarski identitet.

Šekelska sjedala (koja su se u početku brojila sedam, a kasnije pet nakon konsolidacije u Tri sjedala) ukinuta su 1876. tijekom upravne reforme Kraljevine Ugarske, kojom je uvedena teritorijalna organizacija temeljena na županijama. Nakon 1918., s pripojenjem Transilvanije Rumunjskoj, pritisci rumunjizacije potaknuli su nove oblike otpora identitetu. Danas područje bivših sječljarskih sjedišta nema poseban upravni status u usporedbi s drugim povijesnim regijama Rumunjske, već se upravlja prema standardnoj županijskoj javnoj upravi.

Osim institucionalnih i vojnih elemenata, sekelski identitet održavan je i kroz vjerski otpor. Značajan trenutak u tom pogledu bio je događaj iz 1567. godine, kada su se Sekelji iz regije Ciuc usprotivili nametanju protestantske reformacije od strane Ugarskog kraljevstva, ostajući vjerni rimokatoličkoj vjeri. Ovaj čin vjerskog prkosa obilježava se svake godine hodočašćem u Șumuleu Ciuc, koje

se sada smatra najvećim rimokatoličkim vjerskim događajem u Srednjoj i Istočnoj Europi. Sudionici dolaze iz cijelog područja odjeveni u tradicionalne narodne nošnje, čime ponovno potvrđuju svoj identitet kroz duhovnu i ritualnu baštinu.

U modernom dobu, kolektivna povijest Seklija postupno se ispreplela i integrirala s poviješću mađarske zajednice u Transilvaniji. Posebno nakon početka 19. stoljeća, mađarska nacionalna preporodnja promicala je jedinstvenu viziju mađarskog identiteta, koja je počela uključivati i seklijske zajednice. Taj se proces nastavio tijekom međuratnog i poslijeratnog razdoblja, ubrzan potrebom za jedinstvenim političkim zastupanjem pred rumunjskim vlastima. Iako Sekliji održavaju svoj posebni kulturni i povijesni identitet, upotreba mađarskog kao njihovog zajedničkog materinskog jezika olakšala je njihovu percepciju kao sastavnog dijela mađarske manjine. Međutim, mađarski jezik koji se govori u Rumunjskoj nosi snažne seklijske utjecaje, što se odražava u njegovom rječniku, izgovoru i idiomatskim izrazima, a koji ga razlikuju od standardnog mađarskog jezika koji se govori u Mađarskoj.

Ta tendencija prema administrativnoj asimilaciji također je očita u nedavnim službenim podacima. Prema Popisu stanovništva i kućanstava Rumunjske iz 2021. godine, koji je objavio Nacionalni institut za statistiku, Sekli (slično kao i Čangosi) nisu zabilježeni kao zasebna etnička skupina, već su registrirani pod mađarskom etnicitetom. Ipak, u regijama gdje Mađari i Sekli čine značajan dio lokalnog stanovništva, te su se dvije kulturne tradicije duboko ispreplele, pri čemu seklička kultura ima osobito snažan utjecaj. To se odražava u aktivnom izražavanju zajedničke baštine u tri prethodno navedene županije, obuhvaćajući i opipljive (tradicionalna arhitektura, etnografski predmeti, vizualni simboli) i neopipljive elemente (rituali, običaji, zajedničke prakse, usmena umjetnost).

Ova se lokalna kultura često povezuje s konceptom "Szekelske zemlje" (Ținutul Secuiesc), pojmom koji se koristi i u regionalističkom diskursu i u promociji turizma i kulturnog identiteta. Iako ova regija nema službeno priznanje kao zasebna upravna jedinica, njezinu kulturnu koherentnost održava mreža institucija, inicijativa i praksi koje odražavaju posebni kolektivni identitet unutar rumunjskog društva. Konkretni primjer vidljivosti sekelske kulture je grad Sfântu Gheorghe, koji se smatra reprezentativnim urbanim središtem regije. Godine 2021. grad se prijavio za titulu Europske prijestolnice kulture. U svojoj službenoj kulturnoj strategiji za razdoblje od 2015. do 2021. godine ne pravi se izričita razlika između Mađara i Sekela ni s geografskog ni s etničkog stajališta. Međutim, tradicije Šekelja priznaju se i promiču kroz cijeli dokument: od

tradicionalnih rukotvorina i narodnih nošnji do blagdanskih običaja i gastronomije. To ističe relevantan fenomen: iako su Šekelji administrativno i demografski svrstani pod mađarsku etničku skupinu, njihov kulturni identitet ostaje aktivan i lokalno cijenjen.

Nematerijalna baština Šekelja obuhvaća razne prakse i izraze. Narodna nošnja je prepoznatljiv element, s regionalnim varijacijama i specifičnom simbolikom. Običaji životnog ciklusa (rođenje, vjenčanje, smrt) uključuju jedinstvene rituale koji se prenose s generacije na generaciju. Zajednička radna akcija (clacă), sezonski rituali, pjesme i formule pozdrava živi su oblici usmene tradicije. Vizualni simboli, poput šekeljskog zastave (s prikazom sunca i mjeseca na plavoj pozadini), ističu se na zgradama, javnim događanjima i na ukrasnim predmetima, doprinoseći kulturnoj vidljivosti identiteta.

Na području Sfântu Gheorghea i županije Covasna sekelske su tradicije opsežno dokumentirane i valorizirane. U toj je regiji smješten Sekelski narodni muzej, osnovan 1879. godine, jedna od najstarijih muzejskih ustanova u Rumunjskoj posvećena manjinskoj zajednici. Muzej čuva značajne zbirke etnografije, arheologije, povijesti i dekorativne umjetnosti. Njegove stalne i povremene izložbe uključuju narodne nošnje iz sva pet sjedišta Šekelja, ritualne predmete, keramiku, tradicionalni tekstil, oslikani namještaj, staklene ikone i relevantne povijesne dokumente. Aktivnosti muzeja nadilaze očuvanje te obuhvaćaju znanstvena istraživanja, muzejsko obrazovanje i međunarodnu suradnju. Također ima ulogu u kulturi i svijesti o identitetu lokalne zajednice.

Osim Székelyjevskog nacionalnog muzeja, i druge muzejske ustanove doprinose očuvanju regionalne baštine. Među njima su: Székelyjevski muzej u Ciucu (Miercurea Ciuc), Etnografski muzej u Cristuru Secuiescu, Muzej Haáz Rezső u Odorheiu Secuiescu, Etnografski odjel Županijskog muzeja Mureș i Muzej "Molnár István" u Cârci.

4. Zaključci i budući izgledi

Sekeljski identitet dosljedno se održavao kroz oblike kulturnog naslijeđa koji nadilaze službeno priznate etničke granice. Unatoč integraciji Sekelja u mađarsku demografsku kategoriju u službenim popisima stanovništva, tradicije, običaji i simboli sekeljskog zajedništva nastavili su se manifestirati i cijeniti, kako od strane članova zajednice, tako i od strane lokalnih institucija. Uloga nematerijalne baštine u jačanju kohezije zajednice očita je kroz očuvanje i prenošenje običaja, dijalekta, rituala i simbola. Regionalni muzeji značajno doprinose očuvanju i promicanju ovih vrijednosti, djelujući kao institucije kulturne

edukacije i legitimiteta identiteta. U kontekstu suvremenog kulturnog pluralizma, podrška tim institucijama i zaštita nematerijalne baštine ključni su za očuvanje kulturne raznolikosti.

5. Pitanja za proučavanje

- Kako se sekeljski identitet razlikovao od mađarskog identiteta, unatoč zajedničkom jeziku i administrativnoj integraciji?
- Koje oblike nematerijalne baštine zajednica Šekelja koristi za očuvanje svog identiteta?
- Kakvu ulogu muzeji imaju u očuvanju i prenošenju šekeljskog kulturnog nasljeđa?
- Kako lokalne kulturne strategije (npr. u Sfântu Gheorgheu) odražavaju postojanje i vidljivost šekeljskog identiteta?
- Na koje se načine sekelska baština može podržati u okviru nacionalnih i europskih kulturnih politika?

6. Reference

Kinda, I., Poszony, F. (2016) Tradiții secuiești - o incursiune în cultura secuilor din România = Szekler traditions - a journey into the culture of Szeklers in Romania, Sfântu Gheorghe: link

Sándor, K. (2018). Verzije narodne povijesti koje predstavljaju grupne identitete. https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/14326/6/2018_SK_Battle_Masternarrative.pdf

VIDEO SNIMKE SLUČAJEVA	
Naslov	YouTube poveznica
Pog. 1 Intervju s Mihályjem Vargom: Székely identitet	https://youtu.be/B1ERRJtCbUs
Intervju M. Varghe (1. i 6. epizoda): Očuvanje regionalnog identiteta	https://youtu.be/oXuCj3uP2dU

Epizoda 9. Intervju Mihaly Vargha Angažman mladih	https://youtu.be/-L66UFRK-q4
Pog. 9. Seklerski identitet: Živa baština u Transilvaniji	https://youtu.be/MBcsHOwKBJA
Pog. 6 i Pog. 8 Mađarski nacionalni muzej: digitalni alati i uključivanje mladih	https://youtu.be/FnSYnGBrjuo

DODATNI VIDEO RESURSI	
Naslov	YouTube poveznica
Pog. 1, Pog. 5 i Pog. 6 Sezatori u zemlji Fagarasului	https://youtu.be/_0yVtZf2AKU
Ch1 i Ch3 Vatra Sumedrua - rumunjska predkršćanska tradicija	https://youtu.be/2nlgV0Hkbbw
Epizoda 1, Leonidion Arkadija, Grčka, prvi dio Intervju s svećenikom Crkve Tri Jerarha u Leonidionu, Arkadija, koji opisuje uskrsne tradicije na tom području. Svećenik na kraju intervjua govori tsakonskim dijalektom, jednim od najstarijih dijalekata u Europi.	https://youtu.be/dUc737EMcNU
Poglavlje 1, Leonidion, Arkadija, Grčka dio 2 Intervju s svećenikom Crkve Tri Jerarha u Leonidionu Arkadiji, koji opisuje tradicije Uskrsa na tom području. Svećenik na kraju intervjua govori tsakonskim dijalektom, jednim od najstarijih dijalekata u Europi	https://www.youtube.com/watch?v=Hg_hcugpjHko

Szekeljski nošnji i tradicionalni predmeti iz Székely narodnog muzeja.

Izvor fotografije: Facebook :

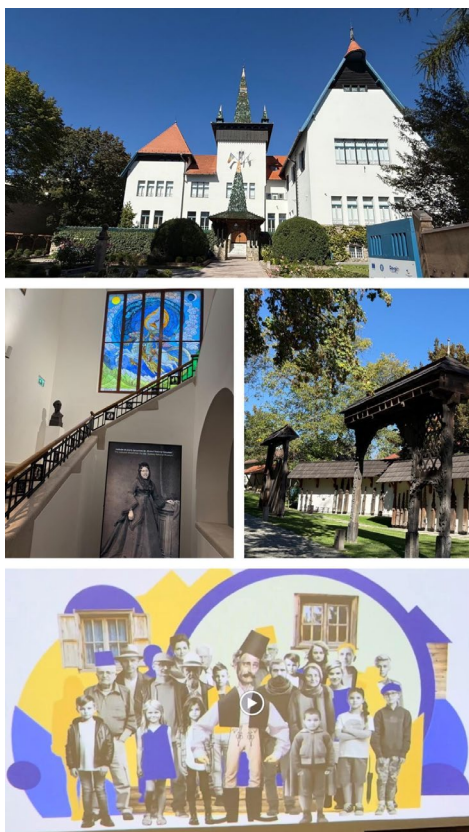
<https://www.facebook.com/SzekelyNemzetiMuzeum/>

Tradicijski predmeti Szekelyja iz Székelyjskog nacionalnog muzeja.

Izvor fotografije: Facebook :

<https://www.facebook.com/SzekelyNemzetiMuzeum/>

Mađarski nacionalni muzej. Autor fotografija: Arabela Briciu

Dodatni slučaj s platforme Inthrace, gumb e-biblioteke

Studija slučaja Poglavlje 1 Arcadia, Grčka

<https://intrace.unitbv.ro/download/case-study-chapter-1-arcadia-greece/>

Videozapisi na YouTube kanalu projekta Inthrace

Studija slučaja, Poglavlje 1, Leonidion, Arkadija, Grčka, prvi dio

Intervju s svećenikom Crkve Tri Jerarha u Leonidionu, Arkadija, koji opisuje tradicije Uskrsa na tom području. Svećenik na kraju intervju govori tsakonskim dijalektom, jednim od najstarijih dijalekata u Europi

<https://www.youtube.com/watch?v=dUc737EMcNU>

Studija slučaja Poglavlje 1, Leonidion, Arkadija, Grčka, 2. dio

Intervju s svećenikom Crkve Tri Jerarha u Leonidionu, koji opisuje tradicije Uskrsa u tom području. Svećenik na kraju intervju govori tsakonskim dijalektom, jednim od najstarijih dijalekata u Europi. Leonidio, Grčka

<https://www.youtube.com/watch?v=HghcugpjHKO>

SLUČAJ 2. Mediteranska prehrana – između nematerijalne baštine i strategije održivog razvoja

Transilvania Sveučilište u Braşovu, Rumunjska

1. Sinopsis i ishodi učenja

Sinopsis: Mediteranska prehrana, koju je UNESCO priznao nematerijalnom kulturnom baštinom čovječanstva, više je od samog prehrambenog modela koji objedinjuje zajedničke prakse i vrijednosti zemalja mediteranske regije. Te prakse uključuju društvene prakse, znanje, rituale i kulturne izraze koji se prenose s generacije na generaciju unutar zajednica u regiji. Kroz ovu studiju slučaja analiziramo kako mediteranska prehrana podržava europski kolektivni identitet, promiče održivost i doprinosi međukulturalnom dijalogu.

Ishodi učenja:

- Razumijevanje mediteranske prehrane kao izraza nematerijalne kulturne baštine Europe.
- Analiziranje odnosa između kolektivnog identiteta, tradicionalne hrane i održivog razvoja.
- Prepoznavanje prehrambene, društvene i simboličke vrijednosti kulinarskih tradicija.
- Istraživanje potencijala gastronomske baštine u obrazovnim i turističkim strategijama.
- Razvijanje kritičke perspektive o suvremenim prijetnjama prijenosu nematerijalne baštine.

2. Pozadina / kontekst

Ovaj je primjer odabran jer mediteranska prehrana savršeno ilustrira kako element nematerijalne baštine može funkcionirati kao čimbenik društvene kohezije, vektor regionalnog i transnacionalnog identiteta te međunarodno priznati model prehrambene održivosti. Prema UNESCO-ovoj definiciji nematerijalne kulturne baštine, mediteranska prehrana spada u kategoriju društvenih praksi i tradicionalnog znanja o prirodi i svemiru.

Njezino priznavanje kao nematerijalne baštine 2010. godine (i proširenje popisa zemalja 2013.) označilo je početak međunarodne suradnje između nekoliko mediteranskih zemalja – Italije, Grčke, Španjolske, Maroka, Cipra, Hrvatske i Portugala – s ciljem očuvanja načina života koji uključuje poljoprivredne kulture, rituale, prenošenje recepata i zajedničku konzumaciju hrane. Tako prehrana

postaje ne samo prehrambena navika, već živa kulturna praksa s potencijalom za integraciju u europske politike održivosti i kulturne edukacije.

3. Analiza slučaja

Mediterranska prehrana predstavlja primjer nematerijalne baštine koja povezuje hranu s društvenim tradicijama, održivom poljoprivredom, lokalnim zajednicama i kolektivnim identitetom. U svim uključenim regijama ova prehrana obuhvaća složen skup kulturnih praksi povezanih s poljoprivredom, ribarstvom, kuhanjem i zajedničkim objedima. Široka priroda prehrane omogućuje njezinu klasifikaciju u nekoliko UNESCO-ovih kategorija: znanje o prirodi i svemiru, društvene prakse i kulinarske vještine. UNESCO stoga prepoznaje mediteransku prehranu ne samo kao prehrambeni model, već i kao složeni kulturni sustav.

Među službeno istaknutim značajkama vrijedi spomenuti sljedeće:

- Mediteranska prehrana obuhvaća skup vještina, znanja, rituala, simbola i tradicija povezanih s uzgojem biljaka, berbom, ribolovom, stočarstvom, konzerviranjem, preradom, kuhanjem te, osobito, dijeljenjem i konzumiranjem hrane.
- Jedan od njegovih temeljnih elemenata je zajednička konzumacija hrane, pri čemu su obroci vrijeme za društvenu razmjenu i jačanje zajedničkih veza.
- Lokalna tržišta igraju važnu ulogu u očuvanju ove baštine kao prostori za njegovanje i prenošenje prakse u svakodnevnom životu.

Prema dokumentaciji UNESCO-a (2013.), društvena uloga prehrane je ključna. Zajednički obroci jačaju vezu između članova obitelji i zajednice, prenoseći vrijednosti poput gostoprimstva, međukulturalnog dijaloga i poštovanja različitosti. Nadalje, UNESCO naglašava da prehrana također uključuje rituale povezane s poljoprivrednim ciklusima, vjerskim blagdanima ili godišnjicama, što odražava duboku integraciju svakodnevnog i svetog.

Stoga se mediteranska prehrana definira svojom kulturom i svojom bitnom vezom s ljudima i teritorijima. Na temelju tih razmatranja potrebno je ponovno procijeniti kako su studije koje su potkrijepile zdravstvene dobrobiti prehrane integrirale ili, naprotiv, zanemarile te kulturne dimenzije. Jednostavna prehrambena analiza ne može u potpunosti obuhvatiti složenost nematerijalne baštine koja uključuje zajednice, običaje, rituale i društvene odnose.

S prehrambenog stajališta, znanstvena literatura (Serra-Majem i dr., 2015.; Dernini i dr., 2021.) potvrđuje zdravstvene dobrobiti ovog prehrambenog modela: smanjen rizik od kardiovaskularnih bolesti, povećanu dugovječnost i

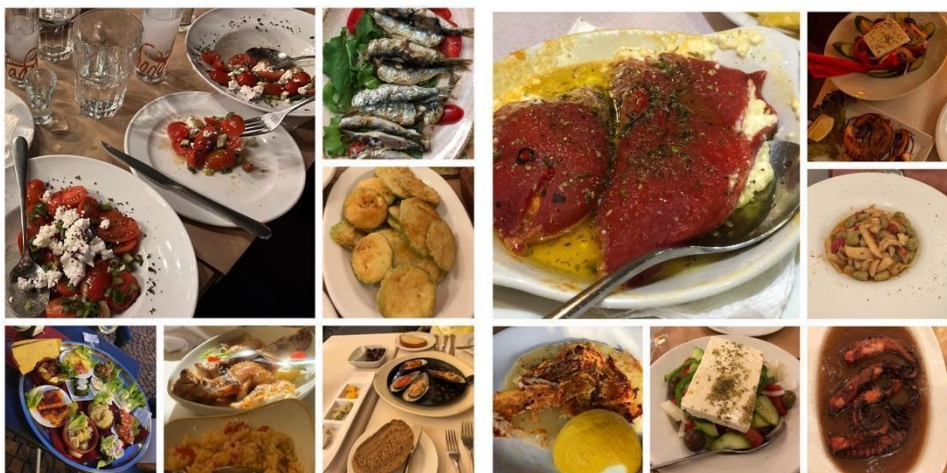
prevenciju pretilosti. No, suštinski aspekt prehrane jest da ona ne djeluje u izolaciji; ovisi o održivim ekosustavima, lokalnim tržištima, međugeneracijskom prenošenju i kulturnom obrazovanju. Trenutne prijetnje, kao što su globalizacija hrane, masovni turizam ili gubitak veze između mladih i ruralnih tradicija, ugrožavaju kontinuitet ove baštine.

Strategija EU za jadransko-jonsku regiju (2025.) prepoznaje mediteransku prehranu kao stup održivog regionalnog razvoja: lokalna gastronomija integrirana je u odgovorni turizam, obrazovanje o prehrani povezano je sa održivosti, a transnacionalni kulturni projekti postaju alati meke diplomacije. Tako se prehrana reinterpreтира kao strateški resurs, ne samo za zdravlje, već i za društvenu koheziju, europski identitet i zelenu ekonomiju.

4. Zaključci i budući izgledi

Mediteranska prehrana je primjer kako nematerijalna baština može istovremeno funkcionirati kao kulturni izraz, model zdravog načina života i strategija održivog razvoja. Njezina uloga u jačanju lokalnog i europskog identiteta, promicanju društvene kohezije i zaštiti bioraznolikosti hrane čini je ključnim elementom suvremenih politika. Kako bi ova baština ostala živa, potrebno je uključiti lokalne zajednice, integrirati je u formalno i neformalno obrazovanje te zaštititi kratke opskrbe lance. Kako bi se podržala zaštita i revitalizacija nematerijalne baštine povezane s mediteranskom prehranom, potrebno je nekoliko strateških smjerova koji mogu značajno doprinijeti prijenosu kulturnih i prehrambenih vrijednosti ovog prehrambenog modela. Integracija mediteranske prehrane u obrazovne programe, kako na razini škola tako i sveučilišta, mogla bi ojačati njezino priznanje kao oblika žive baštine, pružajući mladima okvir za razumijevanje veze između hrane, identiteta i održivosti. Dopunske namjenske digitalne platforme – koje sadrže tradicionalne recepte, obiteljske priče i ritualne kontekste – olakšale bi javni pristup kulturnoj dimenziji prehrane. Podrška poljoprivrednicima, obrtničkim proizvođačima i lokalnim tržnicama još je jedan prioritet jer su oni ključne karike u lancu očuvanja tradicionalnih prehrambenih praksi. Na kraju, razvoj javnih politika koje povezuju gastronomsku baštinu s ciljevima javnog zdravlja i zaštite okoliša mogao bi pretvoriti mediteransku prehranu u mjerilo za europske strategije održivog razvoja.

Fotografije:

Mediteranska gastronomija. Fotografije: Arabela Briciu

5. Pitanja za proučavanje

1. Kako se mediteranska prehrana može smatrati nematerijalnom kulturnom baštinom?
2. Koju ulogu ima međugeneracijska prenosivost u očuvanju ove baštine?
3. Kako mediteranska prehrana doprinosi regionalnom održivom razvoju?
4. Koje rizike prijete kontinuitetu mediteranske prehrane kao kulturnog i prehrambenog modela?
5. Kako mediteransku prehranu integrirati u obrazovanje i javne politike?

6. Literatura

UNESCO. (2013). Mediteranska prehrana. Preuzeto s <https://ich.unesco.org/en/RL/mediterranean-diet-00884>

Europska komisija. (2025.). Mediteranska prehrana – više od načina prehrane. Preuzeto s https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/05-12-2025-mediterranean-diet

Trichopoulou, A. (2021). Mediteranska prehrana kao nematerijalna baština čovječanstva: 10 godina kasnije. *Nutrition, Metabolism and Cardiovascular Diseases*, 31(7), 1943-1948.

Dernini, S., Meybeck, A., Burlingame, B., Gitz, V., & Lacirignola, C. (2021). Med Diet 4.0: mediteranska prehrana s četiri održiva dobra. **Trends in Food Science & Technology**, 116, 833–844. <https://doi.org/10.1016/j.tifs.2021.07.030>

Serra-Majem, L., Tomaino, L., Dernini, S., Berry, E. M., Lairon, D., Ngo de la Cruz, J., ... & Capone, R. (2015). Ažuriranje piramide mediteranske prehrane

prema održivosti: Fokus na ekološke probleme. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 12(10), 11176–11188.
<https://doi.org/10.3390/ijerph121011176>

Videozapisi:

UNESCO. (4. prosinca 2013.). *Meditranska prehrana* [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=XFilgmwFzzk>

TEDx predavanja. (18. kolovoza 2014.). Mediteranska prehrana, naše naslijeđe, naša budućnost | Elena Paravantes | TEDxHeraklion [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=1Aoj4awQb9g>

DODATNI VIDEO IZVORI	
Naslov	YouTube poveznica
Studija slučaja Poglavlje 1, Ikaria, Grčka Video Ikarijsko veselje, Ikaria	https://www.youtube.com/watch?v=3reXAPOQ3V0&t=2s
Studija slučaja Poglavlje 1, Samos, Grčka Intervju s gđom Ikariou, voditeljicom marketinga Ujedinjene poljoprivredne zadrugarije za proizvodnju vina Samos	https://www.youtube.com/watch?v=4fZNHWNRRMQ
Studija slučaja Poglavlje 1, Samos, Grčka Intervju s gospodinom Skoutasom, predsjednikom Ujedinjene poljoprivredne udruge za proizvodnju vina Samos	https://www.youtube.com/watch?v=w5onLTITnY4
Studija slučaja, Poglavlje 1, Samos, Grčka Video sa svečanosti u Kokkariju, Samos, s plesovima kulturne udruge roditelja vrtića i osnovnih škola Kokkarija	https://www.youtube.com/watch?v=vtkI5d3BRW0

Studija slučaja, Poglavlje 1, Samos, Grčka Video sa svečanosti u Vathiju na Samosu povodom proslave svetaca otoka	https://www.youtube.com/watch?v=iSO2_HTlovs
Studija slučaja, poglavlje 1, Samost Grčka Video sa svečanosti u Vourliotesu na Samosu s plesovima kulturne udruge Samosa "ΩΚΥΠΡΟΗ Η ΣΑΜΙΑ"	https://www.youtube.com/watch?v=i1qiZ_Avk1w

Dodatni slučajeve s platforme Inthrace, gumb e-biblioteke

Studija slučaja Poglavlje 1 Ikaria, Grčka

<https://intrace.unitbv.ro/download/case-study-chapter-1-ikaria-2/>

Studija slučaja Poglavlje 1 Samos, Grčka

<https://intrace.unitbv.ro/download/case-study-chapter-1-samos/>

SLUČAJ 3. Parada Junii Braşovului (Dečki iz Braşova) – identitet i nematerijalna kulturna baština

Transilvania University of Braşov, Rumunjska

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Tradicija Junija Braşova složen je izraz rumunjskog identiteta u povijesnoj četvrti Şcheii Braşovului, koja je stoljećima funkcionirala kao oblik vojne, društvene i kulturne organizacije. Tijekom austro-ugarske okupacije, kada je Rumunjima bio ograničen pristup gradu Braşovu, Junii su također igrali simboličku i fizičku ulogu u obrani zajednice, čuvajući pristupne točke poput vrata Ecaterina. Ova struktura neoženjenih mladića, organiziranih u sedam skupina (Junii Tineri, Junii Bătrâni, Junii Curcani, Junii Dorobanţi, Junii Braşovecheni, Junii Roşiori i Junii Albiori), sačuvana je do danas kao primjer nematerijalne kulturne baštine s identitetskom, obrazovnom i turističkom funkcijom. Središnji trenutak tradicije je Parada *Junija* na "Duminica Tomii" (Tomaševa nedjelja, prva nedjelja nakon Uskrsa), koja se održava tijekom Svijetlog tjedna, i popraćena je ritualnim činovima kao što su "izlazak s trubom" (ieşirea cu surla), bacanje buzdovana (aruncarea buzduganului), simbolično pokapanje vođe (înmormântarea vătafului) ili "ritual ženke psa" (jocul căţea). Vjerska komponenta je organski integrirana, budući da svaka skupina ima svoj putni križ (troiţa), a ruta uključuje sveta prostora.

Ishodi učenja:

- Prepoznavanje simboličkih, društvenih i povijesnih funkcija običaja Junii
- Razumijevanje uloge tradicije kao oblika kulturne otpornosti u urbanom i političkom kontekstu
- Procjenjivanje sudjelovanja zajednice u očuvanju nematerijalne baštine
- Povezivanje običaja s vrijednostima europske baštine i održivog kulturnog turizma

2. Pozadina / kontekst

Običaj *Junii* u Şcheii Braşovului dokumentiran je od 1728. godine, no njegovi korijeni sežu u razdoblje prije kršćanstva, povezujući se s obredima inicijacije i praksama plodnosti. Mnogi istraživači (Oltean, 2000.) istaknuli su njegov sinkretistički karakter, koji proizlazi iz preklapanja indoeuropskih tradicija (dionizijskih, mitraističkih, sunčanih) s kršćanskim elementima.

Tijekom austro-ugarske okupacije, *Junii* su predstavljali oblik potvrde rumunjskog identiteta suočen s pritiskom mađarizacije. Nosili su trobojne

zastave i simbolički čuvali pristupne točke između Şcheija i citadele, uključujući Kapiju Katarine. Ova funkcija kulturne otpornosti prenesena je u kolektivnu svijest zajednice, a običaj je preživio komunističko razdoblje i revitaliziran nakon 1990. godine. Otišli), tvoreći kontinuitet svetog i profanog koji spaja mit i povijest, inicijaciju i pripadnost zajednici.

3. Analiza slučaja

Tijekom deset dana, počevši od Blagovijesti, a kulminirajući na Tominju nedjelju, Junii izvode niz duboko simboličnih rituala u kojima se isprepliću svetost, muška inicijacija, komemoracija i pripadnost.

Junii sudjeluju u ritualnim činima kao što su:

- Izlazak sa surlom (leşirea cu surla) je sveto objavljivanje koje se izvodi posebnim glazbenim instrumentom koji se smatra svetim; čin je popraćen blagoslovima zajednice.
- Bacanje buzdovana (Aruncarea buzduganului) simbolična je gesta plodnosti, ispitivanja muževnosti i inicijacijske pripadnosti. Buzdovan ima solarne konotacije, a svoje podrijetlo vuče iz indoevropskih obreda prijelaza.
- Pokop poglavice (Vătaf) ritual je koji simulira smrt, nakon koje slijedi simbolično ponovno rođenje, prizivajući mitove o smrti i obnovi prirode.
- Ženski psi ritual i bacanje tepiha predstavljaju muške inicijacijske sekvence.
- Junii Hora: ritualni ples koji se izvodi u otvorenom, neograđenom krugu, a uključuje bacanje buzdovana. Tumači se kao obred pročišćenja i duhovnog jedinstva.

Parada na Tominu nedjelju je središnji trenutak, kada sedam skupina paradira na konjima, u tradicionalnoj nošnji, duž unaprijed određene rute koja uključuje njihove križeve uz cestu, Trg Prundului, crkvu sv. Nikole i Solomonske stijene.

Događaj ima značajnu dimenziju za zajednicu i turizam. Tisuće gledatelja svake godine prisustvuje ceremoniji, privučeni spektakularnim kostimima, ritualnim plesovima i simbolikom predmeta kao što su mač i surla. Mač, arhaično oružje sa solarnim konotacijama, ritualno se baca tijekom plesa, čime se označava pripadnost mladića (*Junii*) zajednici. Surla, sveti instrument, najavljuje početak ceremonije i prenosi se s generacije na generaciju.

Sudjelovanje zajednice ključno je u organizaciji i prenošenju tradicije: obitelji mladića osiguravaju financijsku i logističku potporu za događaj, Crkva blagoslivlja put i zastave, a lokalne vlasti pružaju institucionalnu potporu. Događaj je uključen u gradski kulturni program i promovira se kao simbol identiteta, doprinoseći međugeneracijskoj povezanosti i razvoju kulturnog turizma.

S vremenom je povorka služila i kao oblik simboličkog otpora vanjskoj političkoj dominaciji. Kad Rumunji nisu imali puna građanska prava u Braşovu, Junii su predstavljali vidljiv izraz kolektivnog rumunjskog identiteta i sredstvo za javno potvrđivanje njihove prisutnosti u urbanom prostoru. Štoviše, hijerarhijska organizacija skupine i očuvanje križeva uz cestu (troițe) u tradicionalnim četvrtima odražavaju model simboličkog samoupravljanja i zajedništva. Svojom ponavljajućom i vidljivom prirodom ritual funkcionira kao oblik žive kolektivne memorije, koja aktualizira pripadnost i kontinuitet.

Istovremeno, turistička vrijednost parade znatno je porasla posljednjih desetljeća, pretvarajući ovaj običaj u znamenitost urbane identiteta i atrakciju za posjetitelje zainteresirane za autentične tradicije. Parada se promiče putem medijskih kanala, strategija lokalnog brendiranja i programa kulturnih institucija, postajući referentna točka za Braşov u krajoliku nematerijalne baštine Rumunjske.

4. Zaključci i budući izgledi

Običaj Junii Braşovului primjer je nematerijalne baštine koja je izdržala povijesne, društvene i političke promjene, zadržavši svoje temeljne funkcije: inicijaciju, zajedništvo, komemoraciju i potvrdu identiteta. Njegova vrijednost za zajednicu udvostručuje se njegovim turističkim i obrazovnim potencijalom, budući da je model aktivne zaštite baštine.

Gledajući u budućnost, uvrštenje ovog običaja na UNESCO-ov popis nematerijalne baštine predstavljalo bi zasluženu međunarodnu priznanja. Nadalje, njegova integracija u lokalni obrazovni kurikulum i proširenje suradnje s drugim europskim regijama doprinijeli bi jačanju vidljivosti i kulturne funkcionalnosti običaja.

VIDEO ZNAMENJA	
Naslov	YouTube poveznica

Junii Brasovului i rumunjski identitet	https://youtu.be/laV0oorA68E
Poglavlje 1 - Junaci Braşova Živa baština na konjima	https://youtu.be/2QZ1lY1diOY
Poglavlje 1 i Poglavlje 6 Junijska parada - Tradicija koju dijelimo s zajednicom	https://youtu.be/BI1TYIU3FMU

Junii kod Ecaterinine kapije. Autor fotografije: Lucian Istrate

Junii Roșiori. Autor fotografie: Lucian Istrate

Junii Naționali Albi (Albiori). Autor fotografie: Lucian Istrate

Junii Curcani. Autor fotografie: Lucian Istrate

5. Pitanja za proučavanje

- Kako Junii parada odražava oblik otpora identiteta u povijesnom kontekstu?
- Koji arhaični i mitološki elementi mogu se pronaći u izvedenim ritualima?
- Kako se tradicija Junija može odgovorno promicati kroz kulturni turizam?
- Kako se može iskoristiti turistički i obrazovni potencijal tradicije?

6. Reference

Costin, C. (2018). *Folkloric Aspects of the Romanian Imaginary and Myth*. Cambridge Scholars Publishing, str. 1–11.

Oltean, V. (b.d.). *Junii Braşoveni - legenda i istina*,

<https://destinatii.liternet.ro/articol/70/Vasile-Oltean/Junii-Brasoveni-legenda-si-adevar.html>

Oltean, V. (2000) *Junii brasoveni si troitele lor din Scheii Brasovului*, Editura Semne

Općina Braşov. (2024.). *Junii Braşovului – tradicije i značenja*. Preuzeto s <https://www.brasovcity.ro/junii-brasovului>

Poglavlje 2. Zakonodavstvo i propisi na lokalnoj, nacionalnoj i razini EU

SLUČAJ 1. Drveni splavarenje (Austrija, Češka, Njemačka, Latvija, Poljska, Španjolska)

Sveučilište u Varšavi, Poljska

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Drvni splavarstvo je tradicionalni oblik riječne plovidbe usmjeren na transport srušenih trupaca nizvodno pomoću drvenih splavova. Prijenosom s generacije na generaciju, običaji splavarenja opstali su od srednjeg vijeka i i danas se nastavljaju prakticirati.

Godine 2022. drveni splavarstvo upisano je na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva UNESCO-a. Nominaciju su zajednički podnijele Austrija, Češka, Njemačka, Latvija, Poljska i Španjolska, čime je drveni splavarstvo postao snažan primjer zajedničke, multinacionalne baštine.

Ishodi učenja:

- Razumjeti višestoljetni kontinuitet splavarenja drva i kako se prilagodilo promjenjivim društvenim i tehnološkim uvjetima;
- Usporediti pristupe koje su različite zemlje primijenile na očuvanje i promicanje splavarenja drva kao elementa kulturne baštine;
- Istražiti odnos između lokalnih korijena drvene splavarije i njezina međunarodnog, prekograničnog karaktera;
- Analizirati kako transnacionalna zajednica splavarstva koordinira svoje napore unutar međunarodnog okvira.

2. Pozadina / kontekst

Drvena splavarija primjer je multinacionalnog elementa upisanog na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Kao element baštine koji nadilazi nacionalne granice, što potvrđuje zajednička nominacija podnesena od strane šest zemalja, drvena splavarija predstavlja uvjerljiv primjer međunarodne suradnje i transnacionalne zajednice izgrađene na zajedničkim tradicijama i praksama.

Posebno je intrigantan aspekt promicanja i očuvanja takve baštine u koordinaciji aktivnosti transnacionalne rafting zajednice, kao i u razlikama u pristupima očuvanju koje su pojedine zemlje usvojile kako bi zaštitile ovu zajedničku kulturnu vrijednost.

Štoviše, višestoljetni kontinuitet zajednice splavarija nudi vrijedne uvide u to kako se nosila s promjenjivim društvenim i tehnološkim okruženjima, pružajući osnovu za raspravu o odgovorima zajednice na te transformacije.

3. Analiza slučaja

Drvni splavarstvo je oblik unutarnjeg vodnog prijevoza koji uključuje spuštanje posječenih trupaca niz rijeke pomoću drvenih splavova. Ova tradicija datira iz srednjeg vijeka, kada je služila kao važna metoda za prijevoz robe riječnim rutama.

S vremenom se oko ove prakse razvila posebna rafterska zajednica, razvijajući jedinstven način života koji njeni članovi dijele, bez obzira na njihovo nacionalno podrijetlo. Ovu zajednicu moguće je karakterizirati vlastitim specijaliziranim rječnikom, snažnim osjećajem solidarnosti i suradničkom radnom kulturom. Kolektivna priroda splavarenja drvom dovela je do jasne hijerarhije i specijalizirane podjele rada među splavarima. Timski rad, povjerenje i osjećaj pripadnosti ostaju ključni elementi koje duboko cijene oni koji se bave tom praksom. Taj osjećaj zajedništva također se izražava prenosivanjem vještina

splavarenja na mlađe generacije, što se obično događa kroz odnos majstor–šegrt.

Blagdan plovila od drva obuhvaća cjelokupni način života plovca. Ne ograničava se na tehničku vještinu plovidbe rijekama, već uključuje i tradicionalne metode izrade plovila, očuvanje međugeneracijskih običaja i festivala te duboku povezanost s prirodom. Taj bliski odnos s prirodom također je ukorijenjen u sezonskom ritmu plovila od drva. Kao strogo sezonska praksa, splavarenje je vezano uz određena doba godine, oblikujući svakodnevni život i godišnje cikluse zajednica splavara te ih dodatno ukorjenjuje u njihovo prirodno okruženje. Ovaj je aspekt posebno značajan jer naglašava ulogu splavarenja drva kao ekološki održivog i u prirodu integriranog sredstva prijevoza.

Iako drveni splavar nije ostao netaknut društvenim i tehnološkim promjenama, on održava snažan osjećaj kontinuiteta s prošlošću. Modernim su inovacijama poboljšane sigurnost i navigacija, no tradicionalni alati, prakse, zajedničke vrijednosti i bliska veza s prirodom i dalje povezuju sadašnjost s prethodnim generacijama. Društveno gledano, praksa se također razvila od povijesno muškom dominacijom do sve većeg prihvaćanja rodne ravnopravnosti unutar svojih struktura.

Važno je napomenuti da splavarenje drvom nije ograničeno na jednu zemlju. To je istinski transnacionalni fenomen. Svaka lokalna zajednica splavarena odražava karakteristike svog neposrednog prirodnog okruženja, što rezultira različitim varijacijama među regijama. Međutim, na širem planu, splavari dijele kolektivni identitet oblikovan zajedničkim vještinama i načinima života, što ih smješta u širi međunarodni kontekst.

Osim svoje uloge unutar rafting zajednice, drveni splavarstvo služi i širem društvenom svrhu, kao alat za kulturno oživljavanje i obrazovanje koji jača zajedničku vezu u društvu.

Drveni splavarstvo također je usko povezano s drugim oblicima tradicionalnog obrtništva. Izrada drvenih splavova zahtijeva upotrebu specifičnih alata i materijala, čime se oslanja na stručnost kovača, užara i drugih obrtnika. Čuvanje drvenog splavarstva kao kulturnog naslijeđa stoga također uključuje očuvanje ovog šireg ekosustava tradicionalnih obrta.

Udruge splavarija igraju ključnu ulogu u očuvanju i promicanju te prakse, kako na nacionalnoj, tako i na međunarodnoj razini. Nacionalne udruge usredotočene su na očuvanje lokalnih oblika splavarenja unutar svojih zemalja, prilagođavajući svoje aktivnosti potrebama lokalnih zajednica. Istovremeno, te se organizacije

bave otvorenim dijalogom i prekograničnom razmjenom. Na međunarodnoj razini, Međunarodna organizacija splavarija koordinira zajedničke napore i olakšava razmjenu znanja preko granica.

Jedno značajno postignuće ove međunarodne suradnje bilo je upisivanje drvene splavarenja na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2022. godine. Nominaciju su zajednički podnijele Austrija, Češka, Njemačka, Latvija, Poljska i Španjolska, čime se pokazuje multinacionalni karakter splavarenja drva. Ovo priznanje potvrđuje jedinstvenu prirodu te prakse: duboko ukorijenjene u lokalne kontekste, a istovremeno potiču zajednički osjećaj pripadnosti među nacijama. Splavarenje drva stoga je primjer kako jedan element kulturnog naslijeđa može stvoriti transnacionalni identitet, nadilazeći jezične i geografske granice te služeći kao most između zajednica diljem svijeta.

4. Zaključci i budući izgledi

Drveni splavarišnji prijevoz primjer je elementa baštine koji nadilazi nacionalne granice. Stoga nijedna pojedinačna država ne može preuzeti isključivo vlasništvo nad njim. Te karakteristike oblikuju transnacionalnu zajednicu sposobnu graditi mostove i rušiti barijere između društava organiziranih unutar svojih nacionalnih država.

Drveni rafting također služi kao primjer međunarodne suradnje čija koordinacija i komunikacija, zbog svoje multinacionalne prirode, povezuju lokalnu zajednicu sa širim međunarodnim okruženjem, čime se potiče otvorenost i povezanost među ljudima.

Konačno, splavarenje drvom je stoljećima stara tradicija koja je pokazala sposobnost prilagodbe prevladavajućim društvenim stvarnostima i tehnološkom napretku, istovremeno održavajući osjećaj kontinuiteta i povezanosti s prošlim generacijama kroz svoje članove zajednice.

5. Pitanja za proučavanje

- Kako se drveni rafting prilagođava suvremenom dobu i tehnologijama, a da pritom čuva svoje tradicije, osigurava kontinuitet i održava snažnu zajedničku povezanost?
- Na koje načine drveni splavarstvo komunicira sa širim društvenim okruženjem izvan svoje zajednice?
- Kako zajednice drvenog splavarenja usklađuju svoju duboku povezanost s lokalnim okruženjem s pripadnošću širem transnacionalnom splavarskom zajednici?

- Koje su ključne razlike i sličnosti u načinu na koji različite zemlje štite i promiču splavarenje drvom kao zajedničko međunarodno naslijeđe?
- Kako transnacionalna zajednica drvenih splavara koordinira napore i promiče svoje tradicije na lokalnoj i međunarodnoj razini?

6. Reference

Doznačka za upis br. 01866 na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, (2022).

<https://ich.unesco.org/doc/download.php?versionID=65593>

UNESCO - Drveni splavarstvo.

<https://ich.unesco.org/en/RL/timber-rafting-01866>

UNESCO | Raftsmen. (2022). Raftsmen.

<https://www.raftsmen.org/unesco>

UNESCO. (1. prosinca 2022.). Drveni splavarstvo. YouTube.

<https://www.youtube.com/watch?v=w3uxleO6tcU>

Međunarodno udruženje drvenih splavarica. (3. prosinca 2022.). EN_Timber Rafting je nematerijalna kulturna baština čovječanstva (EN prijevod). YouTube.

<https://www.youtube.com/watch?v=8q8WPtdaYcQ>

Poglavlje 3. Vrste nematerijalne baštine – kategorizacija nematerijalne baštine

SLUČAJ 1. Nepublikirani rezultati istraživačkog projekta o nematerijalnoj kulturnoj baštini na Sveučilištu Transilvania u Braşovu

Transilvanski sveučilište u Braşovu, Rumunjska

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Ovaj studijski slučaj ukratko predstavlja istraživački projekt CarPaTO - Kartiranje nematerijalne kulturne baštine zemlje Făgăraş, Rumunjska, provedeno 2018. – 2019. na Sveučilištu Transilvania u Braşovu (UTBv) i usredotočuje se na jedan od najistaknutijih ishoda ovog projekta: video nalik na cellphilm o nizu resursa nematerijalne kulturne baštine specifičnih za zajednice zemlje Făgăraş, Rumunjska.

Ishodi učenja:

- Kratak opis istraživačkog projekta o nematerijalnoj kulturnoj baštini
- Opis digitalnog proizvoda koji promiče nematerijalnu kulturnu baštinu etnografskog područja
- Prezentacija jedinstvenog rezultata istraživačkog projekta – cellphilm o nematerijalnoj kulturnoj baštini

2. Pozadina / Kontekst

Istraživački projekt CarPaTO – Kartiranje nematerijalne kulturne baštine zemlje Făgăraş, Rumunjska, proveo je 2018. – 2019. godine tim profesora s UTBv-a, Rumunjska, uz financijsku potporu sveučilišta i kao odgovor na potrebe lokalnog stanovništva, na zahtjev županijske uprave. Glavni cilj projekta bio je identificirati resurse nematerijalne kulturne baštine u Țara Făgăraşului, županiji Braşov, području sa specifičnim povijesnim i etnografskim identitetom u rumunjskom kulturnom krajoliku. Istraživači su proveli niz intervju sa stručnjacima iz područja kulturne baštine i proveli opsežna terenska istraživanja u općinama Țara Făgăraşului, gdje su identificirali lokalne kulturne resurse u skladu s UNESCO-ovom definicijom nematerijalne kulturne baštine, a zatim predložili smjernice za očuvanje ove vrste baštine (Sorea i Csesznek, 2020.).

3. Analiza slučaja

Osim istraživačkog izvještaja, članovi tima odlučili su predstaviti rezultate terenskog rada kroz niz posebnih proizvoda, kao što su šarena foto-izložba, kulinarska izložba na kojoj su pripremljeni i testirani tradicionalni recepti iz tog područja te cellphilm video koji tim koristi kao nastavni materijal.

Cellphilm je video proizvod koji nisu izradili profesionalci niti koristeći visoko specijaliziranu tehnologiju, već su ga izradili amateri pomoću mobilnih telefona. Cellphilm je ostvaren unutar projekta CarPaTO, pod nazivom "Țara Făgărașului 2019. Nepokretna kulturna baština"), etnografski je dokumentarac koji sadrži fotografije i videozapise prikupljene tijekom terenskog istraživanja i organiziran je u nekoliko poglavlja, od kojih svako predstavlja dimenziju nematerijalne kulturne baštine kako je definira UNESCO. Glazbena podloga cellphilm-a sastoji se od tradicionalnih pjesama iz glazbene baštine regije Făgărașului.

Izrada ovog filma bila je timski rad koji je uključivao i druge ljude iz sveučilišne zajednice i iz osobnih mreža članova tima, poput bivših studenata koji su vokalni solisti ili čak djece autora, studenata na drugim sveučilištima, koji su pomagali s montažom filma i prijevodom tekstova na engleski jezik. Slike u nastavku potječu iz sadržaja cellphilm-a izrađenog u sklopu projekta (kao snimke zaslona, prve četiri), kao i s fotoizložbe iz 2019. godine, koja je predstavljena u Konferencijskom centru Sveučilišta Transilvania u Brasovu i u Povijesnom muzeju Făgăraș, smještenom u srednjovjekovnoj utvrdi u središtu grada (posljednje dvije). Fotografije potječu iz osobnog arhiva istraživača projekta CarPaTO, koji su također članovi projekta INThrace (tim UTBv).

Fotografije: Codrina Csesznek i Daniela Sorea

4. Zaključci i budući izgledi

Opisani istraživački projekt ne samo da je doprinio znanstvenim rezultatima kao što su istraživačko izvješće ili znanstveni članci, već je i okvir za aktivnosti stvaranja digitalnih i zajedničkih proizvoda koji imaju ulogu predstavljanja, očuvanja i promicanja nematerijalne kulturne baštine. Cellphilm, opisan kao inovativan proizvod, te fotografije ili drugi videozapisi koje su istraživači izradili tijekom terenskog rada mogu imati važnu obrazovnu ulogu i povećati svijest i interes šire javnosti za resurse nematerijalne kulturne baštine specifične za suvremene zajednice.

5. Pitanja za proučavanje

- Koji je bio glavni cilj istraživačkog projekta CarPaTO – Kartiranje nematerijalne kulturne baštine zemlje Făgăraș, Rumunjska?
- Navedite dva nova rezultata ovog istraživačkog projekta.
- Što je cellphilm i kako su istraživači u projektu koristili ovu tehniku?
- Kako ocjenjujete izradu cellphilm-a kao edukativnog materijala?

6. Reference

Sorea, D., Csesznek, C. (2020) Nematerijalna kulturna baština zemlje Făgăraș. Prioritetne dimenzije. *Zbornik Sveučilišta Transilvania u Brașovcu*, Vol. 13 (62), br. 1, Posebno izdanje, 155-164. DOI: <https://doi.org/10.31926/but.ssl.2020.13.62.3.16>

VIDEO SNIMKE SLUČAJEVA	
Naslov	YouTube poveznica
3. poglavlje Intervju s prof. Danielom Soreom - CarpaTo: istraživanje nematerijalne baštine u zemlji Făgăraș	https://youtu.be/GALn9ORpXvA

1. i 3. epizoda: Vatra Sumedrua - rumunjska predkršćanska tradicija	https://youtu.be/2nlgV0Hkbbw

SLUČAJ 2. Uključenost zajednice u događaj promicanja lokalne kulturne baštine u Drăgušu, Rumunjska

Sveučilište Transilvanija u Braşovu, Rumunjska

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Ovaj studij slučaja ističe oblike sudjelovanja zajednice u očuvanju i promicanju nematerijalne kulturne baštine u malom, ali socio-kulturno aktivnom mjestu na jugu Transilvanije u Rumunjskoj.

Ishodi učenja:

- Opis događaja za očuvanje i promicanje lokalne nematerijalne kulturne baštine, integriranog u suvremenu aktivnost – predstavljanje knjige
- Prezentacija mehanizama za uključivanje zajednice u organizaciju kulturnog događaja
- Primjer mehanizma povratne informacije o događaju

2. Pozadina / kontekst

Općina Drăguș u županiji Brașov u Rumunjskoj primjer je dobre prakse u očuvanju i promicanju nematerijalne kulturne baštine. Općina se nalazi na zapadu županije Brașov, u podnožju najviših planina u Rumunjskoj. To je mala ruralna zajednica s 971 stanovnikom (prema popisu stanovništva iz 2021., izvor: Wikipedia), no vrlo je kulturološki aktivna i ima bogatstvo folklornih resursa i tradicija. Svake se godine ovdje održavaju brojni događaji koji uključuju različite skupine i društvene slojeve u zajednici u održavanju i očuvanju kulturnih tradicija. Općina, lokalni čelnici u upravi i obrazovanju, kao i brojni neformalni vođe, inicijatori su i organizatori raznih kulturnih događanja i aktivnosti (Csesezneek, 2023).

3. Analiza slučaja

Ova studija slučaja predstavlja događaj koji je inicirao neformalni lokalni vođa, pisac i bivši načelnik, sada umirovljeni, Vasile Pop. Odlučio je organizirati događaj za promociju jedne od svojih knjiga u Kulturnom centru općine 22. listopada 2023. Osim te svrhe, događaj je bio prava proslava lokalne kulturne baštine, s jakim elementom uključivanja zajednice. Četiri sata, u prostoriji prekrasno ukrašenoj predmetima lokalne baštine, stvoren je dijalog između folklora i moderne književnosti, između govora i glazbe, ali i između mještana i gostiju izvan zajednice: nastavnika srednjih škola i sveučilišta iz Rumunjske i SAD-a, novinara, svećenika, umjetnika itd.

Promocija lokalne nematerijalne kulturne baštine provedeno je na više načina, a sve je podržano dobrovoljnim sudjelovanjem pojedinaca i skupina u zajednici, i to na sljedeći način:

- Srednja škola iz općine sudjelovala je sa svojim folklornim ansamblom, skupinom s tradicijom koja desetljećima čuva i promiče narodne nošnje, plesove i lokalnu glazbu, kao i druge etnografske tradicije, poput vjenčanih običaja, zimskih blagdana ili proslava žetve.
- Crkva se uključila sudjelovanjem ženskog zbora koji ima bogat repertoar autentičnih narodnih i vjerskih pjesama.
- Ravnateljica najvažnije srednje škole na tom području sudjelovala je u organizaciji i provedbi događaja, a održala je i edukativni govor o književnosti i lokalnoj nematerijalnoj kulturnoj baštini.

- Susjedi i rodbina inicijatorice događaja pripremili su bife s lokalnim slasticama i pićima, domaćim po tradicionalnim receptima.
- Gosti izvan zajednice imali su priliku obratiti se publici i dati povratne informacije.
- Većina mještana koji su prisustvovali događaju nosila je narodne nošnje, koje se u zajednici visoko cijene i prepoznaju kao jedinstvene u Rumunjskoj.
- Tetka pokretačice ovog događaja, Zorița Poparad, jedna od najstarijih osoba u selu u dobi od 91 godine, pozvana je da na pozornici otpjeva vrlo stare doine, nepoznate široj javnosti (doina je vrsta tradicionalne rumunjske pjesme koja je na UNESCO-ovoj listi baštine), stvarajući trenutke velike emocije i izazivajući gromoglasan pljesak za svoju umjetničku vještinu. Nakon toga, supruga Vasilea Popa, također spisateljica i bivša profesorica rumunjskog jezika, sada u mirovini, posvetila je dirljivu pjesmu Zorići Poparad u svojoj najnovijoj knjizi, kao znak zahvalnosti, ali i kao način podizanja svijesti o vrijednostima nematerijalne baštine koje mogu ojačati identitet i solidarnost zajednice. Kao primjer modernog intelektualnog mehanizma kojim se čuva lokalna kulturna tradicija i vrijednosti, ali i kao mehanizam povratne sprege za događaj, izlažemo ovdje ovu pjesmu pod naslovom *Jednostavna priča*: "U devedeset i jednoj ljeti i teretu, / kao da je sve bilo jučer, / njezine godine imaju hladnoću kćeri/ iz djetinjstva, / njezine godine imaju vrt s mirisom pokošene trave/ u sumrak, / imaju miris gorušice na prozorima / nasmiješen snijegu na grebenima, / njezine godine imaju priču u bojama tepiha / tkanih kasno noću uz svjetlo svijeća, / imaju suzu misli sve do mjeseca, / i doinu u kucanju srca odzvanjaju / čežnjom s putova i livada / za onaj čas / kad budeš gore, među njezinima, / hehe!..." (Pop, 2023., str. 118).

Gornji događaj objavljen je u lokalnim medijima i dobio je pohvale sudionika, kako članova zajednice tako i gostiju. Fotografije u nastavku prikazuju prizore s događaja. *One su dio osobnog arhiva istraživača InThrace (tim Unitbv).*

4. Zaključci i budući izgledi

Takvi događaji imaju za cilj doprinijeti očuvanju lokalne kulturne baštine, promicanju resursa baštine u obrazovne i gospodarske svrhe te jačanju lokalnog identiteta. Oblici uključivanja zajednice također doprinose izgradnji povjerenja, društvenog kapitala i otpornosti zajednice.

5. Pitanja za proučavanje

- Po čemu se Drăguș ističe u pogledu kulturnog života?
- Koja je bila svrha organiziranja događaja opisanog u ovoj studiji slučaja?
- Navedite tri načina uključivanja zajednice u organizaciju gore opisanog događaja.
- Kako ocjenjujete intelektualnu povratnu informaciju u obliku poezije predstavljene u studiji slučaja?

6. Reference

Csesznek, C. (2023). Oblici sudjelovanja zajednice u stvaranju kulturne vitalnosti: uvidi iz Drăgușa, Rumunjska. *Zbornik Sveučilišta Transilvanija u Brașovu*, Vol. 16 (65), br. 1, 39-48. DOI: <https://doi.org/10.31926/but.ssl.2023.16.65.1.4>

https://ro.wikipedia.org/wiki/Dr%C4%83gu%C8%99,_Bra%C8%99ov, pristupljeno: 17.03.2025.

Pop, V. (2023). *Vrsta geometrije riječi*. Făgăraș: Editura Agaton.

SLUČAJNI VIDEOZAPISI	
Naslov	YouTube poveznica
Očuvanje nematerijalne baštine kroz angažman zajednice	https://youtu.be/Zbn56en4Rsk
Poglavlje 1 i poglavlje 3 Vatra Sumedru - rumunjska predkršćanska tradicija	https://youtu.be/2nlgV0Hkbbw

Poglavlje 4. Objašnjavanje vrijednosti turističke baštine i utjecaja na kulturu, gospodarstvo i društvo

SLUČAJ 1. Vinogradi Pico, Portugal – uravnoteženje turizma baštine i lokalnog identiteta

Sveučilište Azori, Portugal

1. Sažetak i ishodi učenja

Sažetak: Kulturni krajolik vinograda otoka Pico, priznat kao UNESCO-va svjetska baština 2004. godine, pruža uvjerljiv primjer kako kulturni krajolici oblikovani tradicionalnim praksama mogu podržati održivi razvoj. Vinogradarska tradicija Pica, koju definiraju karakteristični currais (vinogradi od kamenih zidova), pokazuje skladan odnos između ljudske aktivnosti i izazovnog vulkanskog okruženja. Ova studija slučaja ispituje vrijednost baštine vinograda Pica kroz prizmu očuvanja kulture, gospodarskog razvoja i identiteta zajednice. Ističe kako je turistička ponuda temeljena na baštini – osobito ekoturizam – stvorila nove prilike za lokalna poduzeća, istovremeno jačajući ponos zajednice na tradicionalne prakse. Istovremeno, studija slučaja se bavi izazovima kao što su sezonskost, rizici od pretjerane komercijalizacije i potreba za održavanjem autentičnosti suočene s rastućom turističkom potražnjom. Istraživanjem ovog primjera, studenti mogu razumjeti složenu međuovisnost između kulture, gospodarstva i društva unutar okvira turističke baštine.

Ishodi učenja:

- LO1. Objasniti kulturnu važnost krajolika vinograda Pico i njegovu ulogu u očuvanju lokalnog identiteta
- LO2. Analizirati gospodarske učinke enoturizma i njegov potencijal za podršku razvoju male, lokalne zajednice
- LO3. Procijeniti strategije za očuvanje autentičnosti turističke baštine uz istovremeno rješavanje izazova održivosti

2. Pozadina / kontekst

Pico je drugi najveći otok Azora (dug 46 km), smješten 17,5 km južno od otoka São Jorge i 7 km istočno od otoka Faial, u području poznatom kao "Trokut", i na njemu se nalazi najviši vrh Portugala. Prve kolonije na otoku osnovali su oko 1460. godine doseljenici iz sjevernih područja kontinentalnog Portugala. Novi

doseljenici prvo su uspostavili svoje utočište u selu Lajes. Kao i na većini azorskih otoka poput S. Miguel, poljoprivreda im je bila glavna djelatnost, pod velikim utjecajem izvoznih industrija susjednog otoka Faial. Unatoč grubosti i vulkanskom tlu, doseljenici su uspostavili industriju boje indiga, a kasnije i vinogradarstvo. Ova posljednja industrija cvjetala je, osim tijekom erupcija vulkana, tijekom 18. stoljeća, sve do širenja gljivične bolesti vinove loze u drugoj polovici 19. stoljeća, kada su mnogi vinogradi uništeni i napušteni (Albergaria & Jacques, 2013.), što je stvorilo krizu na otoku koja je trajala sve do 20. stoljeća. Tijekom razdoblja ekspanzije, vina s otoka Pico, posebice vino "Verdelho", bila su cijenjena u mnogim zemljama, od Engleske do Sjeverne Amerike, a stizala su čak i do carske palače u Rusiji. Napori za oživljavanje vinogradarstva uključivali su osnivanje Vinske zadruge otoka Pico 1949. godine, s ciljem oporavka plemenitih sorti grožđa i tradicionalne vinogradarske kulture. Godine 2004. krajolik vinogradarstva otoka Pico proglašen je UNESCO-vom svjetskom baštinom, čime je priznat jedinstveni vinogradarski krajolik i potaknut enoturizam. Danas cvjeta vinska industrija Pica (Jordão i dr., 2024.; Quintela i dr., 2023.), spajajući povijesne prakse s modernim tehnikama, i ostaje ključna komponenta gospodarstva i kulturnog identiteta otoka. Za dublji uvid u povijest proizvodnje vina na Picu pogledajte sljedeći dokumentarac dostupan na YouTubeu:

<https://www.youtube.com/watch?v=MD7uZB5cyl0>.

3. Analiza slučaja

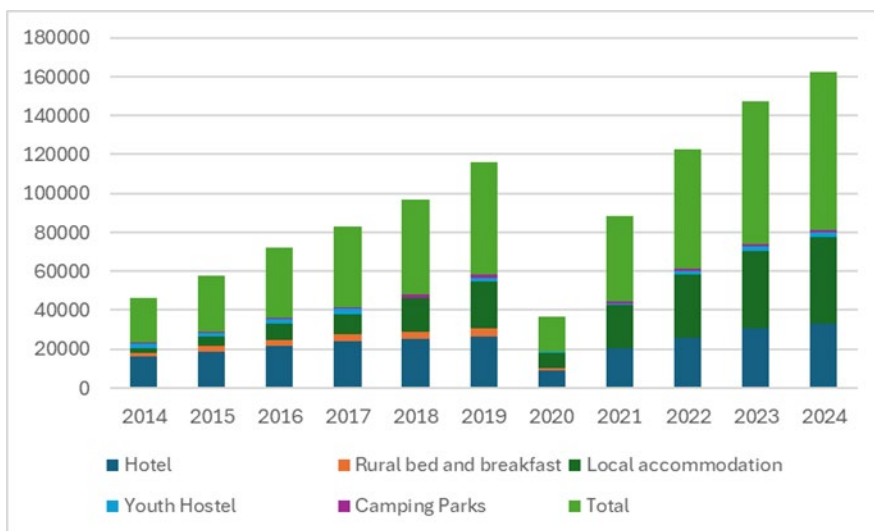
Kao UNESCO-ova svjetska baština, krajolik vinograda Pico u općini Madalena poznat je po svojoj vinskoj kulturi i povijesnim vinogradima (vidi Sliku 1). Dok razgledavaju krajolike bogate vinskom kulturom, proglašene UNESCO-ovom svjetskom baštinom, turisti mogu posjetiti Muzej vina i Vinarsku zadrugu Pico, kušati različita vina i likere s Pica te saznati o povijesti lokalne vinske industrije.

Slika 1 – vinogradi Pico

Tijekom posljednja dva desetljeća razvijeno je nekoliko inicijativa s ciljem vrednovanja i očuvanja okolišne baštine. Godine 2004. Pico je dobio priznanje za krajolik vinogradarstva otoka Pico, certificiran kao UNESCO-va svjetska baština. Godine 2012. Pico je dobio Zlatnu nagradu Quality Coast za svoje napore da postane destinacija održivog turizma. Ta su dva međunarodna priznanja povećala svjetsku prepoznatljivost Pica. Turizam povezan s vinogradima na Pico znatno se proširio, a broj posjetitelja povećao se kao odgovor na rastuće zanimanje za održiva i putovanja vođena baštinom. U rujnu 2024. Azori su zabilježili više od 509 000 noćenja, što odražava godišnji rast od 8,2 %, dok je otok Pico zabilježio porast od 22,7 % u dolascima putnika. Ovaj priljev potaknuo je ulaganja u ugostiteljstvo, infrastrukturu i doživljajni turizam, uključujući vođene obilaske vinograda i inicijative enoturizma. Čuvajući tradicionalne poljoprivredne metode, a istovremeno prilagođavajući se suvremenim zahtjevima održivosti, Pico je primjer potencijala krajolika baštine u poticanju ekološke otpornosti i ekonomske održivosti. Broj turista na otoku Pico udvostručio se u desetljeću, a 2024. primio je više od 81.000 posjetitelja (vidi Sliku 2).

Slika 2 – Razvoj broja turista koji posjećuju otok Pico

Sustav "currais", ključna komponenta lokalnih napora za održivost, ublažava eroziju tla, štiti vinovu lozu od atlantskih vjetrova i optimizira zadržavanje vlage u poroznom vulkanskom podložu otoka. Ova tradicionalna metoda povećava bioraznolikost uz minimiziranje vanjskih utjecaja, usklađujući se s širim ciljevima očuvanja, uključujući odluku azorske vlade da 25 % regije proglasi zaštićenim zemljištem. Lokalne vinarijske zadruge integriraju te povijesne prakse s suvremenim inicijativama održivosti, podržavajući više od 250 malih vinogradara i jačajući gospodarski razvoj temeljen na zajednici.

Posjetitelji otoka Pico na Azorima mogu uživati u doista jedinstvenom ekoturističkom iskustvu koje se temelji na stoljetnim tradicijama vinarstva i zadivljujućim vulkanskim krajolicima.

Kultura vinograda, upisana na UNESCO-ov popis, definirana je ikoničnim *curraisima* – crnim bazaltnim kamenim zidinama koje štite vinovu lozu od oceanskih vjetrova i soli – stvarajući vizualno zadivljujući mozaik diljem otoka. Turisti mogu istražiti ovo naslijeđe kroz vođene šetnje vinogradima, degustacije vina u lokalnim vinarijama i u kooperativi Cooperativa Vitivinícola do Pico te edukativne posjete Museu do Vinho (Muzej vina), smještenom u bivšem karmelskom samostanu. Ta iskustva nude više od samog okusa nagrađivanog Verdeha i drugih autohtonih vina – pozivaju posjetitelje da shvate duboku vezu između zemlje, ljudi i održivih poljoprivrednih metoda koje su se prenosile generacijama. U kombinaciji s lokalnom gastronomijom i panoramskim pogledom na planinu Pico (Tiago i dr., 2021.), ove enoturističke aktivnosti stvaraju multisenzorno putovanje koje spaja kulturu, prirodu i tradiciju u jednoj od najistaknutijih vinskih regija na svijetu.

Razvoj enoturizma oko vinograda Pico donio je značajnu ekonomsku vrijednost lokalnom stanovništvu stvaranjem novih izvora prihoda i revitalizacijom

tradicionalnih industrija. Mali proizvođači vina, od kojih su mnogi u obiteljskom vlasništvu, imali su koristi od povećane potražnje za lokalnim vinima, što je dovelo do proširenja proizvodnje i stvaranja radnih mjesta u vinogradarstvu i preradi vina. Lokalni vodiči, obrtnici, pružatelji smještaja i restorani također su ostvarili ekonomsku korist jer turisti traže autentična, sveobuhvatna iskustva koja ih povezuju s kulturom i kuhinjom Pica. Štoviše, očuvanje i promicanje krajolika vinograda potaknuli su rast komplementarnih poduzeća – kao što su seoski smještaj, koncept "od farme do stola" i kulturni događaji – čime se potiče raznolikija i otpornija lokalna ekonomija. Važno je napomenuti da su te koristi usmjerene na zajednicu, čime se osigurava da ekonomski prihodi od turizma kruže unutar otoka i podržavaju održivi razvoj utemeljen na lokalnom identitetu i baštini.

4. Zaključci i budući izgledi

Primjer vinograda otoka Pico ilustrira potencijal integracije kulturne baštine i održivog turizma za podršku gospodarskoj otpornosti, osnaživanju zajednice i očuvanju okoliša. Pejzaž vinograda, priznat od strane UNESCO-a, oblikovan stoljećima tradicionalne vinogradarske prakse gradnje kamenih zidova (currais), služi i kao živo kulturno naslijeđe i kao katalizator lokalnog razvoja kroz enoturizam. Promicanje vinske kulture otoka Pico potaknulo je revitalizaciju povijesnih praksi, rast malih poduzeća i povećalo međunarodnu vidljivost, čime se poboljšala turistička privlačnost otoka i ojačao regionalni identitet. Gledajući u budućnost, budućnost proizvodnje vina i enoturizma na Piku leži u ravnoteži između rasta i očuvanja. Kako broj posjetitelja nastavlja rasti, dionici moraju ulagati u strategije koje štite autentičnost krajolika i održivost vinske industrije. To uključuje promicanje turizma izvan sezone, diversifikaciju iskustava izvan kušanja (npr. poljoprivredne radionice i kulturne staze) i jačanje potpore lokalnim proizvođačima. Integracija digitalnog pripovijedanja i zelenih praksi, kao i jača suradnja između javnih institucija i privatnog sektora, bit će ključna za osiguravanje dugoročne održivosti ovog krajolika baštine. Iskustvo otoka Pico nudi vrijedan model za druge destinacije temeljene na baštini, pokazujući kako tradicionalno znanje i inicijative koje vode zajednice mogu doprinijeti inkluzivnijoj i održivijoj turističkoj ekonomiji.

5. Pitanja za proučavanje

- Pitanje 1. Kako tradicionalni krajolik vinograda otoka Pico doprinosi i očuvanju kulture i razvoju turizma?

- Pitanje 2. Koje su glavne ekonomske koristi i izazovi povezani s rastom enoturizma na otoku Pico i kako oni utječu na lokalno stanovništvo?
- Pitanje 3. Na koje načine turističke inicijative temeljene na baštini, poput onih na Piku, mogu uskladiti autentičnost i održivost suočene s rastućom potražnjom turista?

6. Reference

Albergaria, I., & Jacques, D. (2023). Vinogradi Pico i Santa Maria: "herojska vitikultura" na Azorima. U: Routledge Handbook of Cultural Landscape Practice (str. 409-416). Routledge.

Jordão, A. M., Correia, A. C., Martins, B., Romão, A., & Oliveira, B. (2024). Opći fizikokemijski parametri, fenolski sastav i aromatski potencijal sorti tri crna sorta *Vitis vinifera* ("Merlot", "Syrah" i "Saborinho") uzgojenih na otoku Pico – arhipelag Azori. *International Journal of Plant Biology*, 15(4), 1369-1390.

Quintela, J. A., Albuquerque, H., & Rodríguez, A. D. (2023). Atlantski vinogradi: razmišljanja o potencijalu enoturizma Azora. *Turismo: Revista de Estudios de Turismo de Canarias y Macaronesia*, (12), 37-47.

Tiago, F., Fonseca, J., Chaves, D., & Borges-Tiago, T. (2021). Pogled u trilogiju: hrana, turizam i kulturno poduzetništvo. *Turismo sénior: Abordagens, sustentabilidade e boas práticas*, 10.

Poveznice:

<https://www.youtube.com/watch?v=8EdJjXjXVfY>

PRIJEM 2. Batana, Ekološki muzej u Rovinju, Hrvatska

Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

1. Sinopsis i ishodi učenja

Sinopsis: Ekološki muzej batane u Rovinju, Hrvatska, predstavlja pionirski pristup očuvanju i promicanju pomorske baštine kroz sudjelovanje zajednice i ekološko-muzejološke prakse. Posvećen tradicionalnom ribarskom brodu poznatom kao batana, muzej čuva i opipljive i neopipljive aspekte rovinjske pomorske kulture. Prepoznat od strane UNESCO-a i nekoliko međunarodnih organizacija za baštinu, Ekološki muzej Batana prikazuje kako se lokalne tradicije mogu inovativno uključiti u održivi turizam, gospodarski razvoj i kulturno obrazovanje. Ovaj slučaj nudi ključne uvide u upravljanje lokalitetima kulturne baštine kroz strategije temeljene na zajednici i participativne strategije.

Ishodi učenja:

- LO1. Opisati kulturno i povijesno značenje broda batana i njegovu ulogu u očuvanju pomorskih tradicija u Rovinju.
- LO2. Analizirati utjecaj ekološko-muzejskih pristupa na održivi turizam i lokalni gospodarski razvoj.
- LO3. Procijeniti ulogu sudjelovanja zajednice u očuvanju i prenošenju nematerijalne kulturne baštine.

2. Pozadina / Kontekst

Osnovan 2004. godine, Ekološki muzej Batana prvi je takve vrste u Hrvatskoj i služi kao središte za očuvanje Batane – tradicionalnog pljosnatog ribarskog broda – i povezanih pomorskih tradicija Rovinja. Rad muzeja upisan je u UNESCO-ov Registar najboljih praksi za očuvanje nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

Muzej se sastoji od nekoliko međusobno povezanih cjelina: Kuće Batana (dokumentacijskog i interpretacijskog centra), brodogradilišta Mali Škver (gdje se grade tradicionalne brodice), tematskih regata i festivala te interaktivnih pješačkih i pomorskih tura. Muzej je smješten u tradicionalnoj rovinjskoj kući iz 17. stoljeća, čuvajući arhitektonsku i kulturnu baštinu. Izložbe su višjezichne (rovinjski dijalekt, hrvatski, talijanski), čime se osigurava uključivost i očuvanje manjinskih jezika.

Kroz multimedijske izložbe, audiovizualne zapise i lokalne doprinose muzej dokumentira vještine gradnje brodova, glazbu rovinjskih ribara (bitinada) i

regionalne običaje. Ekološki muzej Batana integrira digitalne alate poput mobilnih aplikacija i virtualnih tura kako bi se poboljšala dostupnost i angažman posjetitelja.

3. Analiza slučaja

Eko-muzej Batana uspješno integrira očuvanje kulturne baštine s razvojem turizma, naglašavajući obrazovanje, uključivost i održivost. Izgradnja novih batana brodova u Mali Škveru, zajedno s regatama i festivalima, jača lokalno majstorstvo i održava nematerijalne vještine. Događaji poput Regate tradicionalnih brodova u Rovinju i tematskih šetnji Batane povezuju posjetitelje sa živom baštinom.

Ekonomski, muzej podržava lokalne izvore prihoda kroz turizam. Prihodi od prodaje ulaznica, kulturnih događanja i gastronomije podržavaju rad i inovacije muzeja. Udruga Batana House nudi tradicionalna jela i rukotvorine, povezujući baštinu s iskustvenim turizmom. Specijalizirana suvenirnica promiče lokalnu izradu rukotvorina i služi kao informativna točka.

Društveno, muzej potiče sudjelovanje zajednice. Lokalni ribari i stanovnici aktivno sudjeluju u pripremi izložbi i vođenju radionica o tradicionalnim vještinama poput popravka mreža i pletenja užadi. Kulturne aktivnosti Centra likovnih umjetnosti Batana i festivali zajednice osiguravaju međugeneracijski prijenos pomorskog znanja.

Eko-muzejski model muzeja naglašava osnaživanje zajednice, međukulturalni dijalog i međunarodnu suradnju. Član je nekoliko europskih mreža pomorske baštine i sudjeluje u projektima kao što su Adriatic PorTLand i Sea Beyond, promičući održivost oceana i edukativne aktivnosti. Nagrade hrvatskih i europskih institucija za baštinu potvrđuju njegov uspjeh.

4. Zaključci i budući izgledi

Ekomuzej Batana primjer je kako institucije baštine temeljene na zajednici mogu poticati održivi turizam, gospodarski razvoj i kulturni kontinuitet. Integracijom tradicionalnog pomorskog znanja u interaktivne i edukativne programe, muzej jača kulturnu identitet Rovinja, istovremeno se pozicionirajući kao model međunarodnih najboljih praksi u očuvanju baštine. Budući naponi bit će usmjereni na unaprjeđenje digitalnog sudjelovanja, proširenje prekogranične suradnje i nastavak integracije pomorske baštine u strategije razvoja obale kroz projekte poput Adriatic PorTLand.

5. Pitanja za proučavanje

- Pitanje 1. Kako Ekološki muzej Batana čuva i promiče pomorsku baštinu Rovinja?
- Pitanje 2. Na koje načine ekološko-muzejski model muzeja doprinosi održivom turizmu i lokalnom gospodarskom razvoju?
- Pitanje 3. Kako sudjelovanje zajednice može poboljšati očuvanje i prenošenje nematerijalne kulturne baštine u turističkom okruženju?

6. Reference

<https://www.batana.org/en/home/>

<https://ich.unesco.org/en/BSP/community-project-of-safeguarding-the-living-culture-of-rovinj-rovigno-the-batana-ecomuseum-01098>

PRIJEM 3. Staro selo Kumrovec

Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Muzej Staro selo Kumrovec, etnografski muzej na otvorenom u Hrvatskom Zagorju, Hrvatska, primjer je pozitivnog utjecaja turizma baštine na očuvanje kulture, gospodarski rast i društvenu povezanost. Očuvanjem materijalne i nematerijalne kulturne baštine muzej podržava lokalni identitet, održava tradicionalne obrtničke vještine i potiče angažman zajednice. Ekonomski, inicijative u turizmu temeljenom na baštini potiču lokalna poduzeća, tržnice rukotvorina i održive turističke prakse. Uključenost zajednice kroz interaktivne radionice jača lokalni ponos i osigurava prijenos znanja među generacijama. Ovaj slučaj bavi se važnosti održavanja autentičnosti uz razvoj turizma.

Ishodi učenja:

- LO1. Objasniti značaj muzeja Staro Selo Kumrovec u očuvanju kulturnog identiteta Hrvatskog Zagorja.
- LO2. Analizirati gospodarske učinke inicijativa turističkog nasljeđa na lokalni razvoj i tradicionalne rukotvorine.
- LO3. Procijeniti strategije uključivanja zajednice koje primjenjuje Muzej Staro Selo Kumrovec za poticanje društvene kohezije i održivosti.

2. Pozadina / Kontekst

Staro Selo Kumrovec nalazi se u Hrvatskom Zagorju, povijesno i kulturno bogatoj regiji sjeverozapadne Hrvatske, poznatoj po svojoj prepoznatljivoj narodnoj arhitekturi i seoskim običajima koji su se dobro očuvali sve do kraja 19. i početka 20. stoljeća. Osnovano kao etnografski muzej na otvorenom, Staro Selo Kumrovec je sačuvalo i obnovilo tradicionalne drvene i kamene kuće, gospodarske zgrade i obrtničke radionice.

Muzej služi kao živi prikaz regionalnog ruralnog života i tradicionalne izrade rukotvorina, ističući prakse poput tkanja, kovačkog zanata i keramike. Aktivno uključuje lokalne majstore u izložbe i interaktivne radionice usmjerene na očuvanje tih tradicionalnih vještina. Od svog osnutka, muzej se razvio u značajnu kulturnu atrakciju, doprinoseći lokalnom turizmu i gospodarskim aktivnostima kroz inicijative kao što su Centar za tradicionalne zanate i vještine (osnovan 2007.) i nagrađivani projekt CRAFTATTRACT.

3. Analiza slučaja

Muzej Staro Selo Kumrovec uspješno integrira očuvanje kulture s gospodarskim i društvenim razvojem. Ključne kulturne inicijative, poput izložbe "Tradicionalna arhitektura Hrvatskog zagorja", educiraju posjetitelje i lokalne dionike o povijesnim građevinskim tehnikama, potičući suvremenu primjenu tih metoda. Nadalje, interaktivne radionice muzeja, poput "Papirni cvijećari" i "Izrada češlja", naglašavaju nematerijalnu baštinu omogućujući praktično sudjelovanje i međugeneracijsku razmjenu znanja.

Ekonomski, muzej značajno doprinosi lokalnom prosperitetu privlačeći tisuće posjetitelja godišnje. Turizam baštine povećao je potražnju za lokalnim smještajem, rukotvorinama i ugostiteljskim uslugama. Kroz inicijative poput projekta CRAFTATTRACT, tradicionalni su obrtni zanati postali vitalna gospodarska imovina, uz podršku suradnje s međunarodnim kulturnim institucijama poput Forumu slavenskih kultura ili nacionalne organizacije Croatia Nostra. Suvenirni poput tradicionalnih igračaka, keramike i medenjaka, nastali kroz muzejske inicijative, dodatno su pojačali regionalno prepoznavanje i gospodarsku vitalnost.

Društveni utjecaj muzeja je dubok, što pokazuju radionice osmišljene posebno za uključivanje lokalnih obitelji, škola i grupa iz zajednice. Programi poput "Bakin jaja za Uskrs", "Od zrna do kruha" i "Napravite vlastitu lutku" učinkovito spajaju obrazovanje, kulturni ponos i međugeneracijsko povezivanje. Ovaj sveobuhvatni angažman zajednice potiče dublji osjećaj pripadnosti i ponosa među lokalnim stanovništvom, jačajući društvenu povezanost i osiguravajući dugoročnu održivost kulturnih tradicija.

U praksi, Staro Selo Kumrovec pruža ponovljiv model koji naglašava interaktivno obrazovanje, suradnička partnerstva i prilagodljivu prenamjenu baštinskih zgrada za druge regije koje žele iskoristiti svoje resurse turističke baštine.

4. Zaključci i budući izgledi

Muzej Staro Selo Kumrovec primjer je učinkovite integracije očuvanja kulturne baštine s gospodarskim i društvenim napretkom. Čuvanjem i opipljive i neopipljive baštine, muzej jača kulturni identitet Hrvatskog Zagorja, podupire lokalni gospodarski rast i jača veze u zajednici kroz aktivno sudjelovanje. Pristup muzeja nudi vrijedne uvide u održavanje autentičnosti baštine uz istovremeno odgovaranje na povećano turističko zanimanje. Budući uspjeh ovisi o uravnoteženom razvoju turizma, održavanju autentičnosti tradicionalnih praksi i

proširenju obrazovnih i participativnih iskustava kako bi se osigurali održivi rast i kulturni kontinuitet.

5. Pitanja za učenje

- Pitanje 1. Kako Muzej Staro Selo Kumrovec čuva kulturni identitet i tradicionalne prakse Hrvatskog Zagorja?
- Pitanje 2. Koje se gospodarske prilike i izazovi nameću iz aktivnosti turističke ponude baštine u Starom Selu Kumrovec?
- Pitanje 3. Kako interaktivne inicijative zajednice u Starom Selu Kumrovec mogu doprinijeti održivom upravljanju kulturnom baštinom i koheziji zajednice?

6. Reference

Poveznica Staro selo Kumrovec – Muzej:

<https://www.mss.mhz.hr/en/stranica/o-muzeju>

SLUČAJ 4. Ritual branja ruža i festival ruža

PAX Rhodopica, Bugarska

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Ritual branja ruža i Festival ruža izvrstan su primjer vrijednosti kulturne baštine u turizmu. Duboko je ukorijenjen u bugarsku tradiciju, privlači turiste i potiče lokalno gospodarstvo proizvodnjom ružinog ulja. Ritual jača zajednicu, promiče međukulturalnu razmjenu i povezuje se sa održivom poljoprivredom. Pokazuje kako se kulturna baština može integrirati u turizam, pružajući gospodarske i društvene koristi.

Ishodi učenja:

Ritual branja ruža i festival ruže ključni su za razumijevanje kulturnog nasljeđa i identiteta Doline ruža, pokazujući kako turističke prakse mogu očuvati i promicati tradicije. S ekonomskog stajališta, ritual naglašava važnost turizma za lokalno gospodarstvo kroz proizvodnju ružinog ulja i stvaranje radnih mjesta povezanih s održivom poljoprivredom. Društveni utjecaj rituala očituje se u jačanju zajednice i promicanju međukulturalne razmjene, pri čemu održive turističke prakse doprinose dobrobiti lokalnog stanovništva. Ritual naglašava važnost održive poljoprivrede za zaštitu okoliša i mogućnosti integriranja održivih praksi u turističke aktivnosti. Festival ruže i berba ruža model je za integraciju kulture i turizma, pružajući ekonomske i društvene koristi, istovremeno čuvajući tradiciju i promičući održivi razvoj.

2. Pozadina / kontekst

Festival ruže, proslava posvećena bugarskoj ruži za ulje, dragocjena je tradicija u Dolini ruža, koja obuhvaća gradove poput Kazanlaka i Karlova. Festival, koji je započeo 1903. godine s dobrotvornim ciljevima, prerastao je u događaj nacionalnog i međunarodnog priznanja, a posebno privlači turiste iz Japana. Ističe značaj Rosa damascene, cvijeta koji je oblikovao gospodarstvo i kulturu regije od 17. stoljeća, zahvaljujući jedinstvenoj klimi i tlu koje daju iznimno vrijedno ružičasto ulje.

U središtu festivala je ritual branja ruža i Festival ruže, ključni događaj koji se održava posljednje nedjelje. Taj ritual prikazuje tradicionalni proces branja ruža, uz narodne nošnje, plesove i kušanje delicija od ruža. Festival također uključuje demonstracije proizvodnje ružinog ulja ("Rosavarene") i izbor Kraljice ruže, što simbolizira ljepotu i baštinu regije. U Karlovu se održavaju slične proslave s

ritualima, folklorom i izložbama, što dodatno naglašava kulturnu važnost ruže. Dolina ruža svjedoči o simbiotskom odnosu između prirode, kulture i trgovine, s damascenskom ružom kao njezinim trajnim simbolom.

Izvor: https://www.valeross.com/images/kazanlak_praznik_rozata/

Natjecanje za "Kraljicu ruže", vrhunac festivala od 1963. godine, dodaje glamur i kulturni predstavak, a izabrana kraljica postaje veleposlanica grada. Koraljni povorku, u kojoj sudjeluje više od 5000 sudionika, prikazuje povijest i kulturu Doline ruža, jačajući lokalni ponos i privlačeći turiste. Festival pokazuje potencijal kulturnog turizma za poticanje gospodarskog razvoja i očuvanje baštine, no važno je osigurati održivost kroz odgovorni turizam, zaštitu okoliša i podršku lokalnim zajednicama. Buduće inicijative trebale bi se usredotočiti na autentičnost, upravljanje protokom turista i osnaživanje lokalnih zajednica.

3. Analiza slučaja

Berba ruža i Festival ruže ključni su za očuvanje i popularizaciju kulturne baštine Doline ruža, pri čemu "Berba ruža" predstavlja živu praksu, svjedočanstvo tradicije i identiteta regije. Etnografski kompleks "Damascena" izvrstan je primjer društvenog prenošenja nematerijalne kulturne baštine, predstavljajući široj publici povijest ruže i proces proizvodnje ružinog ulja. Festival ruže, koji je postao tradicija, potiče lokalno gospodarstvo i promiče međukulturalnu razmjenu kroz natjecanja i karnevalne povorke. Održivost je važan aspekt, s naglaskom na odgovorni turizam i zaštitu okoliša. Integracija kulture i turizma dovodi do gospodarskih i društvenih koristi, istovremeno čuvajući tradicije. Osnovane su suvenirnice i internetske trgovine, a "Damascena" nudi cjeloviti turistički proizvod s smještajem, hranom i atrakcijama. Primjer je uspješan na nacionalnoj razini za razvoj održivog turizma, koji koristi lokalnim zajednicama i privlači turiste. Muzej ruže i virtualna tura također doprinose obrazovnoj vrijednosti regije.

Dobar primjer popularizacije branja ruža i destilacije ružinog ulja je organizirani tradicionalni Festival ruže, Muzej ruže i etnografski kompleks "Damascena". "Damascena" je prva privatna destilerija ruža u Bugarskoj, osnovana 1991. godine u selu Skobelevu, u Dolini ruža. Ona kombinira proizvodnju visokokvalitetnog ružinog ulja s kulturnim i turističkim centrom. Jedinствен je po integraciji umjetnosti kroz murale koji prikazuju povijest ruže i "Hram ruže". Nudi edukativne ture o procesu proizvodnje, kao i razne atrakcije: restorane, biopark, trgovine kozmetikom i eteričnim uljima. "Damascena" doprinosi regionalnom turizmu i gospodarstvu, predstavljajući bugarsku ružu na globalnom tržištu.

Godišnji Festival ruže u Kazanlaku organizira se više od stotinu godina, a tradicionalni ritual "Berba ruža i destilacija ruže" stekao je međunarodno priznanje. Općina Kazanlak praktično i estetski je integrirala politike za očuvanje elemenata nematerijalne kulturne baštine sa svojim regionalnim razvojem i poljoprivrednim politikama. Na primjer, prema privremenoj procjeni Plana razvoja općine Kazanlak za razdoblje od 2014. do 2020. godine, Festival ruže posljednjih je godina u potpunosti financiran od strane privatnih ulagača. Općina sudjeluje na brojnim turističkim sajmovima i izložbama te marljivo radi na oglašavanju i promicanju turističkog proizvoda "Dolina ruža i tracijskih kraljeva", usmjerenog na razvoj novih mogućnosti za alternativni turizam – kombinirajući kulturne, povijesne, festivalske, ruralne i ekološke aspekte, što privlači imućnije turiste i donosi gospodarske koristi za razvoj regije.

4. Zaključci i budući izgledi

Dubok utjecaj *Rosa damascena* na lokalno stanovništvo doline ruža u Bugarskoj neosporan je, pokrenuvši kaskadu društvenih, gospodarskih i kulturnih transformacija koje su preoblikovale njihov način života. Sve veća proizvodnja ružinog ulja potaknula je promjenu prema urbanijoj modi, čak i u zabačenim selima, što odražava širu društvenu modernizaciju. Tradicionalni obrt poput limarstva, bravarstva, bačvarstva i pletenja košara procvjetao je, prilagođavajući se zahtjevima rastuće industrije. Nadalje, trgovina ružinim uljem suptilno je utjecala na druge sektore, uključujući trgovinu zlatom, ikonografiju, stolarstvo i arhitekturu, ostavljajući neizbrisiv trag na umjetničkom i strukturiranom krajoliku regije. Utjecaj ruže proširio se i na duhovnu sferu, nadahnuvši bogatu riznicu pjesama, poezije i romana koji su slavili njezinu ljepotu i značaj. Međunarodni doseg velikih trgovačkih društava za ulje ruže uveo je nove kulturne trendove i bonton, potičući kosmopolitsku atmosferu. Čak su i etablirani lokalni zanati, poput izrade tepiha, doživjeli metamorfozu nadahnutu ružom. Pojavio se novi stil tkanja tepiha i deka, poznat kao "alishta", u kojem su ukrasi s ružom zauzimali središnje mjesto u dizajnu. Kulinarske tradicije također su prihvatile ružu, dajući popularnu "gyulova rakiju", alkoholno piće pripremljeno od nusproizvoda ruže, i džem od ruže, slasnu poslasticu od prokuhanih latica ruže i šećera. Ta su kulinarska stvorenja stekla popularnost kako u zemlji, tako i u inozemstvu. U suštini, *Rosa Damascena* nije samo uzgajala ruže, već je poticala i kulturnu renesansu, utkana u samu srž identiteta Doline ruža. Trajno naslijeđe ruže vidljivo je u svakom aspektu lokalnog života, od mode i rukotvorina do umjetnosti i kuhinje.

5. Pitanja za proučavanje

- Kulturna baština i turizam: "Berba ruža i Festival ruža" i uspješna integracija kulturne baštine u turizam – ekonomske i društvene koristi za regiju Dolina ruža.
- Ekonomski utjecaj proizvodnje ružinog ulja: Ekonomski značaj proizvodnje ružinog ulja u kontekstu Festivala ruže i povezanih aktivnosti. Utjecaj industrije na lokalnu zajednicu i gospodarstvo.
- Održivost i odgovorni turizam: Održivost prakse, Festivala ruže i povezanih turističkih aktivnosti. Mjere za odgovorni turizam i zaštitu okoliša.
- Društvena i kulturna transformacija: Utjecaj na život zajednice, tradicionalne rukotvorine, umjetnost, kuhinju i društvene običaje.

- Marketing i promocija kulturnog turizma: Marketinške i promotivne strategije, kao što su sudjelovanje na turističkim sajmovima i razvoj brenda "Dolina ruža i tracijskih kraljeva", za privlačenje turista i promociju kulturnog naslijeđa regije.

6. Literatura

K. Zarev, "Proizvodnja bugarske ruže i tradicionalna kultura", Kazanlak, 2008., str. 85-98. (na bugarskom)

<https://www.unesco-centerbg.org/wp-content/uploads/2020/02/Narychnik-2-final3.pdf>

<https://www.rosefestivalkazanlak.com/rosa-damascena-importance>

<https://bulgarianrose.nl/en/pages/het-ritueel>

<https://www.muzei-kazanlak.org>

<https://routes.e-tours.bg/en/place/praznik-na-rozata-i-rozobera>

Video: <https://youtu.be/MD06nqrZvDs>

Poglavlje 5. Upravljanje očuvanjem i zaštitom nematerijalne kulturne baštine

SLUČAJ 1. Bećarac, glazbena baština iz Slavonije, Baranje i Srema

Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

1. Sinopsis i ishodi učenja

Sinopsis: Bećarac, tradicionalni vokalno-instrumentalni glazbeni oblik iz Slavonije, Baranje i Srijema, utjelovljuje živahan i duhovit izraz života zajednice, identiteta i usmene kreativnosti. Karakteriziraju ga duhovite, često improvizirane strofe ispunjene metaforama i društvenim komentarima, a bećarac igra središnju ulogu u zajedničkim proslavama i međugeneracijskom prijenosu znanja.

Uvršten kao nematerijalna kulturna baština UNESCO-a, bećarac je pronašao suvremeni dom u Interpretacijskom centru muzeja bećarca u Pleternici, koji inovativnim sredstvima čuva i promiče ovu dinamičnu baštinu. Ovaj primjer nudi vrijedne uvide u očuvanje usmenih tradicija i korištenje interpretacijskih centara za kulturno obrazovanje i uključivanje zajednice.

Ishodi učenja:

- LO1. Objasniti kulturni i povijesni značaj bećarca u regijama Slavonija, Baranja i Srijem.
- LO2. Analizirati ulogu interpretacijskih centara i digitalnih alata u očuvanju nematerijalne kulturne baštine.
- LO3. Procijeniti strategije za osiguravanje međugeneracijske prijenose tradicionalnih izvedbenih umjetnosti.

2. Pozadina / Kontekst

Bećarac je oblik tradicionalne glazbe koji spaja vokalne i instrumentalne elemente, a obično se izvodi na društvenim okupljanjima poput vjenčanja i festivala u Slavoniji, Baranji i Srijemu. Odlikuju ga duhoviti, često seksualno nabijeni stihovi, a obično se izvodi u formatu pitanja i odgovora uz grupnu pratnju na narodnim instrumentima. Naziv bećarac potječe od turske riječi "bekar", što znači mladić, što odražava povezanost te forme s mladalačkom razigranošću i veseljem (Bećarac – vokalno-instrumentalna pjesma, 2024.).

Izvedbe obično uključuju spontano i interaktivno stvaranje stihova, tematizirajući aktualna događanja ili prisutne osobe. Povijesno je bećarac služio kao sredstvo zabave i društvene kritike, održavajući svoju relevantnost u ruralnim i urbanim sredinama kroz folklorne skupine i festivale. Godine 2011. upisan je na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, čime je potvrđena njegova važnost na nacionalnoj i globalnoj razini (Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, 2024.). Bećarac povezuje i služi kao glavni marker identiteta za sve Šokce – hrvatsku etničku skupinu – unutar regije koja obuhvaća tri države: Hrvatsku, Mađarsku i Srbiju. Očuvanje lokalne identifikacije jedan je od neizravnih ciljeva Reprezentativne liste nematerijalne kulturne baštine čovječanstva UNESCO-a. Nakon upisa na Reprezentativnu listu UNESCO-a, bećarac je nadmašio regionalne i nacionalne granice: postao je zajednička kulturna praksa koja promiče nadnacionalnu solidarnost povezivanjem manjinskih skupina koje ga smatraju dijelom svoje baštine (Dimšić, 2022., str. 35); također je potaknuo članove skupine na aktivnosti očuvanja snimanjem, prikupljanjem, arhiviranjem i zaštitom njihovih

kulturnih praksi. Kroz te aktivnosti povezuju se, komuniciraju i razmjenjuju dobre prakse u očuvanju svog naslijeđa hrvatske skupine iz drugih zemalja.

Godine 2012., godinu dana nakon što je upisan na UNESCO-ov popis, u Babinoj Gredi je organiziran prvi Bećarfest. Bećarfest je kulturna manifestacija na kojoj se pjevačke skupine iz istočne Hrvatske natječu u izvođenju bećarca. Stihovi bećarca koji se odnose na suvremene događaje i zbivanja, zajedno s drugim elementima, ocjenjuju se na festivalu prema njihovoj usklađenosti s glavnim karakteristikama bećarca. Osim festivala, osnivaju se i tematski muzeji i kulturni centri te se održavaju određeni događaji, s ciljem da se ovo kulturno dobro održi živim i spriječi njegovo nestajanje (Dimšić, 2022., str. 35-40).

Grad Pleternica pokrenuo je nekoliko inicijativa za očuvanje i promicanje bećarca, posebice kroz Muzejsko interpretacijsko središte bećarca. Ostali regionalni projekti uključuju prekograničnu kulturnu rutu Bećarac i Ganga te inicijativu Svijet graševine. Ovi projekti pokazuju kako lokalne zajednice mogu čuvati nematerijalnu baštinu kroz participativne i inovativne pristupe.

3. Analiza slučaja

Projekt "Bećarac u Pleternici" pokrenula je 2017. godine Hrvatska knjižnica i čitaonica Pleternica. Njegova je glavna svrha bila zabilježavanje i očuvanje nematerijalne kulturne baštine. Projekt se sastojao od 7 faza. U¹ fazi provedeno je istraživanje 2017. godine i stvorena je baza podataka na mrežnoj stranici Knjižnice i čitaonice Pleternica. Za predškolsku i školsku djecu održane su radionice o bećarcu na kojima su izrađene brošure za razvoj funkcionalne pismenosti djece u pogledu tradicionalne glazbe i jačanje osobnog i nacionalnog identiteta (Knjižnica i čitaonica Pleternica). Druga faza bila je usmjerena na izradu aplikacije kompatibilne s mobilnim telefonima/tabletima pod nazivom Baza bećaraca. Predstavljena je javnosti 2019. godine zajedno s monografijom i kuharicom Kulturne rute bećarca i gangasa, koja povezuje bećarac s drugim srodnim programom. Korisnik je u aplikaciji mogao čitati bećarske pjesme, unositi novu pjesmu u postojeću bazu podataka, dijeliti bećarsku pjesmu putem društvenih mreža, pa čak i vježbati komponiranje bećarca (Knjižnica i čitaonica Pleternica, 2024.).

U trećoj fazi projekta znanje i prethodna istraživanja sažeta su za korisnike zainteresirane za bećarac kao nadogradnja postojeće aplikacije, koja je umjesto dugog i zamornog teksta sadržaj predstavila na sažet i vizualno privlačan način. Fokus je bio na iznošenju kratkih i zabavnih činjenica u obliku odgovora na opća pitanja (Što je bećarac, kada je nastao, koje su karakteristike pravog majstora bećarca, koje se slavne osobe povezuju s bećarcem itd.). (Knjižnica i čitaonica

Pleternica) Edukativni i dio s pitanjima završava opcijom kviza za provjeru znanja korisnika o bećarcu. Aplikacija korisniku koji točno odgovori na sva pitanja dodjeljuje titulu bećar/Prava bećaruša i certifikat ili diplomu o završenoj edukaciji koji se mogu personalizirati.

U⁴.fazi zvučni zapisi bećarca koje izvode isključivo muški ili ženski pjevači ili članovi folklornih društava (KUD "Berislavić" iz Novog Grada, KUD "Tomislav" iz Donjih Andrijevac, MPS "Strossmayer" KUD "Šokadija" iz Strizivojne, KUD "Orljava" iz Pleternice, KUD "Ivo Čakalić" iz Kaptola, KUD "Berda" iz Brestovca) dodani su u prijavu. Instrumenti uz koje su se izvodile pjesme također su bili raznoliki; neke su skupine pjevale uz tamburaški ansambl, neke uz solo tamburu, dok su neke pjevale isključivo 'a capella', bez instrumentalne pratnje (Knjižnica i čitaonica Pleternica).

U⁵.fazi zvučnim su snimkama pridružene i video snimke folklornih društava. Te su aktivnosti nastavljene tijekom 6 i 7. faze projekta, uz dodavanje nove kategorije digitaliziranih zapisa starih pisanih bećaraca koji su uvršteni u bazu podataka. Rezultat svih faza je trajno uspostavljena bogata kulturna ponuda Knjižnice i Grada Pleternice, utemeljena na baštinskoj vrijednosti bećarca i prezentaciji aktivnosti koje su bile povezane s bećarcem (tradicionalni plesovi i kola, igre, obrt, običaji i druge autohtone vrijednosti (Knjižnica i čitaonica Pleternica)

Sljedeća faza projekta započela je 2023. godine osnivanjem Muzejskog interpretacijskog centra Bećarac. On predstavlja model dobre prakse u zaštiti i promicanju nematerijalne baštine. Izgrađen na Trgu bećarca, muzej kombinira tradicionalne narative s modernim interpretativnim alatima kako bi predstavio povijesne, društvene i umjetničke dimenzije glazbe. Sadrži snimke, intervjue i pisane zapise kako bi se kontekstualizirale izvedbe i prenijeli njihovi simbolički značaji (Muzej bećarca, 2024.).

Muzej ima ključnu obrazovnu ulogu organiziranjem radionica, predavanja i interaktivnih izložbi usmjerenih na poticanje cijenjenja bećarca među svim dobnim skupinama. Surađuje s lokalnim tamburaškim ansamblima, kulturno-umjetničkim društvima i školama kako bi podržao nastupe uživo i prenošenje znanja. Redoviti događaji poput festivala i natjecanja u pjevanju jačaju tradiciju izvođenja i potiču njezinu kreativnu evoluciju.

Značajan aspekt strategije Muzeja je integracija digitalnih medija – kao što su mobilne aplikacije, virtualne ture i internetski arhivi – što proširuje pristup ovom baštini. Ciljajući mlađu publiku i turiste, Muzej povezuje tradicionalnu kulturu s suvremenim komunikacijskim praksama. Njegovi naponi osiguravaju kontinuitet i vidljivost bećarca, održavajući ga kao vitalan element hrvatskog kulturnog identiteta (Muzej bećarca, 2024.).

4. Zaključci i budući izgledi

Bećarac je primjer vitalnosti usmenih glazbenih tradicija i njihovog potencijala za dinamično očuvanje kroz lokalne i nacionalne inicijative. Centar za interpretaciju muzeja bećarca u Pleternici pokazuje kako kulturne institucije kojima upravlja zajednica mogu koristiti obrazovanje, digitalne alate i participativne programe za očuvanje nematerijalne baštine. Uspjeh muzeja ističe potrebu za kontinuiranim ulaganjima u kulturnu infrastrukturu i partnerstva sa zajednicom. Budući smjerovi mogli bi uključivati proširenje prekogranične suradnje, poboljšanje digitalnog angažmana i integraciju bećarca u formalno obrazovanje kako bi se dodatno učvrstila njegova uloga u nacionalnom identitetu i međugeneracijskom prenošenju.

5. Pitanja za proučavanje

- Pitanje 1. Koje su ključne značajke koje bećarac čine jedinstvenim oblikom nematerijalne kulturne baštine?
- Pitanje 2. Kako Centar za interpretaciju muzeja Bećarac doprinosi očuvanju i promicanju tradicionalnih izvedbenih umjetnosti?
- Pitanje 3. Koji su izazovi i prilike za korištenje digitalnih tehnologija u očuvanju nematerijalne baštine poput bećarca?

6. Reference

Dimšić, K. (2022). 'Bećarac – osvrt na UNESCO-ovo kulturno dobro. Bećarac na putu - od lokalne i nacionalne do svjetske kulturne baštine'. U K. Dimšić i R. Pšihistal (ur.), *Bećarac na putu – od lokalne i nacionalne do svjetske kulturne baštine* (str. 35–40). Šokačka grana Osijek.

Hrvatska knjižnica i čitaonica Pleternica. (2025). https://baza-becaraca.hkcp.hr/?page_id=637

Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske. (2024). *Bećarac – vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema*. <https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/>

Muzej bećarca. (2024). <https://becarac.hr/o-nama/>.

Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske. (2024).

Dodatna studija slučaja s platforme Inthrace, gumb e-biblioteke

Studija slučaja Poglavlje 5 Serifos, Sifnos, Folegandros, Grčka

<https://inthrace.unitbv.ro/download/case-study-chapter-5-serifos-sifnos-folegandro/>

Videozapisi s YouTube kanala Inthrace Project

Studija slučaja Poglavlje 5, Serifos, Sifnos, Folegandros, Grčka

Intervju s gospodinom Kostasom Revinthisom, načelnikom Serifosa. Gospodin Revinthis pruža informacije o povijesnom rudarskom krajoliku Megalo Livadi, gdje je 1916. godine zabilježen prvi udarac u Grčkoj, što je označilo značajan trenutak u povijesti grčkog radništva

<https://www.youtube.com/watch?v=VwiZyvHHz1I>

Studija slučaja, poglavlje 5, Serifos, Sifnos, Folegandros, Grčka

Intervju s gospođom Florom Pefani, bivšom predsjednicom Udruge Serifanaca, u etnografskom muzeju Serifosa. Gospođa Pefani predstavlja "Kapetania", tradiciju koja se održava tijekom karnevalskih svečanosti – u vrijeme intervju (travanj 2026.). "Kapetania" je bila u postupku uključivanja u Nacionalni inventar nematerijalne kulturne baštine Grčke.

<https://www.youtube.com/watch?v=NJ2l8z20mFk>

Poglavlje 5, Studija slučaja: Serifos, Sifnos, Folegandros, Grčka

Intervju s gospođom Marijom Lemoni koja opisuje umjetnost lončarstva i keramike na Sifnosu

<https://www.youtube.com/watch?v=PqxnQ9nNINl>

Studija slučaja, poglavlje 5, Serifos, Sifnos, Folegandros, Grčka

Intervju s hodočasnikom volonterom koji boravi šest mjeseci u bivšem samostanu Chrysopigi (1650.) na Sifnosu i na taj način odaje počast Djevici Mariji. Volonter iznosi povijesne činjenice, tradicije i legende vezane uz samostan

<https://www.youtube.com/watch?v=IEJe33VVJqk&t=10s>

Poglavlje 5, studija slučaja: Serifos, Sifnos, Folegandros, Grčka

Intervju s gospodinom Alexeom Siderisom, predsjednikom Kulturne udruge "Folegandros". Gospodin Sideris predstavlja "Themonies", tradicionalne, samoodržive poljoprivredne komplekse (kuća, ambar, peć, cisterna) iz 19. stoljeća, koji predstavljaju povijesni način života, odnos čovjeka i okoliša te suhozidnu arhitekturu. Folklorni muzej smješten je u tipičnoj "Themoniji".

<https://www.youtube.com/watch?v=jKut30SbOqA>

PRIJEM 2. Muzej vučedolske kulture

Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

1. Sinopsis i ishodi učenja

Sinopsis: Muzej vučedolske kulture, smješten u blizini Vukovara u Hrvatskoj, služi kao uzoran model za očuvanje prapovijesnih narativa i kulturnog nasljeđa. Osnovan na arheološkom nalazištu značajnog povijesnog značaja koje datira iz ranog brončanog doba (otprilike 3000.–2200. pr. Kr.), muzej pokazuje kako se arheološki nalazi mogu pretvoriti u uvjerljive narative koji angažiraju javnost i povećavaju kulturno razumijevanje. Istraživanjem sofisticiranih društvenih postignuća kao što su napredna metalurgija, simbolička keramička umjetnost i astronomsko znanje, muzej značajno doprinosi obrazovnom, kulturnom i gospodarskom području. Ovaj studij slučaja ističe transformativni potencijal očuvanja baštine kroz muzejske inicijative i interaktivnu arheološku interpretaciju.

Ishodi učenja:

- LO1. Objasniti značaj vučedolskih arheoloških narativa u očuvanju i tumačenju prapovijesne kulture.
- LO2. Analizirati utjecaj muzeja arheološke baštine na lokalne gospodarstva i zajednice.
- LO3. Procijeniti strategije za interpretaciju arheoloških nalaza radi poticanja sudjelovanja javnosti i kulturnog identiteta.

2. Pozadina / kontekst

Vučedol, smješten uz suvremeni hrvatski grad Vukovar uz rijeku Dunav, prahistorijsko je arheološko nalazište površine više od 6 hektara koje pruža uvid u visoko složeno društvo ranog brončanog doba. Iskopavanja su započela 1938. godine pod vodstvom njemačkog arheologa Roberta Rudolfa Schmidta, koji je dokumentirao značajne artefakte, uključujući poznatu keramičku posudu u obliku ptice, prvotno nazvanu ceremonijalna golubica. Kasnija iskopavanja, osobito ona Aleksandra Durmana 1980-ih, dodatno su istražila tehnološka i simbolička dostignuća vučedolske kulture, s posebnim naglaskom na metalurgiju i simboličnu keramičku dekoraciju.

Na nalazištu su otkrivene standardizirana arhitektura, napredne mogućnosti obrade metala i sofisticirana simbolička umjetnost. Interpretacije tih nalaza ukazuju na složenu sociokulturnu dinamiku, uključujući simboličko predstavljanje

znanja o metalurgiji, astronomskih pojava i ritualnih praksi. Ti su narativi značajno doprinijeli razumijevanju prapovijesnih europskih kultura.

3. Analiza slučaja

Muzej vučedolske kulture, otvoren 2015. godine, naglašava interpretaciju arheoloških nalaza kroz zanimljive narative, čime se značajno povećava razumijevanje i interes javnosti. Među tim narativima ističe se interpretacija naprednog metalurškog znanja, prikazana kroz simboličko predstavljanje proizvodnje arseničnog bronca povezano s grčkim mitološkim likovima Hefajstom i Afroditom. Ovaj narativ postavlja simbolični brak arzena (Hefajst) i bakra (Afrodita) kao kodiranu metaforu koja odražava sofisticirane metalurške vještine.

Još jedna značajna naracija vrti se oko "Gulubice s Vučedola", ceremonijalnog posuđa koje je izvorno iskopao Schmidt. Durman je kasnije protumačio posuđe kao simbolično prikazivanje prepelice, povezano s metalurgijom i ritualnim praksama unutar hramovne građevine nazvane "Megaron bakrera". Iskopavanja su također otkrila žrtvena groblja koja ukazuju na ritualne i vjerske prakse.

Treći narativ usredotočen je na astronomsku simboliku pronađenu na keramičkim artefaktima, posebice na tumačenje nebeskih uzoraka poput Oriona i Plejada prikazanih na posudama. Takvo astronomsko znanje naglašava napredno razumijevanje sezonskih i poljoprivrednih ciklusa u vučedolskom društvu, što je bilo ključno za planiranje poljoprivrednih aktivnosti.

Muzej uspješno koristi te narative za stvaranje imerzivnih obrazovnih iskustava, privlačeći značajan turizam, čime pozitivno utječe na lokalna poduzeća i potiče ponos i identitet zajednice.

4. Zaključci i budući izgledi

Muzej vučedolske kulture ilustrira kako arheološka baština može učinkovito očuvati kulturne narative i potaknuti obrazovne, gospodarske i društvene koristi. Kroz interpretaciju složenih arheoloških nalaza, muzej uključuje posjetitelje i potiče dublje cijenjenje predpovijesne kulturne baštine. Budući razvoj, uključujući Arheološki park Vučedol, ima za cilj dodatno unaprijediti te narative, povećavajući vidljivost i interakciju posjetitelja. Kontinuirana istraživanja i inovativne interpretativne metode bit će ključni za očuvanje autentičnosti, istovremeno proširujući sudjelovanje javnosti i osiguravajući održivi turizam temeljen na baštini.

5. Pitanja za učenje

- Pitanje 1. Kako arheološki narativi u Vučedolu doprinose kulturnom identitetu i uključivanju javnosti?
- Pitanje 2. Koji su gospodarski i društveni utjecaji Muzeja vučedolske kulture na lokalne zajednice?
- Pitanje 3. Na koje načine muzeji mogu učinkovito uskladiti znanstvenu interpretaciju i javnu dostupnost u predstavljanju arheološke baštine?

6. Reference

Durman, A. (1983): Metarurgija vučedolskog kompleksa. *Opvscv/a Archaeologica*, vol. 8, br. 1, 1–87.

Durman, A. (2004): Vučedolski hromi bog: zašto svi metalurški bogovi šepaju? Vukovar, 2004.

Durman, A. (2006): Simbol boga i kralja, prvi europski vladari. Zagreb, 2006.

Durman, A., Hutinec, M. (2016): Vodič, Muzej vučedolske kulture. Vukovar, 2016.

Graves, R. (1955): Grčki mitovi. London, 1955.

Schmidt, R. (1945): Die Burg Vučedol, Zagreb 1945.

Poglavlje 6. Prakse održivog turizma u vezi s nematerijalnom kulturom i uključivanjem zajednice

PRIJEM 1. Središnja Makedonija – Halkidiki

Sveučilište Zapadne Atike, Grčka

1. Sažetak i ishodi učenja

Sažetak: Studija slučaja regionalne jedinice Središnja Makedonija – Halkidiki uključuje različite elemente nematerijalne baštine, kao što su prirodne ljepote, arheološka i povijesna nalazišta, tradicionalna naselja, običaji i tradicije. Razvoj turizma, smještajnih objekata i komercijalnih djelatnosti (ugostiteljskih poduzeća, hotelskih jedinica, obalnih turističkih objekata) mijenja prirodno okruženje na kojem se temelji lokalno gospodarstvo, što u budućnosti nosi rizik od gubitka te kulturne baštine. Spomenici arheološkog, povijesnog i folklorističkog interesa (tradicionalna naselja) imaju nedostatke u promidžbi, unatoč njihovoj značajnoj važnosti u očuvanju nematerijalne kulturne baštine.

Ishodi učenja:

- biti u stanju istaknuti nematerijalnu kulturnu baštinu (NKB) ranjivog područja, koje je ugroženo prekomjernom eksploatacijom prirodnih resursa zbog masovnog turizma.
- biti u mogućnosti predložiti inicijative (ili kampanje) lokalnih zajednica, institucija itd. za promicanje nematerijalne kulturne baštine (NKB) kao modela održivog gospodarskog razvoja i općeg dobra koji se bavi preopterećenim turističkim odredištima.

2. Pozadina / kontekst

Istraživanje se usredotočuje na održivi razvoj kroz nematerijalni kulturni proizvod. Specifično područje odabrano je jer se turistički razvoj uglavnom temelji na promociji ljetnih destinacija, a znatno manje na nematerijalnom kulturnom proizvodu, stoga postoji rizik od prekomjerne eksploatacije resursa tijekom ljeta i desertifikacije ostatak godine (turistička monokultura). Nematerijalna kulturna baština područja određena je sljedećim: A) prirodnim okolišem po kojem je područje poznato i poduzetništvom – iskorištavanjem te kulturne baštine – koje se razvija oko njega. B) povijesnom, arheološkom,

kulturnom i vjerskom baštinom te promocijom spomenika koji prenose to znanje. C) tradicijama, kako ih poznajemo kroz tradicionalna naselja, festivale, sajmove i muzeje folklor.

3. Analiza slučaja

Plaže Halkidikija spadaju među najbolje na svijetu, prema izboru European Best Destinations. Većina plaža je izmijenjena građevinskim objektima (turističkim smještajem, ugostiteljskim objektima itd.) kako bi se zadovoljio masovni turizam. Taj model razvoja ide na štetu kvalitete ponuđenih usluga i zaštite prirodnog i kulturnog proizvoda. Kao što čitamo u "Ekonomskoj analizi i investicijskoj strategiji" banke Piraeus, rujna 2024., str. 2: "Konkretno, u putničkom prometu u srpnju, dolasci putnika iz inozemstva porasli su za 4,1 % na godišnjoj razini, ali su odgovarajući prihodi smanjeni za 177 milijuna."

Spomenici religijsko-kulturne baštine privlače mnoge hodočasnike zbog neprocjenjive materijalne i nematerijalne imovine koju posjeduju. Manastiri Svetog Gore, Ormilije i drugi čuvaju tradicionalne umjetnosti i zanate (ikonoografiju, rezbariju, vez, tkanje, mozaike, slaganje kamenčića itd.) i poljoprivredne prakse, proizvodeći kvalitetne poljoprivredne proizvode (tjesteninu, masline, džemove, začinsko bilje itd.). Koriste nova tehnološka sredstva za promicanje svojih aktivnosti i distribuciju svojih proizvoda putem interneta.

Mnoštvo arheoloških nalazišta, kao što su špilja Petralona, u kojoj djeluje digitalni muzej, važna arheološka nalazišta Olintha, antičke Stageire, rodnog mjesta Aristotela, te druga manje iskorištena i poznata, čine spomenike povijesne i kulturne baštine i trebaju bolju promociju na dobrobit lokalne zajednice.

Tradicionalna naselja (Afitos, Palaia Nikiti, Arnea, Palaiokastro) proglašena su zaštićenima jer čuvaju tradicionalnu makedonsku arhitekturu, popločane ulice, impresivnu prirodu, zavidne pješačke staze, jedinstvene lokalne okuse i mjesta s dubokim korijenima i višestoljetnom poviješću. Postoje etnografski muzeji koji ističu stari način života i tradicionalne zanate. Mnoštvo kulturnih događanja i tradicionalnih festivala održava se diljem regije na imendan svetaca, kao što je slučaj u Agia Paraskevi, Halkidiki, u crkvi Agios Ioannis Prodromos gdje se na imendan svetca, nakon liturgije, hodočasnici poslužuje grah. Svaka regija i mjesto imaju svoje tradicije. Povodom vjerskih obljetnica zajednice se okupljaju i oživljavaju stoljećima stare tradicije. Na tom području nalazi se Sveta Gora, mjesto svjetske baštine, sa svojim manastirima. Žene kojima nije dopušten

posjet Svetoj Gori mogu se pridružiti izletima brodom tijekom kojih se redovnici ukrcaju na brod i održe bogoslužje za hodočasnika koji aktivno sudjeluje.

Samostan Ormylia, najveći po broju časnih sestara u Grčkoj (fotografija 1), Muzej pećine Petralona (Antropološki muzej Petralona) u Halkidiki, Grčka, čuva značajna otkrića iz susjedne prapovijesne pećine, uključujući ~700.000 godina staru lubanju iz Petralone (fotografija 2), Agia Paraskevi, Halkidiki, proslava blagdana Agios Ioannis Prodromos gdje crkveni odbor nudi grah hodočasniku (fotografije 3-4), bogoslužje koje monasi drže na izletnom brodu na otvorenom moru blizu Svetog Gore (fotografija 5). Fotografije: autori.

4. Zaključci i budući izgledi

Dosadašnji izbor modela "masovnog ljetnog turizma" smatra se štetnim. Nekoliko tradicionalnih naselja od posebnog je interesa, zaštićena su, smještena su izvan morskih odmarališta, imaju muzeje folklora i dodatnim bi djelovanjima mogla doprinijeti očuvanju nematerijalne kulturne baštine. Lokalne zajednice mogle bi razvijati tradicionalna zanimanja, koristiti nove tehnološke mogućnosti i poduzimati mjere za zadržavanje stanovništva, zaštitu lokalnog gospodarstva i okoliša. Ukratko, zaključuje se da se veza poduzetništva s nematerijalnom kulturom mora redefinirati na temelju poštovanja i održivosti. Lokalne vlasti i zaposlenici predlažu:

- Rotacijska djelatnost restorana, hotela itd. po regijama tijekom zimske sezone, radi održavanja broja posjetitelja i radnih mjesta tijekom cijele godine
- Bolje upravljanje kulturnom baštinom od strane nadležnih tijela, s promocijom nematerijalne kulturne baštine (brošure, plakati, promotivni materijal, društveni mediji) na mjestima turističkog interesa
- Unapređenje infrastrukture, cestovne mreže, sigurnog prijevoza, interneta, telekomunikacija
- Promjena planiranja usmjerenog na kvantitativni turistički model prema kvalitativnom modelu
- Dijalog između lokalnih tijela radi kontroliranog održivog razvoja, s uspostavom ograničenja i kontrola od strane države, kako bi se očuvao prirodni kulturni proizvod.

5. Studijske teme

- Istaknite važne elemente nematerijalne kulturne baštine područja koje vrijedi promovirati.
- Opisati načine na koje bi nematerijalna kulturna baština (NKB) mogla doprinijeti društvenom i gospodarskom razvoju područja.
- Predložiti model suradnje između lokalnih i središnjih vlasti, privatnog sektora i drugih dionika, koji potiče održivi razvoj i štiti nematerijalnu kulturnu baštinu.

6. Referencije

Ert news (2023), Turizam: Na top 15 europskih plaža su Sikija na Milosu i Krijarici na Sitoniji, Kiriakos Kariotis, <https://www.ertnews.gr/roidiseon/tourismos> Pristupljeno 19.9.2024.

Piraeus Bank (9.2024.), Ekonomska analiza i investicijska strategija, <https://www.piraeusbank.gr/~media/42B03F59BDF4475B8A4FA6439BF7F0F6.ashx> Pristupljeno 19.10.2024.

Poveznice:

<https://www.ormyliamonastery.com/el/>

<https://www.youtube.com/watch?v=yrYRjuusdml>

<https://www.youtube.com/watch?v=QMnTQWsb47k>

Dodatni slučaj s platforme Inthrace, gumb e-biblioteka

Proširena studija slučaja Poglavlje 6 Središnja Makedonija – Halkidiki, Grčka

<https://intrace.unitbv.ro/download/extended-case-study-chapter-6-central-macedonia-chalkidice/>

Videozapisi na YouTube kanalu projekta Inthrace

Poglavlje 6. Srednja Makedonija – Halkidiki, Grčka

Video o lokalnim običajima i tradicijama crkve Agia Paraskevi i Agios Giannis Prodromos na Kasandri, Halkidiki

https://www.youtube.com/watch?v=6KUI61ULf_U

Poglavlje 6 Srednja Makedonija - Halkidiki, Grčka

Video redovnika Svetogorskog manastira koji posjećuju izletni brod hodočasnika, među kojima su i žene kojima nije dopušteno posjećivati manastire Svetogorskog manastira, te muškarci i djeca

https://www.youtube.com/watch?v=GO_aJ7USM1s

Poglavlje 6 Srednja Makedonija - Halkidiki, Grčka

Intervju s gospodinom Tsinavosom, upraviteljem hotela u Halkidikiju

<https://www.youtube.com/watch?v=pjuBkAQ5WpE>

SLUČAJ 2. Karneval na otoku Terceira – Azori: mogu li ICH i sudjelovanje zajednice biti preneseni na turistička iskustva?

Sveučilište Azori, Portugal

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis:

Karneval otoka Terceira, poznat po jedinstvenim "bailinhos" (narodnim kazališnim izvedbama), živahan je izraz nematerijalne kulturne baštine (NKB) Azora. Ova studija slučaja istražuje kako se ova duboko ukorijenjena proslava zajednice, koju karakteriziraju humor, satira i društveni komentar, može integrirati u održiva turistička iskustva bez ugrožavanja autentičnosti. Istražuje ulogu sudjelovanja zajednice, rizike komercijalizacije i strategije usklađivanja turističkih inicijativa s očuvanjem nematerijalne kulturne baštine (NKB). Kroz prizmu održivog turizma, studija slučaja identificira najbolje prakse i izazove u iskorištavanju nematerijalne kulturne baštine (NKB) za gospodarsku i kulturnu održivost. Također procjenjuje ulogu lokalnih agencija, donositelja politika i kulturnih djelatnika u održavanju autentičnosti Karnevala, istovremeno potičući dublji angažman posjetitelja. Ova analiza doprinosi širem raspravama o tome kako NKB može služiti i kao živa tradicija i kao turistička vrijednost kada se njome odgovorno upravlja.

Ishodi učenja:

- LO1. Razumjeti ulogu nematerijalne kulturne baštine (NKB) u održivom turizmu
- LO2. Razviti strategije za održivi turizam nematerijalne kulturne baštine
- LO3. Primijeniti kritičko razmišljanje u upravljanju kulturnom baštinom

2. Pozadina / kontekst

Karneval se na Azorima slavi na različite načine. Na otoku Terceira ovaj se festival odlikuje javnim izvođenjem vrste popularnog glazbenog kazališta koje pjevaju i glume amaterski izvođači. Karnavalne svečanosti na Terceiri, koje su zasigurno srednjovjekovnog podrijetla i uvedene na otok tijekom njegova naseljavanja, razvijale su se tijekom vremena, postajući sve urbanije i prilagođavajući svoje prakse suvremenim manifestacijama koje se održavaju diljem cijelog otoka i uključuju značajan dio lokalnog stanovništva.

Bilo da se radi o pripremnom radu za izvedbu (kostimi, glazba, instrumenti, prijevoz...), sudjelovanju kao izvođač na pozornici ili kao član publike koji gleda

predstavu, "Danças" i "Bailinhos" predstavljaju vrijeme i prostor zajedničkog društvenog zajedništva. Ovisno o temi, izvedbe mogu poprimiti oblik "Dança de Espada" (ples sa mačem), "Danças de Pandeiro" (plesovi s tamburinom), "Bailinhos" ili "Comédias" (komedije). Aktivnost vodi pojedinac ("puxador"), koji se pojavljuje sa sabljom ili ukrašenom štapom, sličnom dirigentskoj palici (Marcelli i dr., 2022.). Karneval na Terceiri izvodi se na jednostavan način, sa sinkroniziranim plesovima i koreografijama. Kostimi izvođača su šareni i pažljivo dizajnirani, s posebnom pažnjom posvećenom koreografiji.

3. Analiza slučaja

Karneval na otoku Terceira, u Azorima, predstavlja značajan prikaz nematerijalne kulturne baštine, koji se odlikuje dubokom razinom sudjelovanja zajednice, uglavnom kroz tradicionalne Bailinhos. Ovaj jedinstveni oblik participativnog kazališta obuhvaća satirične i glazbene nastupe koje u potpunosti vodi zajednica, pri čemu stanovnici dobrovoljno preuzimaju uloge dramatičara, glumaca, glazbenika i dizajnera kostima.

Slika 1 – Dokazi iz 2019. godine

Prijenos ove tradicije odvija se kroz međugeneracijski kontinuitet (obitelj preuzima odgovornost za učenje mladih od starijih), čime se osigurava i njezino očuvanje i sposobnost prilagodbe promjenjivim sociopolitičkim kontekstima. Karneval na Terceiri ostaje izraz kolektivnog identiteta iz naroda, od pripreme do sudjelovanja, jačajući dubok osjećaj pripadnosti među sudionicima – iz gotovo svakog sela ili društvene skupine (Mourão, 2013). Široka rasprostranjenost izvedbi po lokalnim prostorima dodatno naglašava dimenziju

uključivosti zajednice ove baštine, ističući ključnu ulogu dobrovoljnog angažmana u njezinoj očuvanju.

Značaj ovih inicijativa na otoku očit je s obzirom na broj ljudi koje okupljaju i financijska i vremenska ulaganja koja zahtijevaju. Zbog svoje jedinstvenosti, karneval otoka Terceira 2020. godine uvršten je u Nacionalni inventar nematerijalne kulturne baštine Portugala.

Slika 2 – Dokaz iz 2020. – prvi put da su "bailinhos" izvedene isključivo od žena

U novije vrijeme stvorene su dvije aplikacije koje pomažu u lociranju otprilike 60 karnevalskih plesova i "bailinhos" (tradicionalnih komičnih izvedbi) koji se održavaju svake godine na različitim lokacijama diljem otoka Terceira (dostupne na poveznici Play Storea <https://play.google.com/store/apps/details>). Te aplikacije također obavještavaju korisnike o rasporedu svake izvedbe.

Iako su to lokalne tradicije koje ujedinjuju različite zajednice, s bogatim i raznolikim kostimima, tekstovima i glazbom, te imaju sve elemente da ponude autentično iskustvo koje se može podijeliti s turistima, postoje dvije glavne prepreke koje smanjuju njihovu vrijednost kao turističkog proizvoda. Prvo, samo turisti koji govore portugalski mogu razumjeti tekst; sve je na portugalskom jeziku i ne postoji sustav simultanog prevođenja. Drugo, jedna od najvažnijih komponenti karnevala na otoku Terceira je izvedba tekstova, koji mogu obuhvaćati komične i ironične teme ili ozbiljnije i tmurnije teme. Međutim, zbog lokalne i specifične prirode tih tekstova, gledatelji moraju biti upoznati s kulturnim kontekstom kako bi u potpunosti razumjeli radnju.

4. Zaključci i budući izgledi

S obzirom na njegov kulturni i društveni značaj, karneval na Terceiri predstavlja jedinstvene prilike za održivi kulturni turizam. Međutim, integracija ove tradicije u turističke inicijative zahtijeva pažljivu ravnotežu između dostupnosti za vanjsku

publiku i očuvanja njegove autentičnosti. Moguće strategije za razvoj kulturnog turizma uključuju kurirana imerzivna iskustva, kao što su vođeno sudjelovanje u probama, interaktivne radionice usmjerene na pisanje scenarija za Bailinho i tradicionalnu glazbu te tematske karnevalske ture koje ističu procese pripreme. Štoviše, digitalne inovacije, uključujući arhive virtualne stvarnosti (VR) i simulacije proširene stvarnosti (AR), mogu proširiti angažman s ovim kulturnim fenomenom izvan vremenskih okvira festivalske sezone, istovremeno čuvajući njegovu autentičnost. Tematska ugostiteljska iskustva, koja uključuju tradicionalnu gastronomiju i pakete smještaja, mogu dodatno poboljšati angažman posjetitelja. Ipak, nužno je ublažiti rizike povezane s pretjeranom komercijalizacijom kako bi se osiguralo da se turističke inicijative usklađuju s unutarnjom, od zajednice vođenom suštinom proslave, čime se potiče kulturna održivost, a ne komodifikacija.

5. Pitanja za proučavanje

- Pitanje 1. Kako jedinstvene značajke karnevala na otoku Terceira, posebice njegovi "bailinhos" vođeni zajednicom, mogu doprinijeti razvoju održivog turističkog modela koji poštuje i čuva nematerijalnu kulturnu baštinu?
- Pitanje 2. Koje bi se strategije mogle provesti kako bi Karneval na Terceiri bio pristupačan i zanimljiv turistima koji ne govore portugalski, a da se pritom zadrži autentičnost i integritet lokalne tradicije?
- Pitanje 3. Koji su potencijalni rizici i koristi korištenja digitalnih alata (npr. mobilnih aplikacija, AR/VR iskustava) za promociju i upravljanje karnevala na Terceiri kao turističkog proizvoda te kako bi ti alati mogli utjecati na ulogu zajednice u očuvanju tradicije?

6. Reference

Marcelli, A. M., Sousa, F., Fonseca, J., Silva, L. S. D., Melotti, M. i Costa, S. G. (2022). Nezavisani karneval otoka Terceira (Azori, Portugal): zajednica, baština i identitet na pozornici. *Sustainability*, 14(20), 13250. <https://doi.org/10.3390/su142013250>

Mourão, R. (2014). O Carnaval é um Palco, A Ilha uma Festa: Da performance cultural à exposição da sua metaperformance videográfica. *MIDAS. Museus e estudos interdisciplinares*, (3).

Roque, A. A. T. (2013). *Plesovi i plesne točke za Karneval: koje značenje pridaju se plesovima i plesnim točkama za Karneval na otoku Terceira?: deskriptivna i fenomenološka studija* (doktorska disertacija).

Poveznice:

<https://www.youtube.com/watch?v=y2THKwHGRaw>

<https://www.youtube.com/watch?v=iv958OaZF9s>

Dodatni slučaj s platforme Inthrace, gumb e-biblioteke

Studija slučaja Poglavlje 1 Evoia, Grčka

<https://intrace.unitbv.ro/download/case-study-evoia-greece/>

Videozapisi na YouTube kanalu projekta Inthrace

Studija slučaja Poglavlje 1, Evoia, Grčka

Video karnevalskih svečanosti Evoia, Istiaia Edipsos

<https://www.youtube.com/watch?v=KDSSLICwgo>

Studija slučaja Poglavlje 1, Evija, Grčka

Video karnevalnih svečanosti, Noć vještica, spaljivanje u Edipsosu, Evija

https://www.youtube.com/watch?v=LL-m5f_xp-g

<https://www.youtube.com/watch?v=BkM1213DyrY>

SLUČAJ 3. Fado u Lisabonu, Portugal: mogu li se nematerijalna kulturna baština i sudjelovanje zajednice prenijeti na turistička iskustva?

Sveučilište Azori, Portugal

1. Sinopsis i ishodi učenja

Sinopsis:

Fado, duševni glazbeni izraz Lisabona, jedan je od najkoničnijih oblika nematerijalne kulturne baštine (NKB) Portugala, poznat po svojoj emotivnoj dubini, poetskim tekstovima i tradicionalnim izvedbama. Ova studija slučaja istražuje kako se fado, koji je UNESCO priznao za nematerijalnu kulturnu baštinu čovječanstva, može integrirati u održiva turistička iskustva uz istovremeno očuvanje njegove autentičnosti. Istražuje ulogu sudjelovanja zajednice – od fado kuća i lokalnih glazbenika do međugeneracijske prijenose – te procjenjuje potencijal i rizike uključivanja u turizam, posebice u izbjegavanju komodifikacije. Studija slučaja procjenjuje strategije kao što su kurirane izvedbe, tematske pješačke ture i digitalne inovacije koje su u skladu s vrijednostima zajednice fada. Nadalje, ističe važnost lokalne inicijative, kulturne politike i obrazovanja kako bi se osiguralo da turizam doprinosi vitalnosti fada kao žive tradicije. Ova analiza podupire dublje razumijevanje načina na koji nematerijalna kulturna baština (NKB) može funkcionirati i kao kulturna ostavština i kao turistički resurs kada se promatra kroz prizmu održivosti.

Ishodi učenja:

- LO1. Razumjeti ulogu fada u održivom turizmu
- LO2. Razviti strategije za održivi turizam nematerijalne kulturne baštine
- LO3. Primijeniti kritičko razmišljanje na upravljanje kulturnom baštinom

2. Pozadina / kontekst

Riječ "fado" potječe od latinske riječi *fatum*, što znači "sudbina", a taj je pojam dao ime jedinstvenom portugalskom stilu glazbene kompozicije. Općenito, fado pjeva jedna osoba (fadista), bilo muškarac ili žena, uz pratnju klasične gitare (u fado krugovima nazvane viola) i portugalske gitare. Postoji mnogo neizvjesnosti u vezi s podrijetlom ovog stila. Neki tvrde da je povezan s srednjovjekovnim skladbama, dok drugi njegove korijene pronalaze u afričkim ili brazilskim skladbama iz vremena portugalske ekspanzije u 16. i 17. stoljeću. U prvoj polovici 19. stoljeća fado se počeo čuti u gradu Lisabonu, ispunjavajući ulice, arene, kafići i gostionice svojim jasnim, improviziranim, popularnim karakterom.

S vremenom su se pridružili i drugi glazbenici i pjevači, a do ranog 20. stoljeća već je privukao sve širu publiku. 1920-ih portugalska je diktatura cenzurirala fado. Improvizacija je ustupila mjesto većoj kontroli nad tekstovima i glazbom. Istovremeno je taj glazbeni stil postao institucionaliziraniji, udaljavši se od ulica i pronašavši dom u posebnim prostorima poznatim kao Casas de Fado (Kuća fada). UNESCO je 2011. godine uzdigao fado na status nematerijalne kulturne baštine čovječanstva zbog njegovih jedinstvenih karakteristika koje spajaju glazbu i poeziju, čineći ga značajnim elementom portugalskog kulturnog identiteta. Unatoč profesionalizaciji, fado ostaje duboko ukorijenjen u zajednici. Lokalni glazbenici, pripovjedači i obitelji nastavljaju održavati i razvijati tradiciju, često mentorirajući mlađe generacije. Izvedbe nisu samo umjetničko, već i kolektivno emotivno iskustvo koje dijele publika i izvođači.

3. Analiza slučaja

Fado je primjer žive tradicije koja uravnotežuje umjetničko izvođenje sa snažnim zajedničkim i kulturnim vezama. Fado je duboko ukorijenjen u portugalski društveni i kulturni okvir, osobito u Lisabonu i Coimbri. Ovu glazbenu tradiciju odlikuje participativna priroda, uključujući profesionalne i amaterske glazbenike te lokalne zajednice koje aktivno doprinose njezinoj očuvanju usmenom predajom, izvođenjem i sudjelovanjem publike. Stanovnici Lisabona održavaju tu tradiciju, osobito u četvrtima kao što su Alfama, Mouraria i Bairro Alto, gdje često koegzistiraju amaterski i profesionalni fadisti. Međugeneracijska prijenosa fade ključan je za njezin kontinuitet, pri čemu mlađe generacije stječu znanje kroz neformalno mentorstvo i formaliziraniju obuku. Osim toga, publika ima ključnu ulogu u oblikovanju doživljaja fade, jer se žanr ne izvodi samo, već se zajednički doživljava u zajedničkom emocionalnom prostoru. Tradicija održavanja "silêncio que se vai cantar o Fado" (tišina prije pjevanja fada) naglašava ekspresivnu dubinu žanra, jačajući njegovu jedinstvenu afektivnu dimenziju.

Slika 1 – Glazbenici fada

Aktivno sudjelovanje lokalnih zajednica u očuvanju, prilagodbi i kontekstualizaciji fada u suvremenom društvu osigurava njegovu otpornost kao dinamične i evoluirajuće kulturne tradicije. Ritual šutnje prije pjesme ("Silêncio que se vai cantar o Fado") odražava zajedničko poštovanje i emocionalnu posvećenost svih sudionika. Tradicionalne "Casas de Fado" pružaju uronjena iskustva i lokalnom stanovništvu i turistima, često u kombinaciji s portugalskom gastronomijom (Zarrilli, 2022). Ta integracija posjetiteljima omogućuje da dožive fado u njegovom prirodnom kontekstu, istovremeno ekonomski doprinoseći njegovom očuvanju. Osim u tradicionalnim prostorima, fado je zastupljen i u muzejima (npr. Museu do Fado), obrazovnim inicijativama i kulturnim festivalima. Novije generacije donose inovativne interpretacije i integriraju suvremene teme, proširujući žanr, ali istovremeno poštujući njegove korijene. Autentičnost i emocionalna intenzivnost fada predstavljaju značajne mogućnosti za održivi kulturni turizam, pod uvjetom da se njegova integracija u turizam pridržava njegovih intrinzičnih umjetničkih i društvenih vrijednosti (Carvalho i dr., 2023.). Jedan od najučinkovitijih pristupa za upoznavanje posjetitelja s fado glazbom su kurirani nastupi uživo u tradicionalnim fado kućama, gdje publika može doživjeti žanr u njegovom autentičnom okruženju, često uz tradicionalnu portugalsku kuhinju. Kako bi se potaknulo dublje uključivanje, interaktivna iskustva, poput fado radionica, mogu pružiti uvid u portugalsku gitaru, vokalne tehnike i lirske teme, omogućujući sudionicima da razviju dublje razumijevanje ove umjetničke forme (Henriques i dr., 2018). Štoviše, tematske pješačke ture koje prate povijesni razvoj fada u lisabonskim četvrtima Alfama, Mouraria i Bairro

Alto te posjete Muzeju fada (Museu do Fado) nude edukativan, ali i sveobuhvatan pristup razumijevanju njegove sociokulturne važnosti.

Slika 2 – Kuća fada

Digitalni alati pojavljuju se kao komplementarna sredstva za promicanje Fada bez njegova pretjeranog izlaganja. Aplikacije proširene stvarnosti, virtualni koncerti i interaktivne platforme za pripovijedanje omogućuju globalnoj publici da istraži njegovu povijest i značenje, uz istovremeno zadržavanje lokalne kontrole nad prostorima izvedbe i narativima. Ipak, popularnost Fada kao turističke atrakcije donosi izazove. Pri razvoju inicijativa temeljenih na turizmu, nužno je održavati ravnotežu između očuvanja kulture i komercijalizacije, osiguravajući da fado ostane istinski kulturni izraz, a ne da bude razrijeđen ili komodificiran za masovnu potrošnju. Strategije održivog turizma moraju biti usklađene s naporima koje vode zajednice kako bi se sačuvao umjetnički integritet fada, istovremeno potičući šire javno cijenjenje ove žive kulturne baštine. Prekomjerna komercijalizacija, "inscenirana autentičnost" i gubitak autonomije zajednice predstavljaju zabrinutost, osobito u područjima s velikim brojem turista. Pažljiva kuracija i planiranje pod vodstvom zajednice ključni su za zaštitu ove umjetničke forme od svodjenja na komercijalizirani spektakl.

4. Zaključci i budući izgledi

Fado predstavlja vrijedan model za integraciju nematerijalne kulturne baštine (NKB) u održivi turizam, pri čemu se njegov uspjeh temelji na očuvanju autentičnosti kroz aktivno sudjelovanje zajednice. Kako bi se osiguralo da

turističke inicijative podržavaju, a ne iskrivljuju ovaj duboko ukorijenjen kulturni izraz, potrebne su strategije koje uključuju lokalne glazbenike, pripovjedače i kulturne djelatnike u svakoj fazi planiranja i provedbe. Nekoliko pristupa obećava poboljšanje iskustva posjetitelja uz istovremeno očuvanje integriteta fada. To uključuje interaktivne radionice i pričanja priča koja uranjaju turiste u emocionalne i povijesne slojeve tradicije; pješačke ture koje vode članovi zajednice kroz povijesne lisbonske četvrti fada; te razvoj višejezičnih digitalnih alata poput aplikacija za prijevod tekstova pjesama i vodiča s proširenom stvarnošću (AR) kako bi se premostile kulturne i jezične barijere. Osim toga, tematske ponude u ugostiteljstvu – koje kombiniraju lokalni smještaj, kuhinju i nastupe uživo fada – mogu ponuditi smisljeno uranjanje u kulturu. U konačnici, ključno je uskladiti međunarodni interes s lokalnim vlasništvom. Održivi razvoj turizma mora biti usklađen s vrijednostima i potrebama zajednica fada, potičući poštovan pristup posjetitelja i jačajući ulogu kulturne baštine kao živog, dinamičnog i uključivog dijela društva.

5. Pitanja za proučavanje

- Pitanje 1. Koji bi alati ili metode mogli pomoći turistima koji ne govore portugalski da razumiju i povežu se s lirskom i kulturnom dubinom fada?
- Pitanje 2. Kako digitalne inovacije mogu promicati Fado široj publici bez ugrožavanja njegove autentičnosti ili osnaživanja lokalnih izvođača?
- Pitanje 3. Na koje načine fado turizam može doprinijeti međugeneracijskom prenošenju i društvenoj koheziji unutar lisabonskih četvrti?

6. Reference

Carvalho, I., Madeira, A., Monteiro, A., Lopes, S., & Palrão, T. (2023). Fado, urbana popularna pjesma i nematerijalna baština: percepcije autentičnosti i emocija u recenzijama na TripAdvisoru. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1), 1-11.

Henriques, C., Guerreiro, M., Mendes, J., & Ramos, C. M. (2018). Fado kao izraz popularne kulture u kontekstu turističkog grada. U *The Routledge Handbook of Popular Culture and Tourism* (str. 116-126). Routledge.

Zarrilli, L. (2022). Zvučni krajolik fada u Lisabonu: između identiteta i turizma. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 41(2), 517-522.

Poveznice:

Museu do Fado. <https://www.museudofado.pt>

UNESCO. (2011.). Fado, urbana popularna pjesma Portugala.

<https://ich.unesco.org>

Video

<https://www.youtube.com/watch?v=BkM1213DyrY>

SLUČAJ 4. Surova folk fešta u regiji Pernik

PAX Rhodopica, Bugarska

1. Sinopsis i ishodi učenja

Sinopsis: Svake godine u siječnju, narodna svečanost Surova tradicionalan je način na koji ljudi u regiji Pernik slave Novu godinu. Glavni događaj proslave je poznata maskenbal koja se održava u nekoliko gradova i sela na tom području. Prve večeri, maskenbalske skupine Survakari, koje uključuju muškarce, žene i djecu, okupljaju se u središtu sela kako bi stavili maske i kostime izrađene posebno za njih. Maskranti pale vatru na seoskom trgu i šale se s ljudima koji ih promatraju. Vođa, mladi bračni par, svećenik i medvjed su važne osobe. Sljedećeg jutra sastaju se i prolaze kroz grad, zaustavljajući se kod svake kuće kako bi održali tradicionalno vjenčanje. Ljudi kažu da ih medvjed "razapinje" kako bi ih učinio zdravijima. Domaćini su uzbuđeni zbog dolaska svojih posjetitelja te im daruju poklone i tradicionalni ručak. Nakon narodnog veselja, Survakari dijele darove. Često novac koji zarade daju siromašnima i siročadi. Mladima se sviđa maskenbal jer se zbog njega osjećaju dobro i održava tradiciju živom. Obitelji cijelu godinu provode izrađujući maske i druge stvari. Odrasli uče djecu i tinejdžere kako izrađivati jedinstvene maske i kostime.

Festival Surva predstavlja idealan model za održivi turizam jer uspješno balansira svoju globalnu popularnost s očuvanjem autentične nematerijalne kulturne baštine (NKB). Pretvaranjem godišnjeg rituala u međunarodni natjecateljski forum, Pernik ostvaruje značajne ekonomske i društvene koristi koje izravno motiviraju lokalne zajednice da nastave, razvijaju i prenose svoje drevne tradicije.

Ishodi učenja:

- Analiza kulturne uloge. Istraživanje ritualne funkcije maskenbala (otjerivanje zlih duhova, osiguravanje plodnosti) i procjena procesa prilagodbe tradicije suvremenim uvjetima (npr. sudjelovanje svih dobrih skupina/spolova).
- Mehanizam za očuvanje. Razmatranje dvoetapnog natjecateljskog formata Pernik festivala kao dobrog načina za promicanje i zaštitu nematerijalne kulturne baštine (NKB) na nacionalnoj i svjetskoj razini.
- Procjena održivog turizma. Korištenje Pernika, poznatog kao europska prijestolnica kukerskih tradicija, kao primjera za promatranje načina na koji se turizam može učiniti održivijim i kako uključiti zajednicu u festival kako bi on donosio prihod i pomagao ljudima.

2. Pozadina / kontekst

Bugarska maskenbal tradicija (Survakari/Kukeri) drevna je folklorna tradicija, očuvana kao ključni dio bugarske kulture, povezana s blagdanima od Božića do Uskrsa. Glavna svrha i simbolika tih igara je otjeranje zlih duhova i privlačenje bogate žetve, zdravlja i plodnosti. Izvedba je mistično jedinstvo ritma, zvuka i boja, s impresivnim maskama, originalnim kostimima (od kože ili krpa) i glasnim, zaštitničkim zveketanjem stotina pričvršćenih zvona. Iako je tradicionalno muški običaj, danas je to živa tradicija koja se mijenja i omogućuje sudjelovanje ljudima svih dobi i spolova.

Izvor: <https://www.standartnews.com/lifestyle-lyubopitno/>

Danas maskenbal vodi dvostruki život: postoji kao godišnji ritual u selima i kao spektakularan, natjecateljski format na festivalima i karnevalima. Međunarodni festival "Surva" u Perniku, koji je započeo 1966. godine, najugledniji je događaj u Bugarskoj i Europi te služi kao najveća platforma za očuvanje i popularizaciju ovih rituala. Festival se održava svake godine i priznat je kao Europska prijestolnica tradicija survakara i kukera, okupljajući tisuće nositelja tradicije iz svih bugarskih etnografskih regija i goste iz cijelog svijeta. Osim dvodnevne natjecateljske parade, događaj nudi interaktivno iskustvo s izložbama primijenjene umjetnosti.

3. Analiza slučaja

Prepoznat kao najautoritativniji i najdugovječniji festival tradicionalnih maskiranih narodnih igara i u Bugarskoj i u Europi, "Surva" se održava u Perniku.

Odluka o održavanju festivala donesena je 1965. godine, a njegovo prvo izdanje održalo se u siječnju 1966. Događaj organizira Općina Pernik i služi kao najveća platforma za očuvanje i popularizaciju drevnih rituala, uključujući one survakara, kukera, babugera i jamalara, koji čine ključni dio bugarskog folklora.

Od 2008. godine festival se održava svake godine posljednjeg vikenda u siječnju. Uživa značajno međunarodno priznanje, a međunarodni status stekao je 1985. godine, članstvo u Federaciji europskih karnevalskih gradova 1995. godine, te službeno priznanje za Europsku prijestolnicu tradicija survakara i kukera 2009. godine. Festival je 2014. godine časopis National Geographic također proglasio jednom od najboljih zimskih destinacija na svijetu.

Sam običaj maskenbala trenutno vodi dvostruki život: postoji kao tradicionalni godišnji ritual u selima i kao spektakularan, natjecateljski format na festivalima. Najatraktivniji vrhunac Surve je dvodnevna natjecateljska povorka, koja privlači tisuće nositelja tradicije iz svih bugarskih etnografskih regija i međunarodne goste iz Europe, Azije, Amerike i Afrike. Sudionici se okupljaju u Perniku zbog emocija i kako bi podijelili čaroliju običaja, a događaj nudi interaktivno iskustvo upotpunjeno izložbama primijenjene umjetnosti.

Izvor: <https://matadornetwork.com/read/bulgarias-surva-festival>

Surova fešta u regiji Pernik, nakon što je uvrštena u Nacionalni inventar nematerijalne kulturne baštine Bugarske, službeno je upisana 2015. godine na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva (UNESCO). Upis ima za cilj značajno povećati globalnu vidljivost ove nematerijalne kulturne baštine, podići svijest o njezinoj važnosti i poticati

poštovanje prema kulturnoj raznolikosti i ljudskoj kreativnosti, osobito u regijama koje dijele slične tradicije maskiranja. Nadalje, ta praksa promiče društvenu solidarnost omogućujući međugeneracijski dijalog i pružajući podršku manje privilegiranim (putem raspodjele prikupljenih sredstava). Sam proces nominacije pokazao je snažne mehanizme zaštite koji proizlaze iz desetljeća sustavne suradnje među zajednicama Surova, lokalnim općinama i javnim institucijama, a koji su se pokazali vrlo učinkovitima. Nominacija je temeljito pripremljena uz punu, slobodnu, prethodnu i informiranu suglasnost svih relevantnih zajednica, skupina i kulturnih institucija, a nominirani element ispravno je uključen i redovito se ažurira u Nacionalnom inventaru nematerijalne kulturne baštine Bugarske.

4. Zaključci i budući izgledi

Zajednička praksa poput ljetne narodne svečanosti Surova u Perniku može godinama štititi nematerijalnu kulturnu baštinu i privlačiti turiste. Članovi zajednice moraju biti aktivni i dijeliti znanje kako bi sačuvali taj aspekt. Izrada maski i njihovo izvođenje u obitelji zbližava ljude i pomaže im da se osjećaju

pripadno. Dobra koordinacijska strategija osigurat će dugoročni uspjeh svečanosti. Gradovi, sela i vladine agencije surađivali su na provedbi sigurnosnih mjera. Festival Surva vrlo je važan za kulturni identitet ljudi koji ondje žive. Podiže status regije i pomaže pokazati koliko je jedinstvena. Njegova privlačnost turistima donosi mnogo novca koji pomaže razvoju područja, čineći ga važnim centrom kulturnog turizma. Pernik je trenutno destinacija kulturnog turizma zbog UNESCO-ova priznanja tom blagdanu. Održavanje u budućnosti trebalo bi biti dobro. Budući da sve više ljudi obraća pozornost na obred, država bi ga trebala bolje braniti. To smanjuje opasnost od dekontekstualizacije, koja se događa kada se obred izvodi ili prodaje drugdje. Praznik Surova još uvijek može pomoći u borbi protiv depopulacije koristeći svoju slavu. Lokalne običaje možete sačuvati suradnjom. To će ga pretvoriti u koncept ekoturizma temeljen na nematerijalnoj kulturi.

5. Pitanja za proučavanje

- Kako transformacija iz rituala u spektakl pomaže ili ometa prijenos i autentičnost nematerijalne kulturne baštine (ICH)? Opravdajte svoj odgovor iz perspektive potrebe za popularizacijom nasuprot riziku dekontestualizacije.
- Kako ovaj model uključivanja zajednice osigurava dugoročnu održivost običaja i kako doprinosi društvenoj koheziji u regiji?
- Kako točno ovo trojno partnerstvo (zajednica – vlasti – institucije) jamči učinkovitu zaštitu nematerijalne kulturne baštine i osigurava društvene koristi (npr. doniranje sredstava)?
- Koji specifični elementi (npr. natjecateljski format u dvije faze, usmjerenost na autentičnost, međunarodno priznanje) omogućuju Perniku da uskladi globalnu popularnost s očuvanjem nematerijalne kulturne baštine i ostvarivanjem gospodarskih koristi?
- Kako Pernik, kao Europska prijestolnica tradicija, može iskoristiti svoj status i prihode od turizma za poboljšanje života lokalne zajednice i ublažavanje rizika od komercijalizacije rituala?

6. Reference

Lyubenova, M. (2021). Masquerade Games in the Pernik Region of Bulgaria: Preserving and Promoting Intangible Cultural Heritage. *Godišnjak za balkanske i baltičke studije*, 4(4), 223–244. <https://doi.org/10.7592/YBBS4.09>

Mishkova, I. (2008). Između vidljivog i nevidljivog: Maske i maskirani rituali Bugarske [Between the visible and the invisible: Masks and masked rituals of Bulgaria]. ResearchGate.

https://www.researchgate.net/publication/324774095_Tra_il_visibile_e_l'invisibile_Maschere_e_riti_mascherati_delta_Bulgaria

Myuhtar-May, F. (2013). Recenzija knjige *Masquerade and Postsocialism: Ritual and Cultural Dispossession in Bulgaria*, autora Geralda W. Creeda. *The Journal of American Folklore*, 126(500), 231–233. <https://doi.org/10.5406/jamerfolk.126.500.0231>

Strahilov, I. (2022). Između "trakijskog podloška" i "orijentalnih naslaga": bugarsko mummanje i kanon nacionalne baštine. Seminar_BG, Posebno izdanje 5: Kulturne intimnosti. Preuzeto s <https://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/special-issue-5/839-bulgarian-mumming-national-heritage-canon.html>

Svetozarov, G., & Manova, Ts. (2022). Survakar – maskenbale u "Sredno Kraishte" – vizualni i verbalni diskurs. *Careers*, 2(3), 16–20. <https://doi.org/10.46687/UWHL2018>

<https://surva.org/>

<https://ich.unesco.org/en/RL/surova-folk-feast-in-pernik-region-00968>

<https://www.unesco-centerbg.org/en/inscribed-elements-en/bulgaria-en/#:~:text=Koncept%20za%20Festival%20folklora%20i%20folkloristike%20s%20Etnografskim%20muzejom.>

<https://carnivalcities.net/countries/bulgaria/pernik/>

<https://survakari.com/en/>

Video:

<https://www.youtube.com/watch?v=KHF21YlvveY>

Dodatni primjeri s platforme Inthrace, gumb e-biblioteke

Studija slučaja Poglavlje 1 Evoia, Grčka

<https://intrace.unitbv.ro/download/case-study-evoia-greece/>

Videozapisi na YouTubeu, Inthraceov kanal projekta

Studija slučaja Poglavlje 1, Evija, Grčka

Video: Karnevalske svečanosti u Eviji, Istijaia Edipsos

<https://www.youtube.com/watch?v=KDSSLICwgo>

Studija slučaja Poglavlje 1, Evija, Grčka

Video karnevalnih svečanosti, Noć vještica, spaljivanje u Edipsosu, Evija

https://www.youtube.com/watch?v=LL-m5f_xp-g

Videozapisi na YouTube kanalu projekta Inthrace

Studija slučaja, poglavlje 7 u priručniku (vidi sljedeći odjeljak), Periferije Fokida, Viotija, Grčka

Video s područja Tabakike u Amfisi, gdje su radionice za preradu kože radile do početka 20. stoljeća. "Duh Charmaene", povezan s tim zanatom, izvedba je koja se održava tijekom karnevalskog razdoblja i upisana je na grčki popis nematerijalne baštine.

<https://www.youtube.com/watch?v=IlDzxOyt6Mo>

Poglavlje 7. Marketing i metode promicanja nematerijalne kulturne baštine

SLUČAJ 1. Periferije Fokide, Viotija

Sveučilište Zapadne Atike, Grčka

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Studija slučaja regionalnih jedinica Fokide i Viotije sastoji se od elemenata prirodne i arheološke ljepote te nematerijalne baštine. Cilj studije je zabilježiti zanimljive točke za proširenje onih koje se mogu uključiti u promociju regije s ciljem održivog razvoja regije.

Ishodi učenja:

- moći promicati nematerijalnu kulturnu baštinu regije
- moći organizirati promotivnu kampanju za regiju s izradom ruta za održivi razvoj

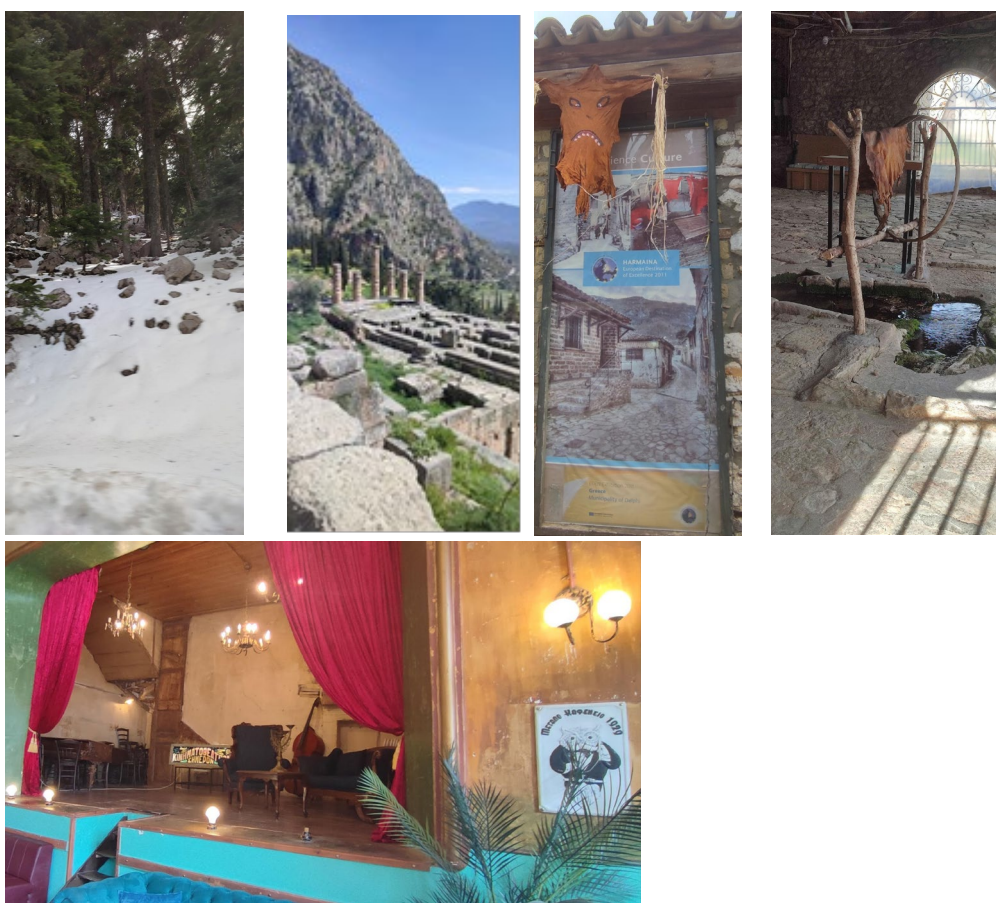
2. Pozadina / Kontekst

Odabir regionalnih jedinica Fokide i Viotije proveden je na temelju: a) bogate kulture i prirodnog okoliša iznimne ljepote, b) razvoja turizma koji se može temeljiti na promicanju područja prirodne ljepote s bogatom nematerijalnom kulturom, c) pod rizikom je od pustarenja, s populacijom od 36.199 stanovnika prema popisu stanovništva Državnog zavoda za statistiku iz 2021. godine (Fokida News, 2023).

3. Analiza slučaja

Šira regija Fokida i Viotija poznata je po skijalištu na planini Parnas i arheološkom nalazištu Delfi. Međutim, područje je bogato poviješću, kulturom i svečanostima. Na primjer, rekonstrukcija lokalne legende o Elementu Charmena održava se posljednje subote Karnevala u Amfisi. Kroz dramatizaciju lokalne legende ističe se važnost koju kolektivno sjećanje i usmena predaja pripisuju vodi kao izvoru života i pokretačkoj snazi kožarskih radionica (tabakiki), zahvaljujući kojima je gospodarstvo Amfise procvjetalo posljednjih godina. Događaj ne ističe samo prošlost grada (npr. nekada cvjetnu lokalnu umjetnost štavljenja), već i suvremeni kulturni identitet Amfise. Ovaj je element također upisan u Inventar nematerijalne kulturne baštine Grčke (Η νύχτα των στοιχειών/ το στοιχείο της Χάρμαινας, 2022, Fokida News, 2022, Kapetaniou, 2023). Povijesni kafići, od kojih su neki stari više od 100 godina (kao što je Veliki kafić 1929. u Amfisi), referentna su točka i prostori sa posebnom simbolikom za lokalne zajednice u kojima se nalaze (Το ιστορικό Μεγάλο Καφενείο 1929,

Άμφισσα, video). Do sada je u evidenciju upisan Veliki kafić u Amfisi. Osim toga, povijesna su kafići na mnogo načina doprinijeli oblikovanju kulturnih praksi unutar urbanog prostora, ali i oblikovanju urbane druželjubivosti, kako u prošlosti, tako i danas (Fokida News, 2022). Kafić "Veliki kafić 1929." jedini je kafić s kazališnom pozornicom, cvjetao je tijekom međuratnih godina i kasnije, ugostivši kazališne predstave i gostujuće trupe tog doba, a legendarnim su glumcima prošle njegove daske. Uvršten je u Inventar nematerijalne kulturne baštine Grčke 2022. godine. (Ο άυλος πολιτισμός των αστικών ιστορικών καφέ, Άυλη πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας, 2022) i uključena je u Kulturne rute Vijeća Europe pod nazivom "Ruta povijesnih kafića" (Historic Cafes Europe (n.d.).

planina Parnas i arheološko nalazište Delfi koje posjetitelj može vidjeti u kombinaciji s nematerijalnom baštinom područja (fotografije 1-2), područje Tabakika gdje se održava element Charmena tijekom karnevalskog razdoblja (fotografije 3-4), Big Café 1929 u Amfisi (fotografija 5). Fotografije: vlastiti autori.

Amfisa je također poznata po svojim slavim maslinicima, koji su najveća neprekinuta i najstarija maslinika u zemlji (1.200.000 stabala masline) i uvršteni su u Nacionalni inventar nematerijalne kulturne baštine Grčke. Maslinik je karakteriziran kao "tradicionalni", s poznatim konzervolijom ili amfisskom maslinom, koja je crna, debela maslina za stol, a prepoznata je kao P.O.P. (zaštićena oznaka izvornosti) (Kapetanidou, 2023). Nadalje, Metropolitanska crkva Zmajevog objave ima freske Spyrosa Papaloukasa, a arhitektura grada od posebnog je interesa zbog brojnih vila u narodnom i neoklasičnom stilu, kao što je dvoetažna kuća s bunarom i okolni objekti u kojima je rođen Alexandros Delmouzos, što je dokaz bogatstva druge ere (Ζεϊδωρος, 2022).

Pitoreskni Galaxidi idealno je odredište za izlet i proglašen je gradom-muzejom. Tijekom karnevala brašno se baca s osobe na osobu, što je zaštitna tradicija grada. Osim toga, pomorski grad čuva arhitekturu koja je prevladavala tijekom razdoblja turske vlasti i pun je palača jer je Galaxidi u to vrijeme bio osobito bogat. Ta je tradicija uključena u Nacionalni inventar nematerijalne kulturne baštine Grčke (Ζεϊδωρος, 2022).

Maslinik u Amfisi, koji je najveći neprekinuti i najstariji maslinik u zemlji (1.200.000 stabala masline) (fotografija 1), Metropolitanska crkva Uzvišenja Blažene Djevice Marije ima freske Spyrosa Papaloukasa (fotografija 2), slikoviti Galaxidi (3-4), karneval u Galaxidiju (fotografija 5). Fotografije: vlastiti autori.

4. Zaključci i budući izgledi

Područje može imati turizam 365 dana u godini uz određene strategije: jačanje tematskog turizma, zimskog turizma (zimski sportovi) i ljetnog turizma (planinarenje i ture u prirodi), Kulturni turizam tijekom cijele godine, Kulturni festivali i događaji, Oživljavanje tradicionalnih običaja i proslava (blagdan svetog Jurja, satovi tkanja u Etnografskom muzeju Arachove), Razvoj agroturizma i

gastronomskog turizma, berba lokalnih proizvoda, proizvodnja sira, maslinovog ulja, vina i drugih lokalnih proizvoda, Gastronomski turizam, Jačanje ljetnih događaja i aktivnosti, Ljetni festivali i glazbeni događaji, Organizacija natjecanja i sportskih događaja, Kontinuirana promocija putem turističkog marketinga, Strategije u suradnji s drugim destinacijama.

Folklori muzej Arachove gdje se održavaju satovi tkanja (fotografija 1), sirana na umjetnom jezeru u Mornosu (fotografija 2). Fotografije: vlastiti autori

5. Pitanja za proučavanje

- Zabilježiti kulturne rute u regiji i organizirati promociju regije sveobuhvatnim planom oglašivačke komunikacije koji naglašava nematerijalnu kulturnu baštinu područja.
- Organizirati reklamnu kampanju za promociju nematerijalne kulturne baštine područja koje nije dovoljno promovirano
- Sintezirajte elemente područja koji se mogu povezati s nematerijalnom kulturom i tradicijom te izradite održiv poslovni plan

6. Literatura

Fokida News (2023). Popis stanovništva 2021. Stanovništvo u selima i gradovima Fokide <https://www.fokidanews.gr/96094/apografi-2021> (pristupljeno 8.03.2025.)

Fokida News (2022). Amfissa u nacionalnom imeniku nematerijalne kulturne baštine Grčke <https://www.fokidanews.gr/84930/i-amfissa-sto-ethniko-eyretirio-aylis-politistikis-klironomias-tis-elladas/> (pristupljeno 8.03.2025)

Zeidōros (2022). Sela i gradovi Fokide. <https://zeidoros.com/choria-kai-poleis-tis-fokidas/> (pristupljeno 18.03.2025.)

Historic Cafes Europe (b.d.)

<https://www.ehica.eu/route-of-the-historic-cafes-en/>

Noć duhova / Duh Harmaina (2022)

<https://ayla.culture.gr/catalogue/i-nysta-twn-stoixeiwn-tis-xarmainas-2022/>

Kapetanou, L. (2023). Amfisa: blizina s autentičnim karakterom.

<https://www.travel.gr/experiences/travel/amfissa-enas-kontinos-proorismos-me-a/> (pristupljeno 18.03.2025)

Nematerijalna kulturna baština grčkih povijesnih gradskih kafića (2022)

<https://ayla.culture.gr/catalogue/aylos-politismos-twn-istorikwn-kafe/>

Video

Povijesni Veliki kafić 1929, Amfisa

<https://www.google.com/search?q=%CE%BC%CE%B5%>

Videozapisi na YouTubeu, Inthraceov projektni kanal

Studija slučaja Poglavlje 7, Periferije Fokida, Viotija, Grčka

Video s područja Tabakike u Amfisi, gdje su radionice za preradu kože radile do početka 20. stoljeća. "Duh Charmaene", povezan s tim zanatom, izvedba je koja se održava tijekom karnevalskog razdoblja i upisana je na popis nematerijalne baštine Grčke.

<https://www.youtube.com/watch?v=IIDzxOyt6Mo>

Studija slučaja Poglavlje 7, Periferije Fokida, Fokida, Grčka

Intervju s gospođom Konstantopoulou u "Big Cafe 1929", koji je 2022. godine uključen u Inventar nematerijalne kulturne baštine Grčke i integriran u Kulturne rute Vijeća Europe pod nazivom "Ruta povijesnih kafića" u Amfisi

<https://www.youtube.com/watch?v=7tltC0LI3BI>

Studija slučaja Poglavlje 7, Periferije Fokida, Viotija, Grčka

Video iz Metropolitanske crkve Blagovijesti Presvene Bogorodice u kojoj je umjetnik Spyros Papaloukas naslikao freske

<https://www.youtube.com/watch?v=BXbaDh9SoVA>

Studija slučaja, Poglavlje 7, Periferije Fokida, Viotija, Grčka

Video ispred Metropolitanske crkve Blagovijesti Presvetog Bogorodice u Amfisi, 25. ožujka, gdje studenti pjevaju grčku nacionalnu himnu: dvostruka proslava za grčki narod, proslava grčkog ustanka iz 1821. godine poklapa se s pravoslavnom proslavom Blagovijesti Presvetog Bogorodice

<https://www.youtube.com/watch?v=MkWQ4Z0YCK4>

Studija slučaja Poglavlje 7, Periferije Fokida i Viotija, Grčka
Intervju s gospođom Koutsouba u Etnografskom muzeju u Arachovi

<https://www.youtube.com/watch?v=edJd9AOML-E>

Studija slučaja Poglavlje 7, Periferije Fokida, Viotija, Grčka
Intervju s gospođom Nafpaktitou, voditeljicom udruge hotela i soba za najam u Arachovi

<https://www.youtube.com/watch?v=E4Yck4oNiQ0>

SLUČAJ 2. Istočna Makedonija – Trakija

Sveučilište Zapadne Atike, Grčka

1. Sažetak i ishodi učenja

Sažetak: Studija slučaja regionalne jedinice Istočna Makedonija – Trakija uključuje različite elemente nematerijalne baštine. Proizvodnja svile zasigurno definira ovo područje. Među ostalim elementima su gastronomija, običaji i tradicije poput karnevala i okupljanja, aspekti umjetnosti poput prepoznatljive glazbe i plesova, glazbeni instrumenti poput "zurne" i razne druge aktivnosti koje ističu povijesni kontinuitet i vjersku tradiciju tog mjesta.

Ishodi učenja:

- moći prepoznati nematerijalnu kulturnu baštinu regije
- moći predložiti specifične aktivnosti koje će promicati očuvanje i vidljivost nematerijalne baštine
- ostvariti potencijal koji područje ima, a koji se može dodatno promicati doprinosom nematerijalne baštine te provesti mjere za poboljšanje marketinga

2. Pozadina / Kontekst

Odabir ovog specifičnog područja temeljio se na: a) činjenici da šira regija Makedonije ima najvišu stopu nezaposlenosti; b) to je povijesno područje miješanih kultura i religija; c) u prošlosti je primala izbjegličko stanovništvo; d) cestovna mreža, uključujući glavne ceste, nedavno je obnovljena; e) nije posebno popularna turistička destinacija jer je udaljena od grčke prijestolnice, otprilike 800 kilometara od Atene i oko 300 kilometara od Soluna; f) može se pohvaliti bogatom kulturom i prirodnim okolišem iznimne ljepote; g) razvoj je neuravnotežen između priobalnih i planinskih područja; h) razvoj turizma prvenstveno se usredotočuje na promicanje područja prirodne ljepote – od kojih mnoga još nisu dovoljno razvijena i promovirana – i znatno manje na nematerijalni kulturni proizvod; i) posljedično, ruralna i planinska područja ugrožena su dezertifikacijom, dok je došlo do prekomjerne koncentracije stanovništva u velikim gradovima, kao što je Alexandroupolis.

Nematerijalna kulturna baština regije definirana je sljedećim: a) proslavljenim prirodnim okolišem i poduzetništvom (iskorištavanjem te kulturne baštine) koje se razvija oko njega; b) povijesnom, arheološkom i vjerskom baštinom, uz promociju spomenika koji prenose to znanje; c) arhitektonskom tradicijom i tradicionalnim naseljima; te d) kulturnim događajima, tradicionalnim festivalima, običajima i tradicijama, kao i tradicionalnim zanimanjima poput prerade svile i proizvodnje svilenih tkanina.

3. Analiza slučaja

Arhitektonska baština regije je impresivna i bogata, obuhvaća umjetnost i tehnike iz različitih područja Grčke i spaja stoljeća povijesti. To vrijedi i za arhitektonsku baštinu Aleksandropoliša, koja uključuje javne zgrade i privatne rezidencije koje odražavaju različita povijesna razdoblja, doprinoseći kulturnom naslijeđu područja. Među značajne arhitektonske spomenike ubrajaju se Gradska knjižnica, smještena u povijesnoj zgradi iz 1890. godine, i Dućan duhana, koji predstavlja važan dio kolektivnog sjećanja stanovnika grada.

Arhitektonska baština Xantija, osobito u starom gradu, privlači posjetitelje i iz inozemstva i iz zemlje. Narodna tradicija gradnje kuća u 18. i 19. stoljeću u Xantiju bila je pod utjecajem tehnika iz različitih regija Grčke, kao što su Kastorija, Janjina i Florina. Umijeće gradnje kuća i danas je sačuvano jer se zgrade obnavljaju tradicionalnim tehnikama uz očuvanje karaktera Xantija. Značajne građevine uključuju skladišta duhana i podsjetnike na zanat koji je opao zbog konkurencije i ograničenja Europske unije. Taj je pad napustio nekada uspješan okrug za proizvodnju duhana u Xanthi. Jedan prijedlog predlaže da bi se te zgrade mogle prenamijeniti u kulturne centre za promicanje nematerijalne baštine regije.

Stari grad Xanthi iznimno je dobro sačuvao svoju arhitektonsku tradiciju. Zgrade se revitaliziraju u suvremenom društvu i pretvaraju u kulturne centre, poput kulturnog centra (FEX), ili u ugostiteljske objekte koji primaju posjetitelje iz cijelog svijeta. Etnografski i povijesni muzej Xanthi, smješten unutar i izvan grada, dragulji su nematerijalne kulturne baštine regije, kao i njezine arhitektonske ostavštine.

Osim toga, prefektura Soufli poznata je u Grčkoj po proizvodnji svile. Svjetska turistička organizacija proglasila je Soufli najboljim turističkim selom. Grad je u potpunosti povezan sa svilom, posebice uzgojem svilenih buba te preradom i promocijom renomirane svile iz Souflia.

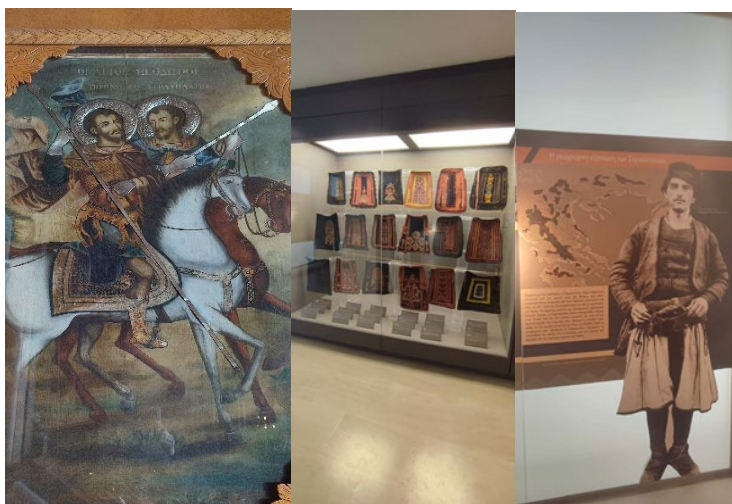
Folklorni muzej Soufli "ta Gnafala" i "Muzej umjetnosti svile Soufli" nastavljaju tradiciju proizvodnje svilenih proizvoda u prostorijama muzeja (Gnafala), potičući razvoj tog područja. Muzej umjetnosti svile prikazuje povijest proizvodnog procesa kroz strojeve koji su se koristili proteklih desetljeća. Danas moderne jedinice za proizvodnju svile koriste najsuvremenije strojeve i materijale.

U obližnjem području, Povijesni i etnografski muzej Nove Orestide i regije prikazuje život ljudi i različita zanimanja koja su još uvijek aktivna na tom području, poput slastičarskih zanata. Značaj koji se pridavao vjerskim predmetima koje su izbjeglice ponijeli sa sobom kada je došlo do razmjene

stanovništva između Turske i Grčke Sporazumom iz Lausanne 1923. godine prikazan je ikonama koje su ljudi tada ponijeli sa sobom, kao što je ikona svetaca Teodora, koja se čuva u Svetoj metropolitanskoj crkvi svetih Teodora u Novoj Orestadi.

Grad Aleksandropoli u regiji još je jedan važan grad na tom području. Povijesni muzej Aleksandropolija domaćin je stalnog postava nošnji žena Sarakantsana iz Trakije. Nadalje, Etnološki muzej Trakije, neprofitna organizacija, ima za cilj očuvati povijest i kulturu Trakije.

Kulturni centar Xanthi koji slijedi arhitektonsku tradiciju područja (fotografija 1), Folklorni muzej Soufli "ta Gnafala" (fotografija 2), "Muzej svilene umjetnosti Soufli" (fotografija 3), Povijesni i etnografski muzej Nove Orestidae i regije koji prikazuje stvari koje su ljudi ponijeli sa sobom kada je 1923. godine došlo do razmjene stanovništva (fotografije 4-6), izlog slastičarnice iz 20. stoljeća (fotografija 7) i slastičar treće generacije (fotografija 8), ikona koju su izbjeglice donijeli tijekom razmjene stanovništva, a koja se sada čuva u Svetoj metropolitanskoj crkvi Agioi Theodoroi u Novoj Orestadi (fotografija 8), nošnje žena iz Sarakantsana u Traciji i geografsko širenje Sarakatsana u Grčkoj, Povijesni muzej Alexandroupolisa (fotografije 9-10), etnološki muzej Tracije (fotografije 11-12). Fotografije: vlastiti autori.

Istočna Makedonija i Trakija također su poznate po običaju zvončara (koudounoforoi) koji se održava u selima oko Drame. To je drevni, dionizijski običaj (uglavnom se slavi tijekom božićnog razdoblja i blagdana Bogojavljenja), u kojem se preruseni muškarci u životinjske kože i teške zvona oslobađaju od zla i mole za plodnost, uzrokujući glasan buku plesnim pokretima. Područje Drame, međutim, umjesto da promiče slučaj zvončara, promiče park "Oneiroupoli" tijekom božićnog razdoblja, ostavljajući iza sebe tradicionalne

običaje i tradicije koje su preživjele tijekom vremena. Trenutni oblik promicanja i korištenja nematerijalne kulturne baštine je nedovoljan.

4. Zaključci i budući izgledi

Iako privlače mnogo posjetitelja, brojni spomenici velike važnosti pokazuju kontroliran i stabilan razvoj tijekom vremena, što pomaže u njihovoj očuvanju. Spomenici arheološkog, povijesnog i folklornog interesa pate od neadekvatne promocije unatoč svojoj značajnoj važnosti. Lokalni dionici zagovaraju poboljšano upravljanje kulturnom baštinom od strane kvalificiranih organizacija uz promotivne napore (brošure, plakati, promotivni materijali) na lokacijama od kulturnog interesa kao što su hoteli, agencije za najam automobila i prijevoznika poduzeća. Ipak, za cijelu regiju Istočne Makedonije i Tracije potreban je plan održivosti kroz izgradnju hotela za smještaj posjetitelja i više poveznica zračnom lukom. Ukratko, postoji potreba za povezivanjem poduzetništva s nematerijalnom kulturnom baštinom.

5. Pitanja za proučavanje

- Odrediti projekte za zaštitu, obnovu i promociju spomenika i arheoloških nalazišta (npr. Filipi, Abdera) i elemenata tradicionalne kulturne baštine kroz promociju i ponovnu uporabu povijesnih spomenika.
- Opisati kako se rute koje povezuju arheološke spomenike, znamenitosti i arhitektonske spomenike mogu integrirati u jedinstvenu mrežu kulturnog turizma.
- Sintezirajte elemente područja koji se mogu povezati s nematerijalnom kulturnom baštinom i izradite održiv poslovni plan

6. Reference

<https://alexpolis.gr/visitalexpolis> (Posljednji pristup: 26. 3. 2025.)

<https://ayla.culture.gr/lithoxoiki-texni-metaxadwn-evrou/> (Posljednji pristup: 26. 3. 2025.)

<https://el.wikipedia.org/wiki/> (Posljednji pristup: 26/3/2025)

<https://dimos-dramas.gr/programma-oneiroupolis-2025/> (Posljednji pristup: 26. 3. 2025.)

<https://www.musorest.gr/index.php/el/> (Posljednji pristup 10.05.2026.)

<https://ismo.gr/> (zadnji pristup 10.05.2026.)

<https://emthrace.org/mouseio/> (zadnji pristup 10.05.2026.)

Dodatni slučaj s platforme Inthrace, gumb e-biblioteke

Proširena studija slučaja Poglavlje 7 Istočna Makedonija – Trakija, Grčka

<https://inthrace.unitbv.ro/download/extended-case-study-chapter-7-eastern-macedonia-thrace/>

Videozapisi na YouTube kanalu projekta Inthrace

Poglavlje 7 Istočna Makedonija – Trakija, Grčka

Intervju s gđom Bourouliti, kustosicom Etnografskog muzeja u Soufliju, u Evrosu

<https://www.youtube.com/watch?v=g6jwEsTluMg>

Poglavlje 7 Istočna Makedonija - Trakija, Grčka

Intervju dr. Gouridis, upravitelj Općine Soufli

<https://www.youtube.com/watch?v=8gHobx95i6Q>

Poglavlje 7 Istočna Makedonija - Trakija, Grčka

Intervju s gospodinom Mavridisom, vodičem u povijesnom etnografskom muzeju Orestiadu, i gospodinom Papathanakisom, urednikom, novinarom i vlasnikom časopisa Voreas za društveni, kulturni i turistički razvoj Evrosa

<https://www.youtube.com/watch?v=1ZYuoWd7oqg>

Poglavlje 7 Istočna Makedonija - Trakija, Grčka

Video Muzeja svilenih tkanina, Soufli, Evros

<https://www.youtube.com/watch?v=-ctJIPbJcV0>

SLUČAJ 3. Mândra Chic – kreativno brendiranje i etički marketing nematerijalne kulturne baštine

Transilvania Sveučilište u Braşovu, Rumunjska

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Ova studija slučaja istražuje kako rumunjski brend Mândra Chic uspijeva promicati nematerijalnu kulturnu baštinu kroz suvremeni marketing, kulturno bogat dizajn i autentično pripovijedanje. Osnovan u selu Mândra u regiji Țara Făgăraşului, brend se temelji na promociji tradicionalnih rukotvorina i lokalnih simbola, gradeći most između prošlosti i sadašnjosti. Ovaj primjer ilustrira kako marketing baštine, kada se primjenjuje odgovorno i participativno, može pretvoriti kulturni identitet u održivi gospodarski resurs i proizvod s društvenim utjecajem.

Ishodi učenja:

- Razumijevanje mehanizama za promicanje nematerijalne kulturne baštine u suvremenom kontekstu;
- Analiziranje primjera dobre prakse u kulturnom marketingu i participativnom brendiranju;
- Identificiranje strategija za međugeneracijski prijenos tradicionalnih vrijednosti;
- Povezivanje kreativnosti s zaštitom baštine unutar kružne ekonomije;
- Procjena utjecaja kulturnog narativa na razvoj brenda.

2. Pozadina / Kontekst

Mândra Chic osnovana je 2010. godine u selu Mândra, u županiji Braşov, na inicijativu Aline Zară, novinarke i kulturne aktivistice, u vrijeme kada su lokalni identitet i rumunjske tradicije bili u opasnosti od gubitka u buri globalizacije. Priča brenda usko je povezana s projektom "Muzeul de Pânze şi poveşti" (Muzej tradicionalnih tkanina i priča), zajedničkim prostorom stvorenim za spašavanje, očuvanje i prenošenje rumunjske baštine (i doslovno i simbolično). Ideja iza Mândra Chic bila je da svaka bluzica, maramica, ručnik ili komad tkanine nosi sa sobom priču, sjećanje, običaj ili vrijednost, a sve je to dio nematerijalne kulturne baštine rumunjskog naroda.

Alina Zară uspjela je transformirati zbirku starih tkanina i predmeta iz dote u kreativni pokret, kroz koji su elementi nematerijalne baštine reintegrirani u suvremene dizajnerske predmete. Tako su nastale majice Mândra Chic, jednostavne, ali prožete porukama koje uzimaju tradicionalne rumunjske izraze,

motive i simbole te im daju novo značenje za suvremenu publiku. Ovi proizvodi nose natpise kao što su "RoMândră", "Gdje god da si, tamo si gdje trebaš biti", "Dojna" ili "Mi smo ono što volimo", od kojih svaki ima jasno značenje identiteta, ali i obrazovnu i emotivnu ulogu. Te poruke prate tkanine i materijali s tradicionalnim vezom koji poštuju tradicionalne motive iz Țara Bârsei i drugih regija zemlje. Brend ne prodaje samo predmete (poput majica, majica s kapuljačom, šalova, torbi, stolnjaka i jastuka), već stvara i kulturni privrženost.

3. Analiza slučaja

Mândra Chic funkcionira kao kulturni ekosustav u kojem je baština istovremeno izvor, sirovina i priča. Proizvodi brenda, bilo da se radi o odjeći, modnim dodacima ili simboličnim poklonima, izgrađeni su oko tradicionalnih simbola, reinterpretiranih na pristupačan način koji poštuje njihova izvorna značenja. Svaki predmet nosi priču, autentičan izvor: frazu iz starog pisma, fragment veza sačuvan iz kovčega za miraz, motiv koji je sašila baka iz sela. Sve je to dokumentirano, fotografirano i objašnjeno na blogu i stranicama brenda na društvenim mrežama, nudeći javnosti cjelovito iskustvo: estetsko, emotivno i kulturno.

Središnji element marketinške strategije je pripovijedanje o identitetu. Svaka nova kolekcija dolazi s pričom: od "dobrog života" do "mekog obrambenog zida" kojeg predstavlja kaput od ovčje kože, od recepata do osobnih priča o migraciji i povratku korijenima. To nije agresivan marketing, već onaj koji se temelji na emociji, sjećanju i pripadnosti. Tako Mândra Chic ne prodaje samo proizvode, već i osjećaj kontinuiteta i korijena.

Promidžbeni kanali su moderni (društveni mediji, vlastita web stranica, sudjelovanje na sajmovima i događanjima), ali diskurs je neprestano utemeljen na tradicionalnim vrijednostima. Facebook stranica ažurira se objavama koje objašnjavaju simboliku proizvoda, prikazuju kreativni proces ili promoviraju članove zajednice uključene u izradu predmeta. Vidljivost brenda rasla je organski, na temelju povjerenja, transparentnosti i emocionalne povezanosti s publikom.

Još jedan ključan aspekt je obrazovna i zajednička dimenzija. Marka podržava radionice šivanja, školske projekte i lokalne inicijative za arhiviranje društvenog sjećanja. Osim toga, dio dobiti usmjeren je na održavanje Muzeja tkanina i priča i inicijativa za podršku lokalnim obrtnicima. Ta integracija kulturnog marketinga s aktivacijom lokalne zajednice u potpunosti je u skladu s načelima UNESCO-a o održivom promicanju nematerijalne kulturne baštine.

S vremenom je brend uspio stvoriti aktivnu zajednicu pristaša, kupaca i suradnika koji se poistovjećuju s vrijednostima koje promiče: jednostavnošću, korijenima, sjećanjem i kulturnim dostojanstvom. Proizvodi Mândra Chic nose se i u urbanim sredinama i u dijaspori, postajući instrumenti potvrde identiteta za Rumunje izvan granica zemlje. Tako brend doprinosi ne samo očuvanju baštine, već i njezinom međunarodnom širenju.

4. Zaključci i budući izgledi

Mândra Chic je model dobre prakse u promicanju nematerijalne kulturne baštine kroz kreativni, participativni i održivi marketing. Njezina priča pokazuje kako se tradicionalne vrijednosti mogu reinterpretirati bez da se izmijene, kako predmeti iz djela mogu postati kulturni manifesti i kako brend može biti oblik aktivacije kolektivnog sjećanja. Ovaj slučaj dokazuje da autentično pripovijedanje, utemeljeno na lokalnim stvarnostima, može generirati i gospodarski i kulturni utjecaj.

Gledajući u budućnost, širenje na međunarodne umjetničke mreže, suradnja s muzejima i kulturnim institucijama te razvoj internetskih obrazovnih platformi mogli bi ojačati vidljivost brenda i njegovu ulogu u promicanju nematerijalne baštine. Mândra Chic je više od kreativnog poduzeća; to je i oblik očuvanja pred zaboravom i homogenizacijom identiteta.

5. Pitanja za proučavanje

- U kojoj mjeri brend može postati vektor za prenošenje nematerijalne kulturne baštine?
- Kako autentično pripovijedanje doprinosi stvaranju kulturne zajednice oko proizvoda?
- Koji se izazovi mogu pojaviti u promicanju tradicionalne baštine u komercijalnom kontekstu?
- Kako se estetske i etičke dimenzije mogu uskladiti pri izgradnji kulturnog brenda?
- Koje se digitalne strategije mogu koristiti za međunarodno širenje brendova temeljenih na baštini?

6. Reference

Mândra Chic – Službena stranica: <https://www.mandrachic.ro>

Adevărul (2017). *Povestea de succes a unui brand românesc lansat într-un sat de munte*. <https://adevarul.ro/stiri-locale/calarasi>

UNESCO (2024a). Osnovni tekstovi Konvencije iz 2003. o očuvanju nematerijalne kulturne baštine,

https://ich.unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts_2024_version_EN.pdf

Zasluge za fotografiju: Arabela Briciu

Zasluge za fotografiju: Arabela Briciu

Autor fotografije: Arabela Briciu

Izvor fotografija: <http://mandrachic.blogspot.com>

SLUČAJ 4. Krakovska tradicija betlehemskih scena (szopka)

Sveučilište u Varšavi, Poljska

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Tradicija krakovskih jaslca (szopka) je gradska zanatska vještina iz 19. stoljeća koja jaslce pretvara u fantastičnu minijaturu krakovske arhitekture. Svake se godine u prosincu majstori, često iz istih obitelji generacijama, natječu na Glavnom trgu, održavajući žive specijalizirane vještine obrade drva i metala, kolaža obojenim folijama i lokalnog pripovijedanja. Od uvrštenja u UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine 2018. godine, izrada šopki postala je vodeći primjer očuvanja kojim upravlja zajednica u Poljskoj.

Ishodi učenja:

- Poznavanje povijesnog razvoja izrade šopki u kontekstu urbane popularne kulture.
- Poznavanje poljske nematerijalne kulturne baštine.
- Upoznavanje s primjerom promicanja nematerijalne kulturne baštine.

2. Pozadina / Kontekst

Radionice za izradu šopki počele su se množiti 1860-ih, kada su putujući zidari izrađivali sklopive pozornice kako bi pjevači božićnih pjesama mogli zaraditi dodatni zimski prihod. Njihovi hibridni gotičko-barokni toranjevi odražavali su Baziliku Marijansku i Katedralu na Wawelu, vizualno potvrđujući identitet Krakova tijekom Podjela. Obično se izrađuju od materijala poput kartona, šperploče i drva te ukrašavaju šarenim papirom, maramicama i sjajnom folijom poznatom kao *staniol*. Povijesni muzej grada Krakova organizira godišnji natječaj od 1937. godine, čime je ta praksa čvrsto ukorijenjena u gradski kalendar. Tradicija šopki uvrštena je na UNESCO-ov popis 2018. godine kao prva poljska urbana upisnica nematerijalne kulturne baštine.

3. Analiza slučaja

Običaj izrade betlehemskih jaslca u Krakovu potječe iz 1800-ih godina i nastavlja se do danas. U početku su ovu vrstu narodne umjetnosti uglavnom izrađivali vješti majstori iz Krakova. Manje verzije često su se prodavale građanima kao blagdanske kućne dekoracije ili pokloni tijekom božićnog razdoblja. Veći i složeniji modeli, opremljeni unutrašnjostima osvijetljenim svijećama i pokretnim likovima, služili su kao prijenosni lutkarski kazališta uz pratnju glazbe.

Najstariji poznati primjerak krakovske božićne jaslce nalazi se u Etnografskom muzeju Seweryna Udziela. Stvorena krajem 19. stoljeća od Michała Ezenekiera, često se naziva *majkom svih šopki*. Njezin jedinstveni oblik i detaljna izrada

pomogli su predstaviti tipičan izgled krakovskih betlehemske jaslca: visoke, s više razina, uravnotežene u dizajnu i ispunjene sitnim ukrasima temeljenima na poznatim građevinama Krakova. U središtu svake scene je rođenje Krista.

Ključna figura u promicanju Szopke bio je Jerzy Dobrzycki, ravnatelj Krakovskog povijesnog muzeja. Godine 1937. pokrenuo je godišnje natjecanje za izraditelje božićnih jaslca, tradiciju koja se nastavlja i danas pod vodstvom muzeja. Svake godine, prvog četvrtka u prosincu, autori predstavljaju svoja djela na Glavnom trgu. Natjecanje je i dalje iznimno popularno i privlači stotine ljudi svake godine – i profesionalce i amaterima. Umjetnici dolaze iz raznih sfera života, a mnogi pripadaju obiteljima u kojima se zanat prenosio s generacije na generaciju.

4. Zaključci i budući izgledi

Tradicija šopke ilustrira kako urbani blagdanski obrt može ostati živahan kroz strukturirana natjecanja, potporu muzeja i prilagodljivu kreativnost. Buduća zaštita trebala bi dati prioritet promociji, očuvanju tradicije i njezinom prenošenju na sljedeću generaciju. Šopke se mogu postaviti diljem Poljske, što će imati još veći obrazovni i kulturni utjecaj.

5. Pitanja za proučavanje

- Na koje su načine politika 19. stoljeća oblikovala ikonografiju krakovske šopke?
- Kako format natjecanja utječe na prenošenje znanja o zanatu?
- Raspravite o potencijalnim napetostima između tržišne potražnje i vrijednosti zajednice u proizvodnji šopki.
- Koje biste metrike koristili za procjenu učinkovitosti upisa na UNESCO-ov popis pet godina nakon upisa?
- Osmislite aktivnosti za širu zajednicu koje povezuju izradu šopki s obrazovanjem o klimatskim promjenama za učenike.

6. Reference

Povijesni muzej grada Krakova. *Arhiv natjecanja u izradi šopki*, pristupljeno 16. lipnja 2025.

Ministarstvo kulture i narodne baštine. "Krakovski šopkari primili UNESCO-ov certifikat." Gov.pl, 22. svibnja 2019. gov.pl

Narodowy Instytut Dziedzictwa. "Krajowa Lista Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego." Pristupljeno 16. lipnja 2025. niematerialne.nid.pl

UNESCO. "Tradicija betlehemske šuplje (szopka) u Krakovu." Popisi nematerijalne kulturne baštine, 2018.

Poglavlje 8. Značaj očuvanja, razumijevanja i promicanja nematerijalne kulturne baštine u procesima integracije u EU

PRIMJER 1. Otok Andros

Sveučilište Zapadne Atike, Grčka

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Studija slučaja otoka Androsa sastoji se od elemenata nematerijalne baštine povezanih s kolektivnim sjećanjima, ali i s prirodnom ljepotom. Cilj studije je zabilježiti zanimljive točke na tom području kako bi se predstavili izazovi, tako da čovječanstvo može učiti i nositi se s krizama na miran način, za opću dobrobit svih društava.

Ishodi učenja:

- stvoriti svijest kroz predstavljanje tradicija koje utječu na zajednice
- promovirati održivi razvoj i razumjeti kako kolektivna sjećanja nadilaze granice i postaju europska

2. Pozadina / Kontekst

Odabir Androsa napravljen je na temelju činjenice da je blizu glavnog grada Grčke, Atene, te da ima bogatu kulturu i prirodno okruženje iznimne ljepote. Otok Andros, kao i svi otoci Ciklada, karakterizira njegov terasasti krajolik i prisutnost mnoštva građevina od suhog kamena. Posebno planinski teren i nedostatak obradive zemlje naveli su stanovnike da stvore terase, lokalne "hemasias", sa specifičnim stilom gradnje od suhog kamena s "stimata", što je jedinstveno u Grčkoj. Osim hemasija, na Androsu su izgrađene i druge karakteristične građevine od suhog kamena, od kojih su najznačajnije male gubilišta, pčelinjaci i košnice (Andros routes, 2024).

3. Analiza slučaja

Xerolithia (suhozid) (arhitektura) konstrukcija napravljena od kamenja ili ploča spojenih bez ikakvog drugog vezivnog materijala (blata, cementa itd.), koja se učvršćuje i stječe stabilnost zabijanjem manjih komada kamenja. To je tehnika kojom se grade zgrade od kamenja bez ikakvog vezivnog materijala (Ξερολιθιά, X.X.).

Prvotni upis Umijeća suhe gradnje na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine UNESCO-a izvršen je 2018. godine, na inicijativu Grčke i Cipra.

Tada su surađivale Francuska, Švicarska, Španjolska, Italija, Hrvatska i Slovenija, a međunarodno priznanje bilo je čimbenik u očuvanju i promicanju ove važne tradicionalne tehnike gradnje kako na nacionalnoj, tako i na međunarodnoj razini. Prije dvije godine, Andora, Austrija, Belgija, Irska i Luksemburg izrazile su interes za pridruživanje ovoj multinacionalnoj upisu. Odjel Ministarstva kulture, Uprava za suvremeno kulturno naslijeđe, surađivao je s dvanaest drugih država potpisnica Konvencije UNESCO-a o očuvanju nematerijalne kulturne baštine (2003.) kako bi sastavio novi dosje s potrebnim i zahtjevnim dokumentacijskim materijalom. Tako se on sastoji od studije slučaja koja nadilazi granice i tipičan je europski primjer koji povezuje države.

Proučat umjetnosti suhe kamenogradnje u našoj zemlji, nakon upisa ovog elementa na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2018. godine, je činjenica. Radionice suhe kamenogradnje održavaju se diljem Grčke, okupljajući velike majstore kamene gradnje s novom generacijom, istovremeno ističući značajnu društvenu ulogu ove tradicionalne graditeljske tehnike. Stalno rastući međunarodni interes za umijeće suhe gradnje potaknut je činjenicom da ona predstavlja potpuno održivu građevinsku tradiciju: U svim svojim oblicima – stazama, mostovima, terasama, impresivnim kompleksima terasastih nasada, skromnim poljoprivrednim građevinama, raznim strukturama koje podržavaju sustave za upravljanje vodom, potporni zidovi, ograde, oblikovanje polja i vrtova, cestovne mreže – konstrukcije od suhog kamena uvelike doprinose ekološkoj ravnoteži, osobito u područjima ugroženim erozijom tla, pustarenjem i posljedicama klimatskih promjena. Jednako je važan njezin doprinos očuvanju bioraznolikosti, ali i koheziji skupina koje sudjeluju u izgradnji suhozida (Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού, 2023).

Suhozidi su služili poljoprivrednoj proizvodnji izgradnjom terasa i kamenih nasipa radi obrade zemljišta, ocrtavanjem granica izgradnjom zidova, olakšavanjem pristupa i komunikacije stvaranjem putova te naposljetku svime što je vezano uz stanovanje, skladištenje i uzgoj stoke. Tisuće metara potpornih zidova od suhog kamena protežu se cijelim otokom od kraja do kraja, obuhvaćajući zemljišta svakog poljoprivrednika oko njihovih terasa. Ove jedinstvene tvorevine koje su tijekom vremena podržavale čovjeka, njegovu kulturu i osobito prirodno okruženje, a koje su posljednjih godina napuštene, urušavaju se i imaju tendenciju nestajanja. Umijeće suhog kamenja upisano je na Nacionalni inventar nematerijalne kulturne baštine 2015. godine i na

Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva (UNESCO, 2003.) 2018. godine (Αξάπουλος, 2020).

Suhozidna arhitektura na Androsu: selo Aprovatos (fotografija 1), Chalkolimnionas (fotografija 2), izložba na temu suhozida, Chora na Androsu (fotografija 3). Fotografije: autori.

Kroz različite obrazovne programe cilj je promicati umjetnost suhog kamena prenoseći teorijsko i praktično znanje mladim kamenoklesarima. Krajnji je cilj očuvati umjetnost koja je oblikovala bezvremenski krajolik Egejskih otoka, s nadom da će sama umjetnost nastaviti njegovo očuvanje. Podučavanje provode iskusni majstori-instruktori koji dolaze s Androsa, iz Epirusa i Francuske (Andros routes, 2024).

Osim toga, otok Andros poznat je po rutama koje prolaze kroz slikovita sela (Wikiloc, χ.χ.). Staza od suhog kamena penje se do Alamannije i nastavlja kroz Episkopeio, Paleokastro i Rogo te završava na pješačkoj stazi u zaljevu Korthi. Prekrasna staza bez poteškoća koja je ujedno i staza "kratke" utrke trčanja planinskim terenom Andros Trail Running. To je dio žive tradicije tog područja. Planinarenje i drugi alternativni oblici turizma predstavljaju opcije za održivi turistički razvoj lokalne zajednice.

Nadalje, postojanje zadruga s mliječnim proizvodima lokalne proizvodnje važno je za očuvanje lokalne proizvodnje, tradicija i zanimanja. Muzej masline Ciklada na Androsu, privatni muzej koji prikazuje kako je funkcionirala stara uljara, čuva sjećanja starijih generacija i podiže svijest novih generacija o zanimanjima koja je zamijenila tehnologija (Andros Cyclades Olive Museum, χ.χ.).

Rute na Androsu (fotografije 1-3), Muzej masline Ciklada, Andros (fotografije 4-5). Fotografije: autori.

4. Zaključci i budući izgledi

Mogu se stvoriti rute koje ne uključuju samo grčke gradove i sela, već i gradove i sela iz drugih europskih zemalja povezanih s kamenom gradnjom. Volonteri mogu doprinijeti takvim naporima. Kamenu gradnja predstavlja studiju slučaja koja nadilazi granice i tipičan je europski primjer koji može povezati europske države.

5. Studijske zadaće

- Zabilježiti kulturne rute u regiji i organizirati promociju regije sveobuhvatnim planom oglašivačke komunikacije koji naglašava nematerijalnu kulturnu baštinu (NKB) područja, uključujući priopćenja za medije, izložbe i obrazovne programe.
- Sintezirati primjenu digitalnih alata kako bi se suhozidna arhitektura promicala putem pripovijedanja priča, podcasta i dokumentarnih filmova.

6. Literatura

Ministarstvo kulture i sporta (2023) Suho kamenje i običaj Gospe od Sredine žita – svjetska kulturna baština <https://www.archaiologia.gr/blog/2023/03/31/> zadnji pristup 18.07.2025

Xerolithia (n.p.) <https://el.wiktionary.org/wiki/> posljednji pristup 18.07.2025

Axaóulos, A. (2020) Putujte stazama suhog kamenja Androsa <https://naxostimes.gr/politismos/59114/taxidepste-stis-xerolithies-tis-androy/> posljednji pristup 18.07.2025

Andros routes (2024) Seminar o promicanju umijeća suhozida na Androsu <https://www.androsroutes.gr/> zadnji pristup 18.07.2025

Wikiloc (b.d.) Najbolje staze za planinski trčanje na svijetu <https://el.wikiloc.com/mountain-running-diadromes/> posljednji pristup 18.07.2025

Muzej masline Andros, Ciklade (b.d.) <https://www.greeka.com/cyclades/andros/sightseeing/cyclades-olive-museum-andros/> posljednji pristup 10.05.2026

Dodatni slučajevi s platforme Inthrace, gumb e-biblioteke

Poglavlje 8 Larisa, Grčka

<https://intrace.unitbv.ro/download/case-study-chapter-8-larissa/>

Poglavlje 8. Pierija, Grčka

<https://intrace.unitbv.ro/download/case-study-chapter-8-pieria/>

Poglavlje 8. Magnesija, Grčka

<https://intrace.unitbv.ro/download/case-study-chapter-8-magnesia/>

Poglavlje 8 Prefecture: Kozani, Grevena, Kastorija, Prespe, Florina, Ftiotida, Grčka

<https://intrace.unitbv.ro/download/case-study-prefectures-kozani-grevena-kastoria-prespes-florina-fthiotida-greece/>

Videozapisi na YouTube kanalu projekta Inthrace

Studija slučaja Poglavlje 8, Andros, Grčka

Intervju s gospodinom Chelmisom, vlasnikom Muzeja masline Ciklada, prikaz proizvodnje maslinovog ulja

<https://www.youtube.com/watch?v=oYJvidzCaNI>

Studija slučaja Poglavlje 8, Larisa, Grčka

Intervju s gđom Kalokairinou, ravnateljicom Etnografskog i povijesnog muzeja, Larisa

<https://www.youtube.com/watch?v=Y5yuKosDrXk>

Studija slučaja Poglavlje 8, Larisa, Grčka

Intervju s gđom Zisouli, nagrađenom kao najbolja menadžerica u Europi za promociju proizvoda, Larisa

<https://www.youtube.com/watch?v=swoBrDhrLnE>

Studija slučaja Poglavlje 8, Larisa, Grčka

Intervju s gospodinom Gousiosom, predsjednikom udruge Enipeas

<https://www.youtube.com/watch?v=eQ5sjuCFMNA>

Studija slučaja Poglavlje 8, Pieria, Grčka

Intervju s monahom u samostanu Svetog Dionizija, Olympus Riviera

<https://www.youtube.com/watch?v=zYfBX4B5Txw>

Studija slučaja Poglavlje 8, Pieria, Grčka (dio 1)

Video plesa Unije Pontijaca u Pieriji, jedne od najstarijih i najpovijesnijih udruga u Grčkoj, koju su osnovali prvi pontijski izbjeglice još 1928. godine

<https://www.youtube.com/watch?v=rB7jYEhDZZo>

Studija slučaja, poglavlje 8, Pieria, Grčka (2. dio)

Video plesa Unije Pontaca u Pieriji, jedne od najstarijih i najpovijesnijih udruga u Grčkoj, koju su osnovali prvi pontski izbjeglice još 1928. godine

<https://www.youtube.com/watch?v=5eIDDq8kSWA>

Studija slučaja Poglavlje 8, Magnesia, Grčka

Intervju s Kulturom udruge žena, Portaria

<https://www.youtube.com/watch?v=bePw6uqjN6w>

Studija slučaja Poglavlje 8, Magnesia, Grčka

Intervju s gospodinom Pasagiannisom, voditeljem mlina za masline Argalasti, i video postupka prešanja maslina

<https://www.youtube.com/watch?v=-gu79ySnjz0&t=4s>

Studija slučaja Poglavlje 8, prefektura Kozani, Grevena, Kastorija, Prespes, Florina, Ftiotida, Grčka

Intervju s gospodinom Vasileiosom Mitsopoulosom, voditeljem Udruga za proizvodnju šafrana, Kozani

https://www.youtube.com/watch?v=FGN_cPNwYVQ

Studija slučaja Poglavlje 8, prefektura Kozani, Grevena, Kastorija, Prespe, Florina, Ftiotida, Grčka

Intervju s gđom Derou, vlasnicom privatnog muzeja folklor, Siatista

<https://www.youtube.com/watch?v=FejVVdccSAw>

Poglavlje 9. Suvremeni izazovi i rješenja za upravljanje nematerijalnom kulturom

SLUČAJ 1. Dvoglasno pjevanje iz Nedelina: kulturno naslijeđe istočnih Rhodopskih planina

PAX Rhodopica, Bugarska

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Za razliku od općenito monofonih stilova pjevanja u regiji Rodopa, nedelinsko dvoglasno pjevanje odražava jedinstvenu vokalnu tradiciju istočnih planina Rodopa u Bugarskoj, koju odlikuju neobični harmonični intervali četvrtih i drugih. Kao sastavni dio nematerijalne kulturne baštine Bugarske, ovaj običaj dočarava društvene običaje i kulturni identitet lokalnog stanovništva Nedelina.

Ishodi učenja:

1. Prepoznati karakteristične glazbene značajke nedelinskog dvoglasnog pjevanja i objasniti u čemu se ono razlikuje od tradicionalnog rodopskog monofoničkog pjevanja.
2. Istražiti povijesni i kulturni kontekst koji je oblikovao ovu posebnu pjevačku baštinu.
3. Analizirati mogućnosti i poteškoće u očuvanju ove vrste nematerijalne kulturne baštine.
4. Istražiti kako bi sudjelovanje zajednice moglo pomoći u očuvanju konvencionalnih tehnika pjevanja.
5. Razviti strategije za interpretaciju i upravljanje vokalnim tradicijama kao nematerijalnom kulturnom baštinom.

2. Pozadina / kontekst

Nedelino dvoglasno pjevanje odabrano je kao studija slučaja jer nudi izvanredan primjer kako lokalne zajednice stvaraju jedinstvene kulturne izraze koji odražavaju vlastitu povijest i kulturu. Za razliku od općenito poznatog monofoničkog pjevanja iz Rodopa, nedelinski stil se razvijao u relativnoj izolaciji i stvorio jedinstvene harmonijske strukture koje su ga razlikovale od susjednih tradicija. To ga čini izvrsnim modelom za istraživanje načina na koje društveni, povijesni i geografski elementi podržavaju evoluciju i očuvanje nematerijalne kulturne baštine.

Budući da pokazuje kako se drevne glazbene prakse mogu boriti s modernizacijom, promjenjivim načinima života i opadajućim interesom mlađih generacija, ova studija slučaja posebno je relevantna za očuvanje nematerijalne

baštine. Pokušaji zabilježavanja, održavanja i oživljavanja ovog pjevačkog stila naglašavaju potrebu za sudjelovanjem zajednice, institucionalnom pomoći i obrazovnim projektima u zaštiti nematerijalne kulturne baštine za buduće generacije.

3. Analiza slučaja

Dvoglasno pjevanje razvilo se u gradiću Nedelino i planinama Istočne Rodopa u Bugarskoj. Iako je područje Rodopa poznato po svom jedinstvenom monofoničkom stilu pjevanja, obilježenom ravnomjernim, ukrašenim melodijama, tradicija Nedelina razvila je jedinstven polifonički pristup koji uključuje paralelne četvrtine i disonantne sekunde, stvarajući osebujnu harmoničku teksturu. Iako je malo točnih zapisa, korijeni ove tehnike pjevanja sežu najmanje nekoliko stoljeća unatrag. Nedelino, smješteno u planinama, bilo je geografski izolirano, što je pomoglo očuvanju njegove jedinstvene pjevačke baštine. Tradicionalno se pjevalo na obiteljskim prigodama, vjerskim svečanostima, poljoprivrednim radovima i sastancima zajednice, čime su se jačale zajedničke veze, širile kulturne vrijednosti i priče, a uz to pružala zabava. Glazbeno, nedelinski stil karakteriziraju dva vokalna glasa koji se kreću u paralelnim kvintama, s povremenim sekundama koje stvaraju napetost i disonancu. Ova harmonijska tehnika donekle se razlikuje od monofoničkog rodopskog pjevanja, koje naglašava jednu melodijsku liniju s bogatom elaboracijom. Ritam nedelinskog pjevanja često se čini dinamičnijim i raznolikijim od ujednačene, tečeće kvalitete drugih rodopskih melodija. Kao usmena povijest i zajedničko pamćenje, pjesme često bilježe svakodnevni život, povijesne događaje i emotivna iskustva lokalnog stanovništva.

Pokrenuti su brojni projekti očuvanja:

- Napori etnomuzikologa na dokumentiranju tehnike pjevanja za arhivske potrebe.
- Uključivanje u nacionalni inventar nematerijalne kulturne baštine Bugarske.
- Razvoj susjednih narodnih organizacija posvećenih sviranju i učenju tradicionalnog repertoara.
- Koordinacija proslava i aktivnosti koje ističu pristup pjevanja iz Nedeline.
- Lokalne obrazovne inicijative koje dovode mlade do ove drevne umjetnosti.
- Suradnja s kulturnim ustanovama radi promicanja i širenja znanja o ovom posebnom stilu pjevanja.

Kombinirajući dokumentaciju, obrazovanje, uključivanje zajednice i institucionalnu podršku, ovi projekti pokazuju raznoliku strategiju za zaštitu ovog nematerijalnog kulturnog naslijeđa.

4. Zaključci i budući izgledi

Primjer nedelinskog dvoglasnog pjevanja pokazuje poteškoće i moguće pristupe očuvanju jedinstvenih lokalnih običaja od globalizacije i promjenjivih društvenih trendova. Iako modernizam i smanjenje tradicionalnih okvira predstavljaju izazov za ovu posebnu vokalnu tradiciju, zajednički napor članova zajednice, kulturnih institucija i obrazovnih organizacija nude put za njezino kontinuirano poštovanje i izvođenje. Budućnost tradicije pjevanja Nedelino mogla bi se temeljiti na pronalaženju novih okvira i interpretacija za njezinu izvedbu, čime bi se prilagodila suvremenoj društvenoj stvarnosti, a istovremeno sačuvala njezina jedinstvena glazbena kvaliteta i kulturna vrijednost.

Gledajući u budućnost, digitalne tehnologije pružaju nove mogućnosti za edukaciju o ovom naslijeđu, distribuciju i dokumentaciju. Mlađe generacije mogu se uključiti i dosegnuti šira publika korištenjem virtualnih arhiva, internetskih platformi za učenje i društvenih mreža. Nadalje, suradnja s modernim umjetnicima i međukulturalne interakcije mogle bi pružiti kreativne okvire za razvoj tradicije uz očuvanje njezina jedinstvenog karaktera. Uspješno očuvanje ovisit će o postizanju ravnoteže između dopuštanja dovoljne fleksibilnosti kako bi tradicija ostala relevantna i značajna za suvremena društva i vjernog prenošenja iste.

5. Pitanja za proučavanje

- Na koji način jedinstvene glazbene značajke nedelinskog dvoglasnog pjevanja – intervali četvrti i drugti – odražavaju povijesni razvoj i kulturni identitet područja Istočne Rodopa?
- Usporedite i kontrastirajte izazove očuvanja dvoglasnog pjevanja Nedelina s izazovima drugih tradicionalnih vokalnih praksi u Istočnoj Europi. Koje postoje paralele i razlike?
- Kako bi planirani događaji i proslave u zajednici mogli pomoći u očuvanju tradicionalnih pjevačkih tehnika? Istražite njihove prednosti i nedostatke kao tehnike očuvanja.
- Kako se novi mediji i digitalna tehnologija mogu koristiti za snimanje, edukaciju i promicanje tradicionalnih pjevačkih oblika poput tradicije Nedelina?

- Razmislite o etičkim aspektima očuvanja nematerijalne baštine: kako možemo postići ravnotežu između nužnosti očuvanja autentičnosti i dopuštanja živim tradicijama da se prirodno mijenjaju s vremenom?

6. Literatura

Buchanan, D. A. (2006). Performing democracy: Bulgarian music and musicians in transition. University of Chicago Press.

Forsyth, M. (2013). Međunarodna nematerijalna kulturna baština: Lokalizacija pokreta zaštite. International Journal of Cultural Property, 20(1), 1-29.

Peycheva, L. (2008). Between village and city: Folk music in post-socialist Bulgaria. Ethnologia Balkanica, 12, 193-215.

Rice, T. (1994). May it fill your soul: Experiencing Bulgarian music. University of Chicago Press.

Bratanova, R. (2001). Dvoglasno pjevanje iz Nedelina – četiri desetljeća kasnije. Bugarski folklor 1, 42-45. (na bugarskom)

Dostavka za upis br. 00966 iz 2019. na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva <https://ich.unesco.org/doc/src/42989-EN.doc>

Video:

<https://youtu.be/omQ0D0DYuUI>

<https://youtu.be/i0aAU29G-nQ>

SLUČAJ 2. "Obojene mladenke" sela Ribново

PAX Rhodopica, Bugarska

1. Sinopsis i ishodi učenja

Sinopsis: U selu Ribново, u planinskom dijelu zapadnog gorja Rodopi, bugarski muslimani (Pomaci) provode jedinstvenu svadbenu ceremoniju koja se naziva "Obojena mladenka". Uz tradicionalnu odjeću, glazbu i višednevne običaje, ova proslava uključuje ekstravagantno ukrašavanje mladenke bijelom bojom i šarenim nakitom. Ovaj običaj u Bugarskoj, koja je pretežno istočno-pravoslavna zemlja, pokazuje posebno spajanje islamskih i predislamskih praksi.

Ishodi učenja:

1. Odrediti glavne elemente nematerijalne kulturne baštine (NKB) primjenom običaja "Obojene mladenke".
2. Analizirati kako kulturne prakse manjine mogu opstati unatoč povijesnim ograničenjima i pritiscima modernizacije.
3. Analizirati značaj zajedničkog vlasništva u očuvanju nematerijalne kulturne baštine.
4. Istražiti moguće učinke dokumentiranja vanjskog interesa kao i tradicionalnih kulturnih aktivnosti.
5. Istražiti u svjetskom kontekstu sklad između očuvanja kulturne tradicije i promjena.

2. Pozadina / Kontekst

Primjer "Obojene mladenke" ilustrira kako manjinska kultura putem ceremonijalnih rituala čuva vlastiti kulturni identitet unatoč povijesnim događajima poput vjerskog progona pod komunističkom kontrolom. Održavajući tehnike očuvanja usmjerene na zajednicu, ovo naslijeđe sastoji se od nekoliko komponenti nematerijalne kulturne baštine: usmenih tradicija, izvedbenih umjetnosti, društvenih običaja i tradicionalne rukotvorine.

Izvor: <https://pendara.bg/produkt/risuvane-na-bulka-gelina-i-domashen-obyad-v-ribnovo/>

Između očuvanja i prirodne evolucije, između vlasništva zajednice i stranih interesa, između kulturnih razlika i homogenizirajuće globalizacije, priča otkriva goleme poteškoće u upravljanju baštinom. To pruža značajan uvid u to kako učinkovito upravljanje nematerijalnom kulturom ovisi o osnaživanju zajednica da prepoznaju, zabilježe i očuvaju svoje običaje, istovremeno evoluirajući s vremenom.

3. Analiza slučaja

Označavajući događaj "Obojena mladenka" (ili "Pisana Bulka") u Ribnovi, u zapadnim planinama Rodopi u Bugarskoj, Pomaci, odnosno bugarski muslimani, ritualno se bave ekstravagantnom šminkom lica mladenke, pri čemu se njezino lice prvo oboji u bijelo, a zatim prekrije prekrasnim šljokicama, perlicama i nitima postavljenim u geometrijskim uzorcima od strane talentiranih žena iz zajednice. Ta metamorfoza stvara izgled nalik maski koji ipak ostavlja oči mlade vidljivima, čime se označava njezin prijelaz iz djevojaštva u brak, a možda služi i kao zaštita od zlih duhova.

Izvor: <https://pendara.bg/produkt/risuvane-na-bulka-gelina-i-domashen-obyad-v-ribnovo/>

Mlada se odijeva elegantno; nosi crvenu haljinu s izvrsnim vezenjem, više marama, prepoznatljivu pernatom ukrasnu glavicu zvanu "dulak", naslijeđeni nakit i ceremonijalne dodatke. Cjelokupni vizualni dojam stvara jedinstveni identitet koji bi bugarske kulturne tradicije zasigurno prepoznale.

Ceremonija se odvija tijekom više dana u određenom redoslijedu: Mala zaruka (preliminarni obiteljski dogovor), Velika zaruka (formalni dogovor uz razmjenu darova), Obred tetoviranja henom (ritualno nanošenje boje na ruke mladenke), Bojanje mladenke (održava se u subotu), Dan vjenčanja (nedjelja, kada mladoženja preuzima svoju mladenku) i Svadbena povorka (praćenje mladenke do njezina novog doma uz glazbu i svečanost). Posebno pjesme, plesovi i ceremonije izvedeni u to vrijeme, a instrumenti koji se povijesno koriste uključuju zurnu i bubnjeve.

Stanovnici Ribnove sačuvali su svoju tradiciju prenoseći njezinu simboličku vrijednost i vještine s generacije na generaciju. Unatoč povijesnim ograničenjima, uključujući razdoblja ograničene vjerske slobode, zajednica je održala svoju prošlost kroz zajedničko sjećanje i sudjelovanje. Vjenčanja, koja se obično održavaju u prosincu ili siječnju, slijede drevne rituale, iako su se neki aspekti s vremenom razvili.

Zahvaljujući antropološkim istraživanjima, kulturološkim studijama i fotografiji, ceremonija "Obojene mladenke" u posljednje je vrijeme dobila na važnosti. Ritual privlači sve veće zanimanje drugih pojedinaca, pa povećana pozornost otvara ključna pitanja o tehnici istraživanja, reprezentaciji, vlasništvu i nadolazećoj komercijalizaciji.

Ovo su dva YouTube videa koja pružaju detaljniju prezentaciju rituala (dostupna na bugarskom):

- Ribново – od jednog svijeta u drugi Gelina - [poveznica](#)
- Gelina rekreira sliku mladenke u selu Ribново - [poveznica](#)

4. Zaključci i budući izgledi

Trajanje rituala "Obojene mladenke" odražava ustrajnost očuvanja baštine usmjerene na zajednicu protiv homogenizacije koju donosi globalizacija. Njihovo postojanje pod vladinom progonstvom ističe snagu čvrsto ukorijenjenih kulturnih tradicija kada društva njeguju svoje običaje. Zajednica iz Ribnova suočava se i s prilikama i s izazovima: veća pozornost javnosti mogla bi dovesti do gospodarske koristi temeljene na kulturnom turizmu, ali bi također mogla ugroziti autentičnost običaja.

O održivosti ovog naslijeđa u budućnosti ovisit će o sposobnosti zajednice da se nosi s erom digitalne dokumentacije – koja nudi i veće cijenjenje i rizike dekontestualizacije – balansiranjem očuvanja s prirodnom evolucijom, kontrolom vanjskih utjecaja i jamčenjem značajnog prenošenja na mlađe generacije.

Izvor: <https://pendara.bg/produkt/risuvane-na-bulka-gelina-i-domashen-obyad-v-ribново/>

5. Pitanja za proučavanje

- Na koji način običaj "Obojene mladenke" prikazuje složen odnos između islamskog vjerskog identiteta i kulturnih praksi s mogućim predislamskim korijenima?

- Pod političkim ugnjetavanjem i kulturnom uniformnošću, koje su posebne aktivnosti zajednica Ribnovo poduzela kako bi sačuvala svoju baštinu?
- Kako putovanja, veća vanjska pozornost i dokumentiranje mogu utjecati na autentičnost i izvedbu običaja "Obojene mladenke" u budućnosti?
- Kako pokret "Obojene mladenke" dovodi u pitanje usvojeno znanje koje razdvaja opipljivo od nematerijalne kulturne baštine?
- Koja etička pitanja bi akademici, fotografi i kulturni posjetitelji trebali razmotriti prilikom bilježenja i prenošenja znanja o ovom živom naslijeđu?

6. Referencije

Vasileva-Grueva, P. (2025). Ponovno pregovaranje o naslijeđu između generacija – tradicije i blagdani u selu Ribnovo, općina Garmen, Balkanistic Worlds 1, 263-278 (na bugarskom)

Toncheva, V. (2012). Mlidenke s maskama. <https://infomreja.bg/bulkite-s-mask-a-4685.html> (na bugarskom)

Brunnbayer, U. (1999). Razdvojene (hi)storyje: osporavana identiteta bugarskih Pomaka. Ethnologia Balkanica, 3, 35–50

Muyhtar-May, F. (2014). Identity, Nationalism, and Cultural Heritage under Siege. Five Narratives of Pomak Heritage – from Forced Renaming to Weddings. Leiden.

Olson, L. J. (2019). Ostvarivanje pomakskog pripadanja: svadbena izvedba i društveni mediji u postsocijalističkoj Bugarskoj, Anthropology. Journal for Socio-Cultural Anthropology 6: 104–130

SLUČAJ 3. Periferija Ahaije

Sveučilište Zapadne Atike, Grčka

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Studija slučaja regionalne jedinice Ahaija sastoji se od elemenata nematerijalne baštine povezanih s kolektivnim sjećanjima, ali i prirodne ljepote. Cilj studije je zabilježiti zanimljive točke na tom području kako bi se predstavili izazovi, tako da čovječanstvo može učiti i nositi se s krizama na miran način, za opću dobrobit svih društava.

Ishodi učenja:

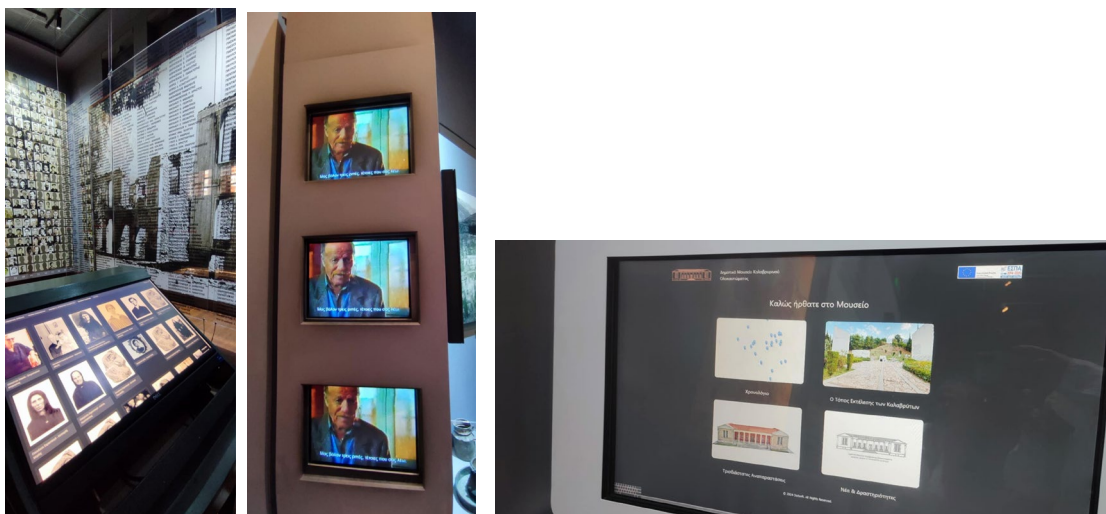
- stvoriti svijest kroz pripovijedanje priča i predstavljanje događaja koji utječu na zajednice
- promovirati aktivnosti koje ujedinjuju narode i, osim toga, potiču održivi razvoj

2. Pozadina / Kontekst

Odabir regionalne jedinice Ahaije napravljen je na temelju činjenice da ona ima bogatu kulturu i prirodno okruženje iznimne ljepote.

3. Analiza slučaja

Na tom su području pokrenuti i podržani pristupi usmjereni na zajednicu, kao što je isticanje kolektivnih sjećanja povezanih s ljudskim pravima i mirom među narodima. To je zato što su njemačke okupacijske snage u prosincu 1943. okupile stanovnike Kalavrite, nehumano razdvojile njihove obitelji, a muškarce i mušku mladež odvele na brdo Kapi, gdje su ih pogubile. Općinski muzej holokausta u Kalavryti stoji kao svjetionik mira i kolektivnog sjećanja te koristi pripovijedanje, zaslone osjetljive na dodir s fotografijama strijeljanih osoba, obrazovne programe, digitaliziranu knjižnicu i predstavlja povijest muzeja promičući mir diljem svijeta na različitim jezicima na vrlo dobro organiziranoj stranici (grčki, engleski, njemački, francuski) (Općinski muzej holokausta u Kalavryti).

Digitalno pripovijedanje i primjena novih tehnologija, Općinski muzej holokausta u Kalavritama, Kalavrita (fotografije 1-3). Fotografije: vlastiti autori.

Osim toga, područje je poznato po zubčanoj željeznici Odontotos (Odontotos Rack Railway χ.χ.), koja je dio žive tradicije tog područja i radi više od 120 godina. Visoki troškovi održavanja navode nadležne agente na njezino zatvaranje. Vlak prelazi rijeku Vouraikos. Polazi iz Kalavrite, prolazi kroz istoimeni kanjon i završava u Diakoptuju, na obali Korinskog zaljeva. Putovanje prolazi kroz tradicionalna sela i nudi brojne značajne prirodne točke koje posjetitelj može diviti. Područje je dio UNESCO-ova globalnog geoparka s brojnim lokalitetima koje vrijedi posjetiti, uključujući pećinu Kastria s jezerskim formacijama (pećina Kastria χ.χ.). Planinarenje i drugi alternativni oblici turizma, poput raftinga, daju život lokalnoj zajednici. Područje pripada ljudima i njihovim zajednicama, a tvrtka koja organizira rafting i druge aktivnosti na rijeci Ladonas iznajmljuje prostor, što doprinosi održivom turizmu, ali i očuvanju okoliša i okolnog područja. Zanimanja poput drvosječa i šumara važna su za ovo područje, a radna mjesta smanjuju stopu nezaposlenosti.

Alternativni oblici turizma koji promiču nematerijalnu kulturnu baštinu (NKB) područja (fotografije 1-3). Fotografije: vlastiti autori.

Nadalje, prisutnost zadruga s lokalno proizvedenim mliječnim proizvodima koji imaju zaštićenu oznaku izvornosti (feta sir iz Kalavryte) važna je za očuvanje lokalne proizvodnje, tradicija i zanimanja (Zadruga Kalavrita, χ.χ.). Vinarije i vinogradi također su brojni u regiji Ahaija, a vinarija Achaia Clauss uvrštena je na popis nacionalne nematerijalne baštine u skladu s UNESCO-ovim smjernicama. Tehnika izrade bačava, u vinariji Achaia Clauss i, šire gledano, ručno izrađene bačve koje sadrže vino, ali uglavnom slatko crveno vino Mavrodaphne iz Achaia Clauss, srce je vinarskog identiteta prefekture Ahaija.

Proizvodi Ahaije, mliječni proizvodi – feta Kalavriton – i vino – mavrodafni Patron – uključeni su u inventar nematerijalne baštine Grčke (fotografije 1-2). Fotografije: autori.

4. Zaključci i budući izgledi

Izazovi tog područja donose paradigme iz razarajućih posljedica i zločina ratova diljem svijeta te šalju poruku čovječanstvu da održi sjećanja živima. Stvorena je

mreža u vezi s grčkim holokaustima (<http://www.greek-holocausts.gr/>). Mogu se stvoriti rute koje uključuju grčke gradove i sela povezana s holokaustima. Treba napomenuti da ti holokausti uključuju kršćansko stanovništvo. Digitalni alati i tehnologije mogu doprinijeti širenju tih kolektivnih sjećanja među mlađim generacijama koje se mogu usredotočiti na pristupe usmjerene na zajednicu. Volonteri mogu doprinijeti takvim naporima.

5. Pitanja za proučavanje

- Zabilježite kulturne rute u regiji i organizirajte promociju regije sveobuhvatnim marketinškim komunikacijskim planom koji stavlja naglasak na nematerijalnu kulturnu baštinu (NKB) područja.
- Sintezirati primjenu digitalnih alata kako bi se svi glasovi mogli čuti kroz pripovijedanje priča, podcaste i dokumentarce.

6. Referencije

Općinski muzej holokausta u Kalavritima (χ.χ.) <https://www.dmko.gr/en> posljednji pristup 13.05.2025

Špilja Kastria jezero (χ.χ.) <https://www.kastriacave.gr/en/> posljednji pristup 13.05.2025

Željeznica Odontotos Rack (χ.χ.) <https://www.odontotos.com/index-en.htm> zadnji pristup 13.05.2025

Zadruga Kalavritta (χ.χ.) <https://www.kalavritacoop.gr/en> zadnji pristup 13.05.2026

Bačve Achaia Clauss i tradicija Mavrodafne u Imobilnom registru kulturne baštine (χ.χ.)

<https://www.iefimerida.gr/politismos/achaia-clauss-stin-ayli-politistiki-klironomia> posljednji pristup 13.05.2025

Mreža mučeničkih gradova i sela (č.č.) <http://www.greek-holocausts.gr/> posljednji pristup 13.05.2025

Video na YouTubeu Intraceov kanal projekta

Studija slučaja Poglavlje 9, Ahaija, Grčka

Video: 120 godina u pogonu željeznička pruga, kanjon Vouraikos, Kalavryta

<https://www.youtube.com/watch?v=PejEbeVU1X4>

Studija slučaja Poglavlje 9, Ahaija, Grčka

Intervju s gospodinom Grestasom, ravnateljem Gradskog muzeja holokausta u Kalavryti

<https://www.youtube.com/watch?v=VHAQakkjSgg>

Poglavlje 10: Etička razmatranja u ICH

SLUČAJ 1. Fábrica De Álcool Da Lagoa (Azori): Etičke dimenzije u obnovi industrijske i nematerijalne baštine

Sveučilište Azori, Portugal

1. Sažetak i ishodi učenja

Sažetak: Bivša tvornica Fábrica de Álcool da Lagoa na São Miguelu, Azori, stoji kao snažan simbol industrijske prošlosti regije i njezina kulturnog identiteta u razvoju. Nekada središnja za azorsko gospodarstvo kroz preradu batata u alkohol, tvornica sada predstavlja priliku za integraciju industrijske i nematerijalne baštine u održivi kulturni turizam. Ova studija slučaja ispituje etičke dimenzije ponovne uporabe baštine, posebice u pogledu pristanka zajednice, predstavljanja i vlasništva nad kolektivnim sjećanjem. Oslanjajući se na okvir iz 10. poglavlja o kulturnoj osjetljivosti, informiranom pristanku i etičkom skrbništvu, istražuje se kako se industrijske znamenitosti mogu etički ponovno aktivirati kao živi kulturni prostori. Studija procjenjuje rizike od pogrešnog predstavljanja i pretjerane komercijalizacije te predlaže strategije za uključivo, poštovanje i edukativno ponovno korištenje lokacije koje jača sposobnost zajednice za djelovanje.

Ishodi učenja:

- LO1. Razumjeti etička pitanja u integraciji industrijske i nematerijalne baštine
- LO2. Identificirati odgovorne strategije za obnovu povijesnih kulturnih prostora
- LO3. Kritički procijeniti ulogu sudjelovanja i zastupljenosti zajednice u kulturnom turizmu

2. Pozadina / kontekst

Arhipelag Azori stekao je gospodarsku važnost izvozom naranči u Englesku između kraja 18. stoljeća i prve polovice 19. stoljeća. Međutim, zbog bolesti koja je pogodila citruse, proizvodnja je značajno opala od 1860. godine nadalje. U tom su kontekstu neki azorski poduzetnici tražili alternativne usjeve, a jedan od njihovih izbora bio je batat, s ciljem njegove prerade u alkohol. Na Azorima je osnovano pet tvornica alkohola: dvije na otoku Terceira i tri na otoku São Miguel. Tvornica Lagoa bila je druga industrijska tvornica takve vrste, osnovana 1882. godine uz obalu ovog grada na otoku São Miguel. Nadahnuta europskim

industrijskim modelima, strojevi tvornice i njezini prvi tehničari bili su njemački, što je osiguravalo visoku produktivnost i kvalitetu proizvedenog alkohola. Unatoč gospodarskim i političkim ograničenjima u proizvodnji alkohola, ova je tvornica opstala. Početkom 20. stoljeća bila je to jedina tvornica na Azorima koja je još uvijek obrađivala batat i kukuruz, a u jednom je trenutku zapošljavala i do 220 radnika – što je znatan broj s obzirom na veličinu općine Lagoa. Prisutnost tvornice oblikovala je lokalnu toponimiju. Utjecala je na društveni i rekreacijski sektor, što je dovelo do otvaranja trgovina za zaposlenike, kantine, pa čak i nogometnog kluba, osnovanog 1948. godine, koji je i danas aktivan. Godine 1968. tvornicu je preuzela francuska tvrtka, koja je počela koristiti melasu iz industrije šećera kao sirovinu. Godine 1996. prestala je proizvodnja alkohola i preusmjerila se isključivo na punjenje uvoznog alkohola izvan arhipelaga, da bi naposljetku u potpunosti prestala s radom 2021. godine. Danas industrijska građevina ostaje ključna značajka urbanog krajolika Lagoa i predstavlja lokalnu znamenitost, čekajući obnovu kako bi odgovorila na suvremene izazove.

3. Analiza slučaja

Fábrica de Álcool da Lagoa primjer je izazova i mogućnosti integracije industrijske baštine u suvremene okvire kulturnog turizma. Kao materijalni relikv regionalne transformacije, također utjelovljuje nematerijalne dimenzije – priče o radu, otpornost, migracije, rodne uloge i međugeneracijsko pamćenje. Ti se elementi moraju etički uzeti u obzir u bilo kojem procesu obnove ili reinterpretacije.

Prema 10. poglavlju, etičko očuvanje baštine mora poštovati vlasništvo zajednice, izbjegavati komercijalizaciju i osigurati slobodan, prethodni i informirani pristanak pri dijeljenju kulturne memorije. Rizik od pretvaranja takvog lokaliteta baštine u generičku turističku atrakciju, lišenu konteksta i značenja, značajan je. Na primjer, predstavljanje nasljeđa tvornice isključivo kroz industrijsku estetiku ili komercijalne narative, bez osvrta na njezinu društvenu povijest, uključujući radnička prava ili utjecaj proizvodnje alkohola na okoliš, moglo bi iskriviti njezinu prošlost i otuđiti lokalne dionike. Nadalje, potrebno je priznati identitet lokacije kao prostora koji je nekoć bio utemeljen na solidarnosti zajednice. Trenutni prijedlozi za pretvaranje prostora u kulturni ili turistički objekt moraju uključiti bivše radnike, njihove obitelji i grupe iz zajednice ne kao pasivnu publiku, već kao su-kreatore interpretativnog sadržaja. Etična obnova mora izbjeći zamku "izvlačenja baštine", pri čemu se kulturni narativi selektivno uređuju i pretvaraju u robu bez dijeljenja koristi.

Obrazovna partnerstva s lokalnim školama i sveučilištima mogla bi podržati inkluzivno tumačenje baštine. Interaktivne izložbe, arhivi usmene povijesti i ture koje vode članovi zajednice mogu ponuditi participativne i poštovane načine za oživljavanje prostora. Međutim, svako prikupljanje ili širenje svjedočanstava mora biti vođeno protokolima informiranog pristanka, čime se osigurava autonomija i poštovanje prema osobnom i kolektivnom sjećanju.

Na kraju, digitalne tehnologije – poput rekonstrukcija proširene stvarnosti ili virtualnih muzejskih obilazaka – mogu proširiti pristup, ali se također moraju pridržavati etičkih standarda. To uključuje transparentnost u stvaranju sadržaja, pravedno predstavljanje narativa i suverenitet nad podacima za materijale koje generira zajednica.

4. Zaključci i budući izgledi

Fábrica de Álcool da Lagoa stoji kao uvjerljiv primjer kako se industrijsko naslijeđe može ponovno osmisliti na etički odgovoran način koji odaje počast i opipljivim strukturama i nematerijalnom kulturnom sjećanju koje one predstavljaju. Njegova buduća obnova mora ići dalje od estetske restauracije ili turističke privlačnosti kako bi služila kao prostor za uključivanje zajednice, obrazovanje i povijesnu refleksiju. To zahtijeva predanost etičkim načelima kao što su vlasništvo zajednice, informirani pristanak i uključivo predstavljanje. tvornica može postati živi kulturni centar, a ne statični spomenik, uključivanjem bivših radnika, lokalnih stanovnika i kulturnih djelatnika u oblikovanje načina na koji se lokalitet interpretira i koristi. Edukativne inicijative, projekti usmene povijesti i zajednički stvorene izložbe mogu osigurati da se narativi o radu, otpornosti i transformaciji čuvaju s dostojanstvom i dijele s autentičnošću. Digitalne tehnologije mogu poboljšati pristupačnost, ali njihova upotreba mora poštovati suverenitet podataka i kulturni kontekst. U konačnici, etično upravljanje ovim mjestom nudi jedinstvenu priliku za uspostavljanje ravnoteže između očuvanja i inovacija, pretvarajući tvornicu u značajan kulturni spomenik koji doprinosi lokalnom identitetu i kolektivnom sjećanju.

5. Pitanja za proučavanje

- Pitanje 1. Kako se industrijska baština može etički prenamijeniti kako bi se očuvala i promicala nematerijalna kulturna memorija?
- Pitanje 2. Koji su etički rizici predstavljanja Fábrica de Álcool da Lagoa kao turističke atrakcije i kako se oni mogu ublažiti?
- Pitanje 3. Kako bivši radnici i lokalno stanovništvo mogu aktivno oblikovati interpretaciju i buduću namjenu ovog mjesta?

6. Reference

João, M.I (1991). Os Açores no século XIX: economia, sociedade e movimentos autonomistas. Edições Cosmos.

<https://repositorioaberto.uab.pt/entities/publication/>

Soares, A. (1996). Álcool. U Enciklopedija Azora.

<https://www.culturacores.azores.gov.pt>

Poveznice

https://www.youtube.com/watch?v=-QN24et4_Xc

SLUČAJ 2. Keramika i vezenje na Azorima: vlasništvo, reprezentacija i etički turizam

Sveučilište Azori, Portugal

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Tradicionalni obrt keramike i vezenja na Azorima odražava stoljeća umjetničkog znanja, društvene povijesti i regionalnog identiteta. Ova studija slučaja istražuje kako se te prakse – ukorijenjene u domaćem životu i pod utjecajem raznolikih kulturnih susreta – mogu očuvati i promicati unutar modela održivog turizma, istovremeno rješavajući etičke izazove kao što su vlasništvo, pošteno predstavljanje i kulturna apropiacija. S obzirom na sve veću komercijalizaciju azorskih rukotvorina na globalnim i turističkim tržištima, studija procjenjuje kako obrtničke zajednice mogu zadržati kontrolu nad svojom baštinom i imati koristi od njezina prenošenja. Također istražuje kako strategije poput certificiranja, demonstracija uživo i imerzivnih iskustava za posjetitelje doprinose očuvanju autentičnosti. Ovaj slučaj ističe potrebu za etičkim politikama koje štite kulturne proizvođače i osiguravaju poštovan odnos prema živim tradicijama.

Ishodi učenja:

- LO1. Razumjeti etičke izazove u promicanju nematerijalne kulturne baštine kroz turizam
- LO2. Razvijati strategije za pravedno predstavljanje i korist zajednice
- LO3. Primijeniti kritičko razmišljanje na pitanja vlasništva, pristanka i kulturne osjetljivosti

2. Pozadina / kontekst

Smatra se da su prvi keramički predmeti na Azorima stigli iz kontinentalnog Portugala, služeći doseljenicima za svakodnevno skladištenje i preradu prehrambenih proizvoda. S vremenom su se na svim otocima pojavile lončarske radionice s portugalskim tehnikama i lončarima, a proizvodni centri bili su osobito dominantni na otocima São Miguel (posebno u Vila Franca do Campu) i Terceira. Prisutnost crvene gline na otoku Santa Maria također je odigrala ključnu ulogu u proizvodnji građevinskog materijala (poput krovnih opeka), što je potaknulo lokalni transport i kućno gospodarstvo. U drugoj polovici 19. stoljeća, u kontekstu portugalske industrijalizacije, osnovano je nekoliko industrijskih jedinica posvećenih keramici, uključujući tvornicu Cerâmica Vieira u općini Lagoa. Osnovana 1862. godine, jedina je tvornica za proizvodnju fajanse koja je i danas aktivna na São Miguelu. Njezini se komadi odlikuju

bijelom podlogom i plavim ukrasnim potezima, kombinacijom boja koja je postala prepoznatljiv znak regionalne azorske keramike (vidi sliku 1).

Slika 1 – Lokalna keramika

Na otoku São Miguel plava boja također izdvaja tamošnje vezenje (vidi, Slika 2). Poput većine industrijskih aktivnosti tog vremena (kao što su proizvodnja čaja ili duhana), vezenje je 1930-ih igralo ključnu ulogu u ublažavanju nezaposlenosti kada je radnu snagu činilo žensko radništvo pogođeno krizom.

Slika 2 – Lokalni vezeni rad

Tako je uveden stil vezenja poznat kao "bordado a matiz", izrađen u dvije nijanse plave boje fajanse, a inspiriran biljnim i seoskim motivima. Na otoku Terceira, utjecaji engleskog vezenja i arhipelaga Madeira bili su ključni u oblikovanju lokalne tradicije ručnog vezenja na lanenoj tkanini. Ovo vezenje ističe se od

plavih dizajna s otoka São Miguel po tome što je isključivo bijelo. Stolnjaci, plahte, jastučnice i drugi praktični kućanski predmeti koji su nekada bili dio miraza azorske mladenke danas se visoko cijene kao kvalitetni proizvodi na turističkom tržištu. Konačno, vezenje slamkom, tipično za otok Faial, također je pod engleskim utjecajem. Vjerojatno potječe iz 19. stoljeća, a lokalne su ga žene brzo naučile. Postalo je simbol identiteta otoka, prepoznatljivo po kontrastu vezenja boje slame na crnoj tkanini.

3. Analiza slučaja

Keramika i vezenje na Azorima više su od umjetničkih izraza – to su složene manifestacije identiteta, obrtništva i skrbi za prirodne resurse. Te su prakse duboko povezane s lokalnim okolišem, budući da kvaliteta i autentičnost konačnih proizvoda uvelike ovise o prirodnim materijalima regije (Martins, 1993). Azorske crvene i bijele gline, osobito s otoka São Miguel i Santa Maria, cijene se zbog svoje jedinstvene sastave i teksture, koje utječu na trajnost i izgled ručno rađenih keramičkih predmeta.

Danas su keramika i vezenje više od kulturnih proizvoda – predstavljaju živo naslijeđe koje lokalne zajednice održavaju dijeljenjem vještina, sjećanjem i prilagodbom. Zanatlije na São Miguelu i Terceiri i dalje proizvode ručno oslikano posuđe i vezena djela koja zadržavaju stilsku kontinuitet s povijesnim praksama. Lokalne zadruge i obiteljske radionice ključne su za taj kontinuitet, iako se suočavaju s rastućom konkurencijom industrijskih replika i uvezenih suvenira. Inicijative održivog turizma počele su prepoznavati potencijal ovih rukotvorina kao značajnih iskustava. Radionice s praktičnim radom, demonstracije pod vodstvom umjetnika i izleti iza kulisa nude posjetiteljima uvid u metode proizvodnje, potičući cijenjenje i svijest. Suradnje s turističkim operatorima dovele su do tematskih paketa koji kombiniraju radionice izrade rukotvorina s regionalnom gastronomijom ili kulturnim festivalima. Motivi vezenja također su reinterpetirani u suvremenim tekstilima i modi, privlačeći mlađe generacije i nova tržišta.

Rastuća popularnost ovih rukotvorina stvorila je i prilike i prijetnje. S jedne strane, turizam pruža platformu za predstavljanje vještina obrtnika i generiranje prihoda za lokalne zajednice. S druge strane, masovna proizvodnja – osobito u stranim tvornicama koje koriste jeftinu radnu snagu i sintetičke materijale – dovela je do širenja imitacija. Ti krivotvoreni proizvodi često oponašaju vizualni stil azorske keramike i vezenja, ali im nedostaje obrtnička kvaliteta, kulturni kontekst i etičko nabavljanje koje karakterizira autentične proizvode. Priljev tih

industrijskih kopija na lokalna i međunarodna tržišta značajno umanjuje vrijednost autentičnih azorskih rukotvorina. Turisti, često nesvjesni razlika, mogu se odlučiti za jeftinije alternative, čime se prihodi odvode od lokalnih obrtnika. Nadalje, upotreba ne-lokalnih sirovina i metoda proizvodnje temeljenih na strojevima rezultira proizvodima koji ni ne odražavaju kulturnu baštinu ni ne poštuju ekološke i društvene procese tradicionalnog obrtništva. Nedostatak učinkovitih mehanizama zaštite pogoršava ovaj problem. Većina stilova azorske keramike i vezenja nije registrirana kao zaštićene zemljopisne oznake (ZZO) niti je dosljedno obuhvaćena autorskim pravima ili certifikacijskim oznakama. Kao rezultat toga, obrtničke radionice – od kojih mnoge posluju u malim, obiteljskim ili zadružnim modelima – bore se razlikovati svoje autentične proizvode od krivotvorina. Njihove ograničene financijske mogućnosti također ih sprječavaju u natjecanju s jeftinim uvozom ili ulaganju u masovni marketing.

Situacija ima i šire etičke implikacije. Bez sustava atribucije i pristanka, obrtnici se suočavaju s kulturnim i ekonomskim osnaživanjem. Njihovo tradicionalno znanje, dizajn i metode često se prisvajaju bez priznanja ili naknade, što dovodi do erozije kulturnog vlasništva i razrjeđivanja samog nematerijalne baštine. Turisti mogu nesvjesno sudjelovati u tom ciklusu kupnjom masovno proizvedenih suvenira koji doprinose opadanju istinskih obrtničkih industrija. Kao odgovor na to, počele su se pojavljivati neke lokalne inicijative. Zadruge obrtnika zagovaraju sheme certificiranja kako bi zaštitile podrijetlo i autentičnost proizvoda. Muzeji i kulturne ustanove proširuju obrazovne napore kako bi posjetiteljima pomogle razumjeti vrijednost tradicionalnog obrtništva. Trgovce se potiče da daju prednost transparentnim lancima opskrbe i promiču načela poštene trgovine. Međutim, ti naponi moraju biti razmjerno primijenjeni i podržani javnim politikama. Postoji hitna potreba da regionalne i nacionalne vlasti uvedu zaštitne pravne okvire, provode mjere protiv krivotvorenja i osiguraju financijska sredstva za jačanje kapaciteta obrtnika. Održivi turizam i etička trgovina mogu se postići cijenjenjem i sirovina i ljudske stručnosti koja stoji iza svakog proizvoda.

Rješavanje tih problema zahtijeva snažniji fokus na etičke okvire. Principi pravedne trgovine, transparentnost u nabavi i formalno priznavanje prava obrtnika moraju biti integrirani u turističke i politike zaštite baštine. Osim toga, uključivanje obrtnika u donošenje odluka o tome kako se njihov rad predstavlja i dijeli ključno je za kulturnu održivost.

4. Zaključci i budući izgledi

Keramika i vezenje na Azorima primjer su kako se tradicionalne rukotvorine mogu očuvati i revitalizirati kroz etički vođen turizam. Njihova kontinuirana važnost ovisi o osnaživanju zajednica obrtnika, zaštiti vrijednosti sirovina i osiguravanju pravog priznanja i ekonomske koristi za njihov rad. Suočeni s rastućom masovnom proizvodnjom i krivotvorenim robom, ključno je provesti strategije koje razlikuju autentično rukotvorstvo od industrijskih imitacija. Sustavi certificiranja, radionice pod vodstvom zajednice i uronjena iskustva za posjetitelje igraju ključnu ulogu u edukaciji potrošača i jačanju kulturne i materijalne vrijednosti ovih tradicija. Digitalno pripovijedanje i suradnja s muzejima mogu dodatno pojačati glasove obrtnika, dok partnerstva poštenog trgovanja pomažu integrirati ove rukotvorine u šire turističko i maloprodajno tržište. Održivi turizam mora promicati azorsku baštinu i poštovati prava, autorstvo i samostalnost onih koji održavaju ove žive tradicije.

5. Pitanja za proučavanje

- Pitanje 1. Kako se keramika i vezenje mogu integrirati u turistička iskustva bez rizika od prisvajanja kulture ili pogrešnog predstavljanja?
- Pitanje 2. Koji mehanizmi mogu pomoći u zaštiti prava lokalnih obrtnika suočenih s masovnom proizvodnjom i komercijalizacijom?
- Pitanje 3. Na koje načine turističke inicijative mogu promicati etički pristup tradicionalnim rukotvorinama, istovremeno osiguravajući pravedan gospodarski povrat za zajednice?

6. Reference

Vlada Azora. (2023.). Artesanato dos Açores: Diagnóstico e Estratégias de Valorização.

Martins, R. D. S. (1993). A cerâmica de Vila Franca do Campo (S. Miguel-Açores) na produção haliêutica.

UNESCO (2003.). *Konvencija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine*. <https://ich.unesco.org/en/convention>

Poveznice:

Vieira Ceramics. <https://www.ceramicavieira.pt>

Principi poštene turističke trgovine. <https://www.fairtrade.travel>

Poglavlje 11: Financiranje i mobilizacija resursa za nematerijalnu kulturnu baštinu

SLUČAJ 1. Kalofer čipka: bugarski nacionalni stil izrade čipke na razdjelnice

PAX Rhodopica, Bugarska

1. Sažetak i ishodi učenja

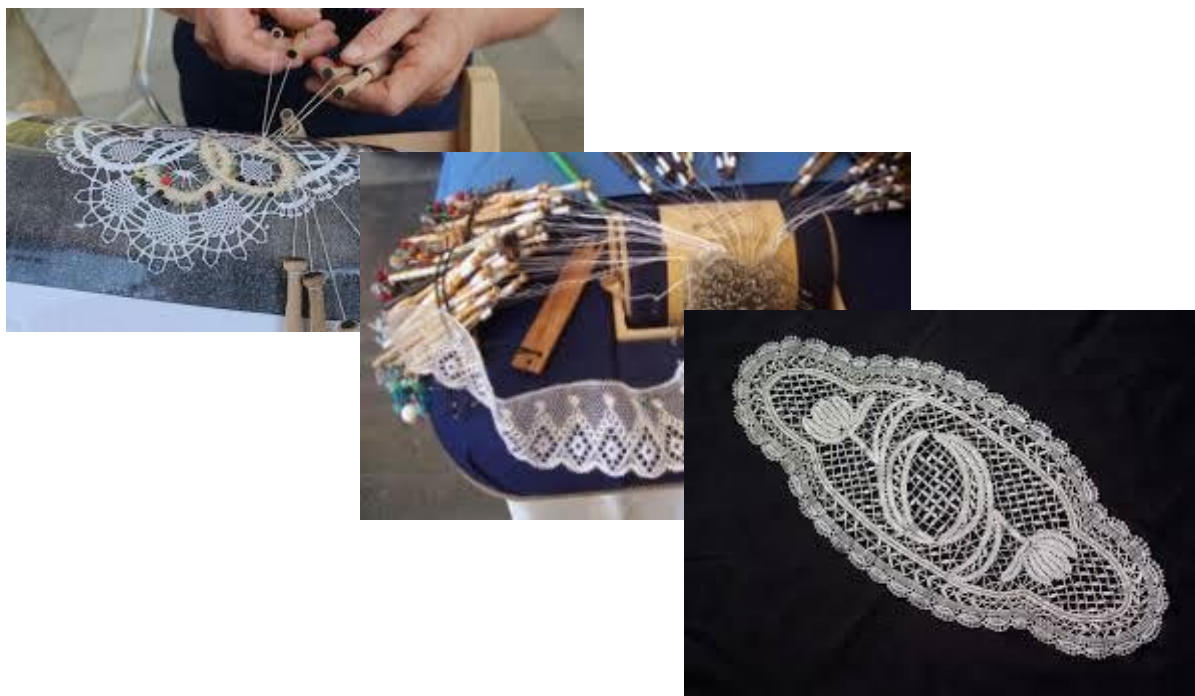
Sinopsis: Ova studija slučaja istražuje kako je tradicionalna bugarska izrada Kalofer čipke revitalizirana kroz strateška financiranja i inicijative za mobilizaciju resursa. Istražuje suradničke napore lokalnih zajednica, vladinih tijela i nevladinih organizacija u očuvanju ovog nematerijalnog kulturnog naslijeđa koje je bilo u opadanju zbog modernizacije i demografskih promjena.

Ishodi učenja:

- Prepoznati različite izvore financiranja i modele partnerstva primjenjive na očuvanje nematerijalne kulturne baštine
- Analizirati važnost uključivanja zajednice u održive strategije mobilizacije resursa
- Procijeniti kako se javno-privatna partnerstva mogu iskoristiti za projekte očuvanja baštine
- Prepoznati učinkovite metode za usklađivanje tradicije s inovacijama u pristupima financiranja baštine
- Razviti strategije za dugoročnu financijsku održivost inicijativa nematerijalne kulturne baštine

2. Pozadina / Kontekst

Kaloperka, koja potječe iz grada Kalopera u središnjoj Bugarskoj, predstavlja jedinstvenu tradiciju čipke na kvačicu koja seže u 19. stoljeće. Ovaj nježni zanat odlikuju složeni cvjetni i geometrijski uzorci izrađeni samo iglom i koncem, što ga razlikuje od tradicija čipke na koluti koje se nalaze drugdje. Kao element upisan na nacionalni popis nematerijalne kulturne baštine Bugarske 2012. godine, čipka iz Kalofera utjelovljuje ne samo umjetnički izraz, već i društvene prakse, identitet i kulturno znanje zajednice (Ilieva, 2018). Vještina se uglavnom prenosila unutar obitelji, s koljena na koljeno. To je dovelo do postupnog gubitka znanja i vještina, osobito kada je interes za zanat opao. Zanat je sačuvan među ograničenom skupinom nositelja nematerijalne kulturne baštine.

Izvor: https://kalofer.bg/?page_id=121

Ovaj primjer učinkovito ilustrira kako je tradicionalni obrt pred izumiranjem revitaliziran kroz suradnju više dionika i različite mehanizme financiranja. U posljednjim desetljećima izrada kaloferske čipke suočila se sa značajnim izazovima, uključujući starenje populacije izvođača, ograničene ekonomske poticaje za mlađe generacije i konkurenciju masovno proizvedenih tekstila. Uspješna mobilizacija resursa iz više sektora pokazuje praktične pristupe očuvanju nematerijalne baštine koji usklađuju poštovanje tradicije s ekonomskom održivosti.

3. Analiza slučaja

Socijalne inicijative nedavno su se isplatile; neformalna organizacija SedyankaTA pomogla je da čipka postane poznatija. Kreativni centar "Kaloper čipka" promiče ovu umjetnost na Festivalu kaloper čipke, organizira seminare, koristi suvremene tehnologije, pruža video upute i predstavlja ovu umjetnost na Festivalu kaloper čipke.

Za učinkovito očuvanje nematerijalne kulturne baštine potreban je integrirani pristup koji naglašava suradnju dionika, pravna razmatranja, institucionalne strukture i učinkovite prakse korištenja resursa. Uz izgradnju regulatornih sustava, koordinaciju među institucijama i integraciju resursa i informacija, ova metoda zahtijeva prilagodbe u organizaciji, kulturi i stavovima sudionika.

(Priručnik za očuvanje nematerijalne kulturne baštine – <https://www.unesco-centerbg.org/wp-content/uploads/2020/02/Narychnik-2-final3.pdf>)

Kreativni centar čipke Kalofer (TCKKL) internetska je trgovina suvenirima osnovana 2018. godine s ciljem prodaje uzoraka čipke, alata, nakita i lokalno proizvedenih proizvoda. Centar je poboljšao proces prikupljanja i ponovno uspostavio veze s proizvođačima čipke diljem Bugarske. Trenutno je izložen u Nacionalnom muzeju "Hristo Botev" u Kaloferu. Kako bi se predstavila čipka iz Kalofera, razvijene su virtualne ture i video vodiči.

Kao sastavni dio nematerijalne kulturne baštine Bugarske, sredstva za kalofersku čipku dodjeljuju se na više razina, kombinirajući inicijative zajednice s onima nacionalnih i lokalnih organizacija. Ulaganja uključuju financiranje dokumentacije, potpore za male izložbe u lokalnim muzejima i izravnu financijsku pomoć majstorima zanata. Budući da lokalno općinsko financiranje čini okvir za Kreativni centar kaloferske čipke, ono je apsolutno neophodno. Centra zajednice i inicijative susjedstva također pomažu u prikupljanju sredstava putem akcija prikupljanja donacija i dobrotvornih događanja. Donacije i volonterski rad ključni su izvori financiranja rada centra.

Svjetska organizacija za čipku na kolutiće i iglu, Svjetski kongres "Budućnost kreativnog centra čipke iz Kalofera", Vodič za čipku iz Kalofera, projekt "Tradicijska u modernosti" i projekt Zaklade Plovdiv 2019. neke su od inicijativa koje podržavaju čipku iz Kalofera. Bugarski centar za kroshenje na kolutiće i iglu organizira Svjetski kongres kroshenja 2025. (XXI. izdanje) u suradnji s općinama Kalofer i Karlovo.

Mogućnosti za nacionalno i međunarodno financiranje kaloferske čipke kao nematerijalne kulturne baštine pružaju programi kao što su Ministarstvo kulture, Nacionalni kulturni fond, UNESCO-ov Međunarodni fond za kulturnu raznolikost i europski fondovi. Budući da se financiranje temelji na projektima, a ne na održivosti, istražuje se niz opcija za prijenos znanja i ekonomsku održivost. Učinkovita mobilizacija resursa zahtijeva pristup s više dionika, ravnotežu između inovacije i očuvanja, aktivnost zajednice, raznolikost vještina i otvorenu podjelu koristi.

4. Zaključci i budući izgledi

Primjer kaloperke pokazuje da učinkovita mobilizacija resursa za nematerijalnu kulturnu baštinu zahtijeva progresivan pomak od vanjske ovisnosti prema modelima održivosti koje pokreće zajednica. Iako je početno vladino i institucionalno financiranje bilo ključno za revitalizaciju, dugoročna održivost postignuta je raznolikim izvorima prihoda, strateškim partnerstvima i

prilagodbom suvremenim tržištima uz očuvanje kulturnog integriteta. Perspektiva za Kalofer čipku čini se obećavajućom jer digitalne platforme nastavljaju širiti tržišni doseg, a mlađi izvođači razvijaju inovativne primjene tradicionalnih tehnika. Međutim, ostaju izazovi u uspostavljanju ravnoteže između komercijalne održivosti i kulturne autentičnosti te u održavanju sustava prijenosa znanja koji poštuju tradicionalne kontekste učenja, a istovremeno se prilagođavaju modernim načinima života. Iskustvo iz Kalofera nudi vrijedne lekcije za druge elemente nematerijalne baštine koji traže održive modele osiguravanja sredstava u brzo mijenjajućem se globalnom okruženju.

5. Pitanja za proučavanje

- Kako bi se pristup financiranja s više dionika, primijenjen u slučaju Kalofer čipke, mogao prilagoditi elementima nematerijalne kulturne baštine u vašoj regiji?
- Koji su potencijalni rizici komercijalizacije u očuvanju baštinskih rukotvorina i kako se oni mogu ublažiti, a istovremeno osigurati ekonomska održivost?
- Na koji način vlasništvo zajednice nad strategijama mobilizacije resursa doprinosi održivijim ishodima u usporedbi s isključivo vanjskim modelima financiranja?
- Kako se digitalne tehnologije mogu iskoristiti za očuvanje baštine i stvaranje sredstava, a da se pritom ne ugroze tradicionalni sustavi znanja?
- Koja bi etička načela trebala voditi razvoj partnerstava za financiranje između lokalnih stručnjaka za baštinu i međunarodnih organizacija ili komercijalnih subjekata?

6. Literatura

Europska komisija. (2016.). Kreativna Europa: uspješne priče: očuvanje tradicionalnih obrtničkih vještina kroz inovacije. Ured za publikacije Europske unije.

Ilieva, M. (2018.). Izrada tradicionalne bugarske čipke: između kulturnog naslijeđa i tržišnih izazova. *International Journal of Intangible Heritage*, 13, 76-89.

Petkova-Campbell, G. (2021). Lokalna kulturna baština u digitalnom dobu: Izazovi očuvanja i održivog korištenja. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 11(2), 233-248.

UNESCO. (2019). Dobre prakse u provedbi UNESCO-ove Konvencije iz 2003.: Svezak 3. UNESCO Publishing.

Velichkova, E. (2012). Porijeklo i razvoj špulezne čipke u Bugarskoj. Tradicionalna primijenjena umjetnost i obrazovanje: povijesno iskustvo, trenutno stanje, razvojne perspektive, Materijali XVII znanstveno-praktične konferencije 2. – 3. studenog 2011. Sankt Peterburg. Viša škola narodnih umjetnosti. (na ruskom)

Nikolova, A. (2007). Narodne rukotvorine – prošlost, sadašnjost, budućnost, Etar. (na bugarskom)

Opev, V. (1986). Kaloperka – jučer i danas, Lada. (na bugarskom)

Parvanova, A., Koleva, E. (2020). Kreativni centar kaloperke. Inspiracije, Tradicionalne umjetničke djelatnosti: naslijeđe i odgovornost mladih, međunarodni forum 5. – 6. prosinca 2019. Sankt Peterburg: Viša škola narodnih umjetnosti. (na ruskom)

Priručnik za civilne organizacije

– <https://www.unesco-centerbg.org/wp-content/uploads/2020/02/Narychnik-2-final3.pdf> (na bugarskom)

Video:

<https://www.youtube.com/watch?v=StRa1CIE9J8>

<https://youtu.be/StRa1CIE9J8>

SLUČAJ 2. Nacionalni festival bugarske narodne baštine – Koprivštica

PAX Rhodopica, Bugarska

1. Sinopsis i ishodi učenja

Sinopsis: Nacionalni folklorni festival u Koprivštici, koji se održava svake pete godine od 1965., najveći je i najprestižniji nacionalni događaj posvećen očuvanju i popularizaciji autentičnog bugarskog folklora. Ideja za festival proizašla je iz potrebe da se zaštite bugarske tradicije od urbanizacije i komercijalizacije, a festival se etablirao kao središnje mjesto susreta za tisuće Bugara svih dobnih skupina i dijaspora. Festival je natjecateljski i otvoren za izvođače – pjevače, plesače, glazbenike, pripovjedače i ansamble narodnih običaja – koji moraju predstaviti programe temeljene isključivo na autentičnom folkloru svoje regije. Razmjeri događaja su goleme (2010. je sudjelovalo 18.000 izvođača), a na nacionalnu pozornicu dopušten je ulazak samo najboljima koji su prošli predizbor na lokalnim festivalima.

Organizacija sajma ne teži samo prikazivanju, već i dokumentiranju, očuvanju i poticanju prijenosa nematerijalne kulturne baštine. U tu svrhu, događaj se ostvaruje zajedničkim naporima općine Koprivštica i Ministarstva kulture, uz potporu Bugarne nacionalne televizije (BNT), Bugarne nacionalne radiotelevizije (BNR) i stručnjaka s Instituta za etnologiju i folkloristiku. Izvedbe, koje često dovode do međunarodnog priznanja za sudionike, dokumentiraju znanstvenici u arhivske svrhe. Svojim formatom na dvije pozornice i aktivnim uključivanjem publike, festival ne samo da podiže svijest javnosti o značaju živog naslijeđa, već i pruža mehanizam za prepoznavanje i očuvanje novih i starih tradicija.

Ishodi učenja:

- Određivanje kulturne i povijesne uloge sajma Koprivštica (Sabor) kao ključnog instrumenta za očuvanje i popularizaciju bugarskog folklora od njegova osnutka 1965. godine.
- Analiziranje natjecateljskog formata festivala, uključujući zahtjev da sudionici temelje svoje programe u potpunosti na folkloru svojih regija.
- Istraživanje organizacijske strukture i uloge glavnih institucija (Ministarstvo kulture, Općina Koprivštica) u upravljanju i provedbi događaja velikih razmjera.
- Procjenjivanje i raspravljanje o funkciji lokalnih festivala kao mehanizma odabira i popularizacije prije nacionalne smotre.

- Istraživanje jedinstvenih aspekata sajma, kao što su sudjelovanje stranih grupa i pitanja vezana uz financiranje i pristup

2. Pozadina / kontekst

Nacionalni festival bugarskog folklora u Koprivštici, koji se održava od 1965. godine, predstavlja kulturni događaj iznimne važnosti za očuvanje i popularizaciju autentičnog bugarskog folklora. Festival se održava svake pete godine u području Vojvodenca blizu grada i etablirao se kao najveća i najprestižnija nacionalna platforma, okupljajući vokalne, plesne i instrumentalne izvođače, kao i pripovjedače i ansamble narodnih običaja iz svih regija zemlje. S potpuno natjecateljskom naravi i glavnim zahtjevom da se predstave programi duboko ukorijenjeni u folklor izvorne regije izvođača, događaj pokazuje masovno sudjelovanje – na primjer, jubilarno izdanje 2010. okupilo je više od 18.000 izvođača, pri čemu su samo najbolji, nakon što su prošli predizbor na lokalnim festivalima, primljeni na nacionalni festival.

3. Analiza slučaja

Nacionalni festival bugarskog folklora u Koprivštici središnje je okupljalište nositelja i nasljednika nematerijalne kulturne baštine (NKB) iz svih regija Bugarske. Osnovan 1965. godine na ideju Rainje Kacareve, festival se pretvorio iz regionalnog događaja u veliku nacionalnu proslavu čija je glavna misija očuvanje, prenošenje i revitalizacija autentičnog bugarskog folklora. Sajan koristi natjecateljski format s dvije pozornice: nakon regionalnih odabira, najbolji izvođači – uključujući pjevače, instrumentaliste, plesače, pripovjedače i skupine koje njeguju narodne običaje – primaju se na nacionalnu pozornicu u području Vojvodenca. Temeljni je uvjet da programi budu duboko ukorijenjeni u autentične regionalne tradicije, a cijelim procesom upravlja žiri koji uključuje stručnjake iz Bugarske akademije znanosti (BAS).

Izvor: <https://brilltravel.com/koprivshtica-living-museum-heart-of-bulgarian-folklore-2025/>

Od prosinca 2016. godine festival je upisan u UNESCO-ov Registar najboljih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine (ICH), čime je naglašena njegova uloga modela za demonstraciju tradicionalnog znanja i vještina. Osim nastupa na pozornici, sajam nudi cjelovito uranjanje u bugarsku kulturu, uključujući izložbu-bazár tradicionalne umjetnosti i obrtništva, izložbe tradicionalne nošnje, znanstveni forum i projekcije filmova. Uspješna realizacija ovog velikog i složenog događaja izravan je rezultat sinergijskih napora glavnih organizatora: Ministarstvo kulture (kao glavni koordinator), Općina Koprivštica, Regionalna uprava regije Sofije i Institut za etnologiju i folkloristiku pri Bugarskoj akademiji znanosti (BAS), od kojih svi jamče i kulturnu i stručnu kvalitetu, kao i logističku podršku, red i sigurnost.

Izvor: <https://brilltravel.com/koprivshtica-living-museum-heart-of-bulgarian-folklore-2025/>

Financijska sigurnost sajma osigurana je strategijom diverzificirane mobilizacije resursa koja pokriva istraživanje, dokumentaciju i cjelokupnu logistiku. Tu

financijsku stabilnost jamči kombinacija sredstava iz državnog proračuna (putem Uredbe Vlade), proračuna općine Koprivštica, projektnog financiranja iz Ministarstva kulture, kao i značajna potpora od donacija i sponzorstava. Ovaj višestruki pristup financiranju ključan je za održivo ostvarenje festivala, osiguravajući sve, od infrastrukture i smještaja do naknada stručnjaka i medijskog pokrivanja od strane glavnih nacionalnih partnera (Bugarske nacionalne televizije (BNT), Bugarskog nacionalnog radija (BNR) i Bugarske novinske agencije (BTA)).

Zapravo, Koprivštica je više od povijesnog sela; ona je simbol bugarskog identiteta i ponosa. Njezino očuvanje i slavljenje folkloru svjedoče o neugaslom duhu naroda koji cijeni svoje korijene. Bilo da vas privlači glazba, plesovi ili bogata povijesna atmosfera, ovo očaravajuće selo obećava putovanje kroz srce i dušu Bugarske. Planirajte svoj posjet Koprivštici i postanite dio bezvremenske proslave koja će vam ostaviti uspomene na kulturu koja pleše u vlastitom živahnom ritmu.

4. Zaključci i budući izgledi

Nacionalni festival bugarskog folkloru u Koprivštici ističe se kao uzoran model za financiranje i mobilizaciju resursa za nematerijalnu kulturnu baštinu (NKB) zbog svog snažnog, višestrukog pristupa. Ova strategija integrira višerazinsko vladino financiranje, privlačeći podršku iz državnog proračuna, Ministarstva kulture (često temeljeno na projektima) i lokalnog proračuna općine Koprivštica za infrastrukturu i logistiku. Štoviše, izvrsna je u strateškoj suradnji s raznim državnim agencijama i institucijama, pretvarajući nemonetarne resurse u ključne sredstva. Na primjer, Institut za etnologiju i folkloristiku s Etnografskim muzejem pri Bugarskoj akademiji znanosti (BAS) pruža neprocjenjivu stručnost za kulturnu kvalitetu i dokumentaciju, dok regionalna uprava koordinira ključnu logističku i sigurnosnu potporu od tijela kao što su Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za zaštitu od požara i zaštitu stanovništva te medicinske ekipe, uz kontrole zdravstvene i prehrambene sigurnosti od strane Bugarske agencije za sigurnost hrane (BFSA) i regionalnih sanitarnih inspektorata (RHI).

Osim državne i institucionalne potpore, festival uspješno uključuje nacionalne medijske partnere (Bugarsku nacionalnu televiziju (BNT), Bugarsko nacionalno radio (BNR), Bugarsku novinsku agenciju (BTA)) kako bi osigurao opsežno izvještavanje ključno za promociju nematerijalne kulturne baštine i podizanje javne svijesti, pri čemu snimke doprinose dokumentaciji. Ključni aspekt njegove sveobuhvatne financijske održivosti je raznoliko sudjelovanje privatnog sektora kroz donacije i sponzorstva, čime se širi baza financiranja. Ovaj suradnički

model, koji se odlikuje isplativosti podijeljenih odgovornosti među brojnim partnerima, optimizira korištenje resursa i osigurava održivo financiranje, očuvanje i promicanje bogatog nematerijalnog kulturnog nasljeđa Bugarske.

5. Pitanja za proučavanje

- Koji je glavni cilj dvoetafnog, natjecateljskog formata Nacionalnog folklornog festivala u Koprivštici i koji je temeljni zahtjev za sudionike u pogledu njihovih programa?
- Što znači upis festivala u UNESCO-ov Registar dobrih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine (NKB) 2016. godine i kako to podržava njegovu temeljnu misiju?
- Tko su četvero glavnih organizatora sajma i kako njihov "sinergijski napor" jamči i kulturni i stručni kvalitet, kao i logističku podršku i sigurnost događaja velikih razmjera?
- Opišite strategiju festivala za diverzificiranu mobilizaciju resursa navodeći najmanje tri glavna izvora financiranja koji osiguravaju njegovu održivost.
- Kontekst i opseg: Osim nastupa na pozornici, koje dodatne aktivnosti sajam nudi za "holističko uvanjanje u bugarsku kulturu" i koja je uloga preliminarnih regionalnih odabira u cjelokupnom procesu?

6. Literatura

Peycheva, L. (Peycheva, Lozanka). (2008). Mezhdú seloto i Vselenata: Starata folklorna muzika ot Búlgariya v novite vremena [Između sela i svemira: stara narodna glazba iz Bugarske u novo doba]. Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".

Pulekov, B. (2011). Turistiko-istoricheski vodach za grad Koprivshtitsa (3. izd.) [Turistički i povijesni vodič za grad Koprivshtitsa]. Narodno chitalishte "h. Nencho Palaveev". (na bugarskom)

Yancheva, K. (Yancheva, Krasimira), & Tsvetkov, S. (Tsvetkov, Stiliyan). (2024). Predizvikatelstva pred razvitiето na folklorniya turizum v Búlgariya [Izazovi u razvoju folklornog turizma u Bugarskoj]. Izvestia Journal of the Union of Scientists - Varna Economic Sciences Series, 13(1), 176–185.
<https://doi.org/10.56065/IJUSV-ESS/2024.13.1.176>

<https://koprivshtitsa-bg.com/bg/culture/>

<https://ich.unesco.org/en/BSP/festival-of-folklore-in-koprivshtitsa>

<https://www.unesco-centerbg.org/en/inscribed-elements-en/bulgaria-en/>

Video:

<https://www.youtube.com/watch?v=QZw-Wue2Lt8&t=4s>

SLUČAJ 3. Kwesta Powązkowska: prikupljanje sredstava za sve svece na starom Powązkowskom groblju u Varšavi

Sveučilište u Varšavi, Poljska

1. Sažetak i ishodi učenja

Sinopsis: Od 1975. godine volonteri, od slavnih osoba do izviđača, stoje na kapijama Starog повазчанског groblja svake godine 1. i 2. studenog i prikupljaju donacije za obnovu povijesnih grobova. Pokrenuta od strane glazbenog kritičara Jerzego Waldorffa, akcija Kwesta Powązkowska obnovila je više od 1700 spomenika i postala godišnji građanski ritual koji jača identitet Varšave i odaje počast mrtvima. Godine 2024. upisana je na Nacionalnu listu nematerijalne kulturne baštine Poljske.

Ishodi učenja:

- Razumijevanje podrijetla Kwesta Powązkowskog u okviru poslijeratnog aktivizma za baštinu.
- Poznavanje strategija mobilizacije u događanjima urbanog nematerijalnog naslijeđa.
- Razumijevanje odnosa između opipljive (grobnice) i nematerijalne (ritual prikupljanja sredstava) baštine.
- Razumijevanje uloge kolektivnog djelovanja u očuvanju nematerijalne kulturne baštine.

2. Pozadina / kontekst

Groblje, otvoreno 1792. godine, funkcionira kao poljski *panteon* nacionalne kulture; rat i zapostavljanje doveli su do propadanja mnogih grobnica do 1970-ih. Waldorffova inicijativa okvirila je očuvanje kao građansku dužnost, svjesno odražavajući tradicije patriotskih *pretpłata* iz 19. stoljeća. Tijekom pet desetljeća Kwesta se razvila u događaj masovnog sudjelovanja koji nacionalni mediji prenose uživo, jačajući društvenu koheziju i svijest o pogrebnoj umjetnosti.

3. Analiza slučaja

Kwesta Powązkowska je dobrotvorni festival za prikupljanje sredstava koji se održava dvaput godišnje na povijesnom groblju Stare Powązki u Varšavi. Održava se oko blagdana Svih svetih (1. studenog), kada stotine tisuća ljudi odlaze na groblja kako bi zapalili svijeće i prisjetili se preminulih. Ovaj varšavski festival ima posebno kulturno i povijesno značenje jer nije samo trenutak sjećanja, već i čin snažnog očuvanja.

Kwestu, koju od 1975. godine organizira Društveni odbor za brigu o Starim Powązkama (Społeczny Komitet Opieki nad Starymi Powązkami), koristi se za prikupljanje novca za obnovu oštećenih grobnica, grobova i spomenika na jednoj od najvažnijih poljskih nekropola. Stare Powązki, osnovano 1790. godine, groblje je nekih od najistaknutijih poljskih građana – umjetnika, pisaca, znanstvenika, političara i ratnih heroja. Neki od najpoznatijih tamo pokopanih osoba su glazbenik Ignacy Paderewski, pisac Bolesław Prus i glumica Helena Modrzejewska.

Zanimljivo je kako Kwesta Powązkowska spaja javnost i poznate članove poljskog društva. Glumci, glazbenici, novinari, znanstvenici i političari svake godine postaju prikupljači sredstava, stojeći s kutijama za prikupljanje i potičući prolaznike da doniraju. Vizualna i simbolička prisutnost tih javnih ličnosti stvara osjećaj zajedničke odgovornosti za kulturno naslijeđe nacije. Doniraju ljudi svih generacija, neki sitni novac, drugi više, znajući da pomažu u očuvanju sjećanja na Poljsku.

Tijekom godina, kwesta je financirala obnovu stotina grobova, od kojih su mnogi sami po sebi umjetnička djela, naručena od poznatih kipara i arhitekata. Događaj je snažan pokazatelj sudjelovanja u civilnom društvu i pokazuje vrijednost zajedničkih napora u očuvanju baštine.

4. Zaključci i budući izgledi

Kwesta Powązkowska više je živa tradicija koja ponavlja poljski poštovanje prema povijesti, umjetnosti i nacionalnom identitetu nego što je dobrotvorna akcija. Sjećanje se ovdje ne čuva samo u kamenu, već se prenosi i kroz zajednicu, razgovor i zajedničku odgovornost. Osim svoje uloge prikupljanja sredstava, Kwesta Powązkowska je i edukativna. Ona javnost upoznaje s važnosti povijesnih groblja i njihovih zakopanih povijesti. Također je učvrstila međugeneracijske veze jer obitelji odlaze zajedno i podučavaju buduće generacije poštovanju prema prošlosti. Njezina buduća otpornost ovisi o prilagodbi beskontaktnom načinu plaćanja, proširenju raznolikosti volontera i dokumentiranju nematerijalne stručnosti – poput donacijskih napjeva po principu pitanje-odgovor – prije nego što se iskusni čuvari povuku.

5. Pitanja za proučavanje

- Kako prostorno okruženje Starih Powązek oblikuje ritualnu praksu Kveste?
- Usporedite model upravljanja Kvestom s filantropskim aktivnostima u području baštine koje sponzoriraju korporacije.

- Koja se etička pitanja postavljaju kada slavne osobe predvode akcije prikupljanja sredstava za baštinu?
- Osmislite okvir za evaluaciju kako bi se izmjerio društveni utjecaj Kveste izvan novčanih iznosa.
- Kako bi digitalne platforme mogle podržati i potkopati utjelovljene aspekte ove prakse?

6. Literatura

Narodowy Instytut Dziedzictwa. "Tradycja kwestowania na Cmentarzu Stare Powązki w Warszawie jako element obchodów Dnia Wszystkich Świętych oraz Dnia Zadusznego." Unos na Nacionalnu listu nematerijalne baštine, 8. kolovoza 2024. niematerialne.nid.pl

Kozubal, Marek. "Kwestowanie na Starych Powązkach to niematerialne dziedzictwo." *Rzeczpospolita*, 6. rujna 2024. rp.pl

Polskie Radio. "Tradycja kwestowania na Starych Powązkach na krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego." 8. rujna 2024. polskieradio.pl

Društveni odbor za skrb o Starim Powązkach. *Godišnje izvješće 2024*. Varšava, 2025.

Dodatni primjer s platforme Inthrace, gumb e-biblioteke

Studija slučaja Poglavlje 11, Poros, Grčka

Videozapisi na YouTubeu, kanal projekta Inthrace

Studija slučaja Poglavlje 11, Poros, Grčka

Video-večernja organizirana od strane Ženske kulturne udruge na dan svete Sofije, Poros

<https://www.youtube.com/watch?v=NF5X3daFEzk>

Studija slučaja Poglavlje 11, Poros, Grčka

Video s proba zbora kulturne udruge "Poriotissa"

<https://www.youtube.com/watch?v=ytNUXE85olc>

Zaključak

Studije slučaja prikupljene u ovom priručniku pokazuju da očuvanje nematerijalne kulturne baštine (ICH) zahtijeva mnogo više od same dokumentacije – ono zahtijeva aktivno sudjelovanje zajednice, inovativne mehanizme financiranja, etičko angažiranje i strategije prilagodljivog upravljanja koje uravnotežuju tradiciju s suvremenim stvarnošću. Od Survakarijskih rituala u Bugarskoj do fado kuća u Lisabonu, od izrade čipke u Kaloferu do zajednica za splavarenje drvom koje se protežu kroz šest zemalja, ovi primjeri otkrivaju zajedničke obrasce: baština napreduje kada zajednice zadržavaju kontrolu nad svojim tradicijama, kada različiti dionici učinkovito surađuju i kada se ekonomska održivost usklađuje s kulturnim integritetom.

Kroz poglavlja se nameću nekoliko ključnih lekcija. Prvo, najotpornije prakse nematerijalne kulturne baštine (NKB) ugrađuju se u žive strukture zajednice, a ne postoje kao muzejski eksponati – parada Junii Braşovului, ritual prikupljanja sredstava Kwesta Powązkowska i karneval na Terceiri pokazuju kako se tradicije razvijaju, a da pritom zadržavaju svoja temeljna značenja. Drugo, uspješno upravljanje baštinom sve se više oslanja na strateška partnerstva između lokalnih zajednica, vladinih tijela, nevladinih organizacija i međunarodnih organizacija, što potvrđuju multinacionalna inicijativa za splavarenje drvenom građom i priznanje UNESCO-a za narodni festival Surova. Treće, digitalne tehnologije nude moćne alate za dokumentaciju, obrazovanje i promociju, no moraju se pažljivo koristiti kako bi se izbjeglo dekontestualiziranje ili komodifikacija živih tradicija, što je istaknuto u slučajevima dvodijelnog pjevanja Nedelino i vinograda Pico.

Put naprijed zahtijeva trajnu predanost etičkim načelima: poštivanje vlasništva i pristanka zajednice, osiguravanje pravedne podjele koristi, zaštita od kulturne apropijacije i održavanje autentičnosti uz dopuštanje prirodne evolucije. Kako se Europa suočava s demografskim promjenama, klimatskim promjenama, gospodarskim pritiscima i kulturnom homogenizacijom, ovdje dokumentirana nematerijalna baština ne predstavlja nostalgично očuvanje, već dinamične kulturne resurse koji jačaju društvenu koheziju, potiču međukulturalni dijalog i doprinose održivom razvoju. Ovi studiji slučaja u konačnici potvrđuju da nematerijalna baština, kada se promišljeno upravlja njome, ostaje ključna za ljudsko dostojanstvo, identitet i kolektivno blagostanje u međusobno povezanom svijetu.

PARTNERS

Transilvania
University
of Brasov

Project Coordinator

UNIVERSITY
OF WARSAW

UNIVERSITY OF
WEST ATTICA
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Sveučilište u
Zagrebu
University of Zagreb

UAc
UNIVERSIDADE
DOS AÇORES

Foundation PAX Rhodopica
Working collaboratively to achieve EU's goals

Projekt InThrace (2023-1-RO01-KA220-HED-000156121) je projekt Erasmus + KA 220-HED *partnerstva za suradnju u visokom obrazovanju*.

Šest partnera na projektu odgovorni su za sav materijal proizveden u ovom projektu.

Financira Europska unija. Međutim, izraženi stavovi i mišljenja isključivo su stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove Europske unije ili ANPCDEF-a. Ni Europska unija ni ANPCDEF ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Website

www.inthrace.unitbv.ro

Co-funded by
the European Union

2023-1-RO01-KA220-HED-000156121

INTHRACE

Civil engagement, integration and better management of the national intangible heritage to raise awareness of European common values – EU context, perspectives and active citizenship

Website

www.inthrace.unitbv.ro